

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Tema politik och ekonomi i Norden 2023:
 - Guy Lindström
 - Arne Hardis
 - Tommy Westerlund
 - Orri Páll Ormarsson
 - Harald Stanghelle
 - Owe Nilsson
 - Jan Kløvstad
- Litteraturen som ett fönster och en spegel
- Karin Boyes dikt og akvareller
- Undergrundsmuseet i København
- Intervju med Karen Ellemann
- Översättarpriset 2023 till Tone Myklebost

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2024 • Häfte 1

NORDISK TIDSKRIFT 1/2024

INNEHÅLL

Artiklar

Tema politik och ekonomi i Norden 2023:

Splittring och polarisering. Politik i Norden år 2023. <i>Guy Lindström</i>	1
Samarbejdets år, samarbejdets sår. Dansk politik 2023. <i>Arne Hardis</i>	5
Kraftig högergir. Finsk politik 2023. <i>Tommy Westerlund</i>	15
Hel tätort utrymd på grund av naturkatastrof. Politik på Island 2023. <i>Orri Páll Ormarsson</i>	25
Et detronisert sosialdemokrati og en ektemanns aksjehandel. Politikk og økonomi i Norge i 2023. <i>Harald Stanghelle</i>	33
Krisemas år. Svensk politik 2023. <i>Owe Nilsson</i>	43
Dei sjølvstyrde områda i Norden. Politikk og økonomi i 2023. <i>Jan Kløvstad</i>	51
Den nordiska litteraturen som ett fönster och en spegel. <i>Mats Lundborg</i>	57
"Oändligt är vårt stora äventyr". Karin Boyes dikt og akvareller. <i>Hans H. Skei</i>	67
Undergrundsmuseet. Frihedsmuseets ny bygning i København. <i>Torben Weirup</i>	75

NT-Intervjun

Det nordiska samarbetståget. Samtal med Nordiska ministerrådets generalsekreterare Karen Ellemann. <i>Lena Wiklund</i>	79
---	----

* * *

För egen räkning

Politikerna, medierna och det offentliga nordiska samtalet. <i>Bengt Lindroth</i>	85
---	----

Krönika om nordiskt samarbete

Stödet till Ukraina fordrar uthållighet. <i>Anders Ljunggren</i>	89
--	----

* * *

Letterstedtska föreningen

Översättningens roll i Norden. Utdelning LF översättarpris för 2023, samtal och LF-föreläsning. <i>Lena Wiklund</i>	93
Översättning i praktiken – ett hantverk utfört med mycket kärlek. <i>Louise Hertzberg</i> . 94	
Letterstedt-föreläsning: Att bli (en uppmärksam) skönlitterär översättare. <i>Yvonne Lindqvist</i>	97

* * *

Bokessä

Nordisk lykke – uden skygge. <i>Poul Houe</i>	105
---	-----

Kring böcker och människor

Ike – politikern som vann folkets gunst trots sina tabbar. <i>Anja Kuusisto</i>	109
Estrid Ericson – estet, entreprenör och grundare av firma Svenskt Tenn. <i>Marianne Nordenlöw</i>	112
Regn- och penningmakaren Björn Wahlroos. <i>Tommy Westerlund</i>	115
Teaterförlaget i gränden. Historien om Colombine. <i>Anna Hedelius</i>	118

* * *

Mandatställningen i de nordiska parlamenten	121
Sammanfattning	123
Tiivistelmä	124

GUY LINDSTRÖM

SPLITTRING OCH POLARISERING

Politik i Norden år 2023

Inledning

Våra politiska översikter för 2023 ger en ganska splittrad bild av den politiska utvecklingen i de nordiska länderna under året som gått. Efter coronapandemin och Rysslands anfall på Ukraina är det igen de traditionella inrikespolitiska frågorna som har fått större utrymme. Alla nordiska länder har i varje fall fortsatt att ge ett starkt stöd till Ukraina, både materiellt och politiskt, och har här varit ett gott föredöme för resten av västvärlden.

Efter en paus på ungefär 800 år har Island fått uppleva flera vulkanutbrott under de tre senaste åren, med omfattande skador som följt. Ett helt samhälle, Grindavik, med 3800 invånare har evakuerats. I storleksordning kan det här jämföras med evakueringen av en medelstor stad i något av de andra nordiska länderna. Katastrofen har också satt sin prägel på samhällslivet i övrigt, och också på statsekonomi.

Bara i två länder har man haft val under året, i Norge hölls det lokalval och i Finland riksdagsval. Under hösten fick det kommande presidentvalet också stort utrymme i den finska debatten. Valet hölls i två omgångar i januari 2024, och slutade med att Samlingspartiets kandidat Alexander Stubb valdes till republikens president. Stubb tillträdde den första mars.

Ungern och Turkiet fortsatte sin obstruktion mot finskt och svenskt medlemskap i Nato. I april 2023 kunde Finlands flagga i varje fall hissas utanför Natohögkvarteret och mot slutet av året började de sista hindren röjas för Sveriges medlemskap. Det gick ändå till mars 2024 innan det svenska medlemskapet slutligen var klart.

Skribenterna och tecknarna

En erfaren och kunnig grupp av skribenter står också i år för de sex politiska översikter som följer här. Arne Hardis som är politisk redaktör för *Weekendavisen* deltar med sin tjugotredje danska översikt i följt. Tommy Westerlund, ledarskribent vid *Hufvudstadsbladet*, står i år för sin andra översikt över politiken i Finland. Orri Páll Ormarsson skriver i år sin tredje isländska politiska redogörelse. Han är journalist på *Morgunblaðið*. Harald Stanghelle från Norge står för sin tjugoförsta politiska översikt. Den svenska översikten har i år för andra gången skrivits av Owe Nilsson som är journalist och tidigare politisk reporter på nyhetsbyrån TT. De nationella politiska översikterna kompletteras av en rapport om den politiska utvecklingen i våra tre självstyrande områden, Färöarna, Grönland och Åland. Den har också i år skrivits av Jan Klövstad, sekreterare för Letterstedtska föreningens avdelning i Norge.

Nordisk Tidskrift har förmånen att samarbeta med många rutinerade tecknare som står för illustrationerna av våra översikter. Jens Hage syns i *Berlingskes* spalter. Wilfred Hildonen publicerar teckningar i *Hufvudstadsbladet*. Ívar Valgarðsson tecknar för *Morgunblaðið*, liksom Björn Heimir. Inge Grødum tecknar i *Aftenposten*. Magnus Bard som står för karikatyrerna från Sverige är mångårig tecknare i bl.a *Dagens Nyheter*. *Nordisk Tidskrift* håller fast vid sin tradition att lägga upp de politiska översikterna med karikatyrer. Bilderna ger ofta en snabb översikt över de centrala problemställningarna, och fångar upp stämningar som annars kan vara svårare att varsebli när man växlar mellan danska, norska och svenska texter.

Hela Norden nu i Nato

Under 2023 och början av 2024 togs de sista avgörande stegen för att föra in hela Norden i Nato. I slutet av januari 2023 började Turkiet ge signaler om att behandlingen av Finlands och Sveriges ansökningar kan komma att splittras. Finland och Sverige hade ursprungligen starkt understrukit att man vill gå in hand i hand. Med tanke på världsläget och geografien stod det ändå klart att Finland måste säkra sitt inträde så snabbt som möjligt. I april var Finlands anslutning till Atlantpakten slutligen klar. Från finskt håll fortsatte man ändå att framhålla, att det finska medlemskapet inte är fullbordat innan också Sverige är med. Sverige måste ännu nästan ett år fortsätta att kämpa mot alla hinder som Turkiet och Ungern efter hand ställde upp. Situationen blev inte heller bättre av att läget utnyttjades för koranbränningar och andra former av protester i Sverige riktade mot Turkiet och islam. Också Ungern utnyttjade läget för att blåsa upp sin roll både inom Nato och EU. I ansökarländerna började man redan på många håll ställa frågetecken kring Natos öppna dörrar. Finland och Sverige hade räknat med en snabb och problemfri ansökningsprocedur. En fras som ofta upprepades, redan många år före det blev aktuellt med medlemsansökningarna var ju, att Finland och Sverige är mera Nato-kompatibla än många av de gamla medlemsländerna.

Mot slutet av året började trycket mot Sverige i varje fall lättas och man kunde se ett slut på processen. Både Turkiet och Ungern hann emellertid ännu i början av detta år ställa till med några extra turer innan Sverige slutligen som 32: a medlemsland kunde deponera sina anslutningshandlingar i Washington D.C. den sjunde mars. Några dagar senare gick den sista nordiska flaggan i topp utanför Natohögkvarteret i Belgien. Det blev en besvärlig och frustrerande process, både för Sverige och Finland, men ändå inte historiskt sett exceptionellt lång.

När alla nordiska länder nu är medlemmar finns förutsättningar för ett ännu närmare samarbete inom försvars- och säkerhetspolitiken. Arbetet har pågått redan länge, men kan nu ytterligare förstärkas. Många idéer har redan presenterats för ett närmare samarbete också direkt inom Nato som organisation. Här

kan de nordiska länderna nu aktivt och gemensamt gå in för att ta sig en roll som motsvarar deras militära förmåga och geopolitiska betydelse. Danmark, Finland, Norge och Sverige satsar alla på att ha ett bra försvar och står starka i jämförelse med många andra Natomedlemmar. Man lever upp till Natos förväntningar på snart sagt alla områden, och Danmark, Island och Norge är sedan länge aktiva medlemmar. Ett målmedvetet Norden kan vara den pådrivande kraft som Nato nu behöver för att bygga upp sin militära styrka i hela Nato-området och samtidigt göra Europa starkare i ett läge när inget slut syns på den ryska aggressionen mot Ukraina.

Val i Finland och Norge

I riksdagsvalet som hölls i Finland i april 2023 blev Samlingspartiet största parti med 20,8 % av rösterna. Sannfinnarna gjorde sitt bästa val någonsin och kom tvåa med 20%. Socialdemokraterna gjorde ett gott val för att vara statsministerparti, men stannade på 19,9%. Med 11,3% gjorde Centern sitt sämsta resultat i partiets historia.

Regeringsförhandlingarna blev igen mycket utdragna. Redan från början stod det klart att det varken inom Samlingspartiet eller Socialdemokraterna fanns intresse för en blårod regering. De första tecknen i riktning mot en blockpolitik kunde också ses i detta val. Redan i ett tidigt skede meddelade Vänsterförbundet och De gröna att de inte går med i en regering där Sannfinnarna ingår. Efter den stora valförlusten ville Centern dessutom gå i opposition. Därefter kvarstod bara ett alternativ för en majoritetsregering, en regeringsbas bestående av Samlingspartiet, Sannfinnarna, Svenska folkpartiet och Kristdemokraterna. Efter många turer och stor dramatik kunde den nya regeringen med Samlingspartiets ordförande Petteri Orpo som statsminister tillträda i mitten av juni.

Lokalvalet i Norge i september stod också för mycket symbolik. Efter att ha varit landets största parti i alla val under 99 år fick Arbeiderpartiet nu överlämna den rollen till Høyre som fick 25,9% av rösterna mot APs 21,6%. Valet påverkade naturligtvis inte maktfördelningen i Stortinget, men kan mera allmänt ses som ett tecken på den utveckling vi har inom det politiska livet i våra länder. Tidigare statsbärande partier kan inte mera räkna med att stort sett hålla sina positioner.

Danmark har i många avseende haft en framgångsrik majoritetsregering som nu har suttit över ett år, men samtidigt visar opinionssiffrorna att väljarna redan har övergett den. I Finland har centern stadigt gått nedåt. Sanna Marin var skicklig och mycket populär som socialdemokratisk statsminister, och hade en avgörande roll när Finland tog beslutet att gå in i Nato. Trots det kunde hon inte skapa tillräckligt underlag för att leda en ny regering efter riksdagsvalet. I Sverige får regeringen ständigt anstränga sig för att hålla sig flytande med Sverigedemokraternas hjälp. I Norge har regeringen fått kämpa

med inre slitningar, och den isländska regeringskoalitionen beskrivs som ett kärlekslöst äktenskap. En färsk dansk undersökning visar också att väljarnas lojalitet mot partierna blir allt svagare. Det är alltid bara ett klick vidare till nya och bättre idéer. Vi har kommit in i en period där allt kretsar kring personer och aktuella utspel och partiernas roll reduceras till valmaskiner.

Ministerkarusell och andra skandaler

I årets skandalöversikt är det Norge som tar segern, med delad silverplats för Danmark och Finland. I Norge måste tre ministrar lämna sina platser under året efter antydningar om jäv och insideraffärer. Också tidigare statsministern Erna Solberg råkade i blåsväder för äkta mannens affärer, men lyckades hålla sig kvar som partiledare, tills vidare. I Danmark ville man ställa chefen för Forsvarets Efterretningstjäneste inför rätta för att ha läckt ut hemliga uppgifter, men då det stod klart att rättegången skulle bli offentlig drogs åtalet tillbaka. Detta ledde till spekulationer om att statsministern själv skulle ha försökt påverka oberoende myndigheters och domstolars verksamhet. I Finland började medierna aktivt granska tidigare uttalanden av de nya sannfinska ministrarna så fort den nya regeringen hade tillträtt. Efter bara en dryg vecka blev det ministerbyte när det kom fram att näringsministern tidigare hade deltagit i evenemang med högerextremister. Det var i varje fall bara toppen av isberget, efter det grävdes det fram ytterligare en mängd gamla rasistiska skrivelser av de sannfinska ministrarna. I Island har attacker också riktats mot ett par ministrar, en avgick men dök därefter upp som chef för ett annat ministerium, och en annan sjukskrev sig för att undgå en misstroendeförklaring. I Sverige har regeringen fått förklara, och Sverigedemokraterna bortförklara, många rasistiska uttalanden som också försvårade Nato-anslutningsprocessen, t.ex. kravet på att riva moskéer.

Det nordiska samarbetet

Nordiska rådets 75:e session arrangerades i Oslo den 30 oktober till 2 november. President i Nordiska rådet under 2023 var Jorodd Asphjell från Norge. Nordiska rådet består av 87 valda medlemmar som representerar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Färöarna, Grönland och Åland. Arbetet bedrivs inom ramen för presidiet, de fyra utskotten och kontrollkommittén. Medlemmarna är också fördelade på fem olika partigrupper, den konservativa gruppen, mittengruppen, socialdemokraterna, grön vänster och gruppen nordisk frihet. Kristina Háfoss från Färöarna är direktör för Nordiska rådet.

Ordförandeskapet på regeringssidan inom Nordiska ministerrådet innehades av Island. Ordförandeskapsprogrammet fokuserade på de tre prioriterade områdena i det nordiska samarbetet, ett grönt, konkurrenskraftigt och socialt bärkraftigt Norden, och särskilt på freden som en förutsättning för att uppnå dessa målsättningar. Antalet ministerråd uppgår till 12, samarbetsministrarna och 11 fackministerråd. Ministerrådets generalsekreterare är Karen Ellemann från Danmark.

ARNE HARDIS

SAMARBEJDETS ÅR, SAMARBEJDETS SÅR

Dansk politik 2023

Den midterbaserede regering er en pæn succes og en kolossal fiasko. Den gennemfører masser af politik, og Folketinget er blevet mere samarbejdsorienteret og handlekraftigt. Men vælgerne flygter alligevel. Mette Frederikssens regering sammen med Venstre og det nye parti Moderaterne har tvunget Venstre til formandskifte og Socialdemokratiet til et opgør med fagbevægelsen. Året bød også på en lov, der forbyder afbrænding af Koranen og andre religiøse skrifter, og på en undersøgelse af den daværende socialdemokratiske regerings håndtering af mulige lækager fra Forsvarets Efterretningstjeneste.

Arne Hardis er politisk redaktør på *Weekendavisen*.

I starten af februar i år passerede Danmarks nye flertalsregering en upåagtet milepæl. Regeringssamarbejdet hen over midten havde 10. februar siddet én dag længere end det forrige forsøg på at forene Socialdemokratiet og Venstre på regeringsbænkene, som skete så langt tilbage som i 1978-79.

Milepælen står ikke meget prangende i det politiske landskab og blev ikke fejret, for SV-regeringen, som blev forsøgt for et lille halvt århundrede siden, udviklede sig hurtigt til en egentlig fiasko, som man ikke rigtig står sig ved at måtte sammenligne sig med. Samarbejdet dengang mellem de to store og dominerende folkepartier holdt ikke, selv om man var enige om vigtigheden af at rette økonomien op i de kriseprægede 1970'ere.

Efter godt et år gav man op. De politiske modsætninger var for store, og tanken med gensidig tillid var løbet tør, så den socialdemokratiske statsminister, Anker Jørgensen, udskrev valg. Ingen følte sig fristet til at gentage eksperimentet efter valget, og så fortsatte Jørgensen i spidsen for en socialdemokratisk mindretalsregering. Det følte ligesom mere normalt at humpe videre kun på ét ben.

Ørkenvandringens lære

Nu er vi i gang med det store samarbejdseksperiments forsøg nummer to. Modsat forgængerens har flertalsregeringen med Socialdemokratiet, Venstre og det nye parti Moderaterne (anført af tidligere Venstreformand Lars Løkke

De tre partiledere bag regeringen, Mette Frederiksen, Troels Lund Poulsen og Lars Løkke Rasmussen, studerer de evigt elendige meningsmålinger.
Tegning: Jens Hage.

Rasmussen) trods betydelige problemer på talrige fronter præsteret at holde sammen på den sammenbragte flok siden december 2022. Man har endda også gennemført en del betydelige politiske reformer, som utvetydigt bringer regeringen ud af de fiaskosorte skygger fra eksperimentet i 1978-79.

Min sjæl, hvad vil du mere? Vælgeropbakning, først og fremmest. Den åbenhed over for det samarbejdende folketing, som vælgerne hyppigt tilkendegiver, når de bliver adspurgt i meningsmålinger, har foreløbig ikke bestået virkelighedens test. En af regeringens yndlingsfraser, når den spørges til sin upopularitet, er blevet, at der er lang tid til næste valg. Og det kan jo godt være sandt, næste valg skal holdes senest i efteråret 2026.

Mange partier nægtede at tro på regeringseksperimentet, da det blev resultatet af langvarige regeringsdrøftelser efter folketingsvalget i 2022. Endnu flere ønskede monstrummet væltet hurtigst muligt, så man kunne vende tilbage til den gammelkendte opdeling i rød og blå blok. Vælgerne bekræftede oppositionens forhåbninger og forsvandt snart i meningsmålingernes løbende opgørelser. Så hurtigt har vist ingen regering tidligere smidt sympatien overbord.

Men regeringen sidder endnu. I den forstand er regeringseksperimentet både en klar succes og en eklatant fiasko. Man holder fast i roret i et oprørt vælgerhav, og man gennemfører politik nogenlunde i overensstemmelse med den lagte plan, men man kan ikke begejstre vælgerne.

Det er naturligvis en sejr for socialdemokraten Mette Frederiksen, som evnede at blive siddende i Statsministeriet efter valget i 2022 ved at veksle

valgresultatets skrøbelige røde flertal til en på papiret stabil akse med eget flertal inde omkring den politiske midte.

Men især er det en klar sejr for trekantregeringens egentlige arkitekt, Lars Løkke Rasmussen. Han appellerede i valgkampen i 2019 som siddende Venstrestatsminister til et regeringssamarbejde med Socialdemokratiet. Ud af det blå. Ledende partifæller anede det ikke. Allierede blå partier endnu mindre. Løkkes begrundelse for det, der lignede et århundredes valgkanin: Fløjene i dansk politik ødelægger det politiske arbejde, og en handlekraftig og fornuftsbaseret regering må arbejde på og fra midten.

Den vurdering var muligvis taktisk tænkt, men den var også baseret på erfaring. Løkke havde gennem slidsomme år fra 2015 til 2019 prøvet at regere på baggrund af partierne i blå blok. Hyppigt lignede det den politiske verdens udgave af galehuset, og for Lars Løkke blev de fire år en frustrerende politisk ørkenvandring.

To af de centrale partier i Løkkes parlamentariske grundlag, Liberal Alliance og Dansk Folkeparti, bekæmpede hinanden skånselsløst, destruktivt og på daglig basis uden fornemmelse for regeringsblokkens fælles bedste. Det ene parti insisterede på lettelser i topskatten, det andet krævede lige så stålsat strammere udlændingeregler. Ingen undede den anden glæden ved et pragmatisk kompromis.

Var det ikke i sig selv nok til at stemme Løkkes sind til nye samarbejdsformer, fik blå blok efter den europæiske flygtningekrise i 2015 et helt nyt parti, Nye Borgerlige. Partiets hele eksistensberettigelse var truslen om at vælte Lars Løkke, hvis han ikke makkede ret og levede op til partiets ganske bastante og hyppigt ultimativt formulerede krav til stramning af udlændingepolitikken. Partileder Pernille Vermund meldte sig på den landspolitiske arena med meget store armbevægelser og betydelig selvtillid. Nu skulle udlændingeproblemet løses fra bunden.

Yderligere havde blå blok en overgang udsigt til også at få tilskud af aktivisten og partistifteren Rasmus Paludan, som snart gjorde det til sit politiske speciale at afbrænde koraner med den hensigt at påvise, at muslimer ikke kan leve i ikke-muslimske lande. Heller ikke han signalerede pragmatisk samarbejdsvilje, men klarede akkurat ikke at passere spærregrænsen i 2019, som kræver to procents opbakning ved folketingsvalg. Koranerne blev han ved med at sætte ild i, snart også i sit andet hjemland, Sverige.

Det er ikke så svært at forstå, hvorfor Lars Løkke gav den bog, hvormed han annoncerede sin invitation til et bredt regeringssamarbejde på bekostning af blå blok, en titel, som lød som ét stort lettelsens suk: Befrielsens øjeblik.

Arbejd, arbejd, arbejd!

Efter godt et år med den nye regering har Løkkes 2019-invitation vist sin voldsomme virkningshistorie som bebuder af egentlig nye tider i dansk politik. Først medvirkede Løkke til at splitte Venstre, hvorefter han dannede sit eget parti, Moderaterne. Men han blev også fødselshjælper for det opgør med fløjene, han efterlyste. Flertalsregeringen hen over midten blev til virkelighed tre et halvt år efter Løkkes bog - nu ganske vist med socialdemokraten Mette Frederiksen som statsminister, mens Løkke selv må "nøjes med" at være udenrigsminister. En imponerende indsats af en mand, som ofte er dømt politisk død.

Men virkningen rækker videre: Regeringen mellem Socialdemokratiet, Venstre og Løkkes Moderaterne har haft en betydelig disciplinerende virkning på partierne i den kaotiske blå blok. Liberal Alliances ultimative krav om topskattelettelse er pakket sammen, Dansk Folkeparti har forsonet sig med, at man er et borgerligt parti, og Nye Borgerlige er gået i opløsning og opgav ævred et par uger inde i 2024. Partiet kom i Folketinget ved to valg med det andragende, at der er for mange udlændinge i Danmark. Man forlod den politiske scene splittede, stressede og desillusionerede og med den erkendelse, at der nok snarere var for mange partier på den borgerlige fløj.

Pragmatisme plejer at hjælpes på vej af mangel på indflydelse, og Nye Borgerliges politiske nekrolog vil rumme en gammel erkendelse af de dybere politiske dynamikker: Forsøget på at trække det borgerlige Danmark til højre med et patenteret snuptag endte med i stedet at trække dansk politik ind mod centrum.

Den vælgerflugt, som det nye regeringssamarbejde udløste, begyndte straks fra 2023's start. Regeringen bebudede at ville afskaffe en gammel kirkelig forårsfridag, store bededag kaldet. Det var voldsomt upopulært. I den tvedelte opposition, i kirkelige kredse, blandt danskere generelt og i fagbevægelsen især. At det er livsfarligt at pille ved danskernes arbejdstid, er ligeledes en gammel sandhed, som nok blev glemt af den nye regering af bar beruselse over eget flertal og udsigten til fire jomfruelige år forude til at lave politik, hyppigt uden indblanding fra udenforstående.

Opgøret udviklede sig i løbet af få, dramatiske uger i starten af 2023 til en magtkamp om regeringens eksistens, da såvel fagbevægelsen som en række partier i Folketinget agiterede for at sende forslaget om at afskaffe store bededag som fridag til folkeafstemning. Var det lykkedes, var "bededagstyveriet", som det blev kaldt, ganske givet faldet med et brag, og regeringen ville reelt være væltet, før den kom i gang.

Den magtkamp vandt regeringen - den havde jo sit eget flertal og stadig en del selvtillid. Men det hjalp også regeringen til sejr, at fagbevægelsens førstedame, Lizette Risgaard, løb ind i en skandale udløst af, at hun flere gange har

krammet og berørt unge mænd i forbindelse med mere festlige arrangementer i fagbevægelsen. Risgaard måtte gå, regeringen blev siddende, og fra og med i år skal danskerne arbejde på bededagen, som i år faldt i slutningen af april.

Budskabet om, at vi skal arbejde mere, har præget hele det politiske år 2023. Først blev missionen begrundet med, at der skulle skaffes penge til at hjælpe Ukraine. Da fornemmelsen af økonomisk krise hen på sommeren 2023 blev afløst af økonomernes forudsigelse af en meget stærk dansk økonomi, ændrede man begrundelse - nu var det manglen på hænder i erhvervsliv og i den offentlige sektor, man ville afhjælpe. Arbejdskravet bestod og blev søgt tilgodeset i en reform af universitetet, strammere regler for uddannelsesstøtte, en skattereform og i mindre skala, en ændring af kontanthjælpssystemet.

Tillige kom en lille håndfuld debatbøger, som også havde arbejdet, det forbandede og velsignede, som tema. I den ene ende af debatten stod en kvinde, Mai Humaidan, som havde fundet tid til at skrive en bog om det velsignede ved at trække sig tilbage til en mindre ø, arbejde mindre og koncentrere sig om familien. Stå af hamsterhjulet, som man siger i Danmark.

Og i debattens anden ende fandt man socialdemokraten, udlændingeminister Kaare Dybvad Bek, som med inspiration fra Gunnar og Alva Myrdal påpegede, at en solid arbejdsindsats af "alle" ikke bare er sundt for den enkelte, men også velfærdssamfundets forudsætning. Den debat blev ganske hidsig og afslørede, at mange lønmodtagere hellere vil diskutere, om ikke vi arbejder for meget og får stress af det.

Ellemanns forbandelse

En af dem, der fik så meget stress, at han måtte indstille karrieren, var Venstres formand og forsvarsminister i den nye regering, Jakob Ellemann-Jensen. Han var blevet formand i kølvandet af det kaos, Lars Løkke Rasmussen kastede Venstre ud i, da han dekreterede befrielsens øjeblik. Ellemann-Jensen er søn af partiets legendariske formand tilbage i 1980'erne og 1990'erne, daværende udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen. Om ham sagde den konservative daværende statsminister Poul Schlüter, at han da nok godt kunne blive statsminister - bare ikke i Danmark.

Det holdt stik, og forbandelsen har vist sig at passe på sønnen også. Jakob Ellemann-Jensen gik ind i valgkampen forud for valget i 2022 med den ihærdige ambition at samle blå blok og blive statsminister. Socialdemokraten Mette Frederiksen ville han ikke have noget at gøre med, han stolede ikke på hende, bekendtgjorde han med forsikringer så bastante, at de ikke bare var til at glemme, da valget var overstået.

Da han alligevel gik ind i SVM-regeringen som vicestatsminister og forsvarsminister, faldt resten af blå blok naturligt nok over ham, og han fik aldrig overvundet den tillidskrise, han udøste over sit eget hoved. Hvad blev

Venstres leder, Jakob Ellemann-Jensen måtte se sit politiske timeglas rinde ud. Først fik han stress, så fik baglandet nok af ham, og i efteråret trak han sig fra dansk politik. Tegning: Jens Hage.

der af undersøgelsen af Mette Frederiksens ageren i minksagen, hvor minkfarme som led i coronabekæmpelsen blev forlangt lukket uden lovhjemmel? Glemte. Hvad blev der af undersøgelsen af statsministerens rolle i en spektakulær sag om Forsvarets Efterretningstjeneste, FE? Gemt. Hvad blev der af den blå musketerer? Fortruet. Venstres mandater skulle bruges, men den politiske kapital viste sig opbrugt.

Først fik Ellemann et ildebefindende i starten af 2023, og da han efter sommerferien vendte tilbage, genvandt han aldrig fordums styrke. Da der tillige var rod og skandale i Forsvarsministeriet, og partifællerne tabte troen på hans evner til at stå i spidsen for partiet, trak han sig i slutningen af oktober, mindre end et år efter folketingsvalget. Hans eftermæle bliver, at han stod i spidsen for Venstre i en ekstremt vanskelig tid og satte sit politiske liv ind på at bygge bro til midten. Vanskelighederne handlede ikke kun om hans åbent erkendte løftebrud: Løkke forsvandt, det samme gjorde hans næstformand, Inger Støjberg, begge skabte egne partier, der konkurrerede med Venstre om de blå mandater. Moderaterne og Danmarksdemokraterne fik begge som helt nye partier meget fine mandattal ved valget i 2022.

Jakob Ellemann blev afløst af sin nummer to, den meget erfarne Troels Lund Poulsen, som var den egentlige arkitekt bag Venstres deltagelse i trekantregeringen.

Lund Poulsen er ikke kendt som en folkelig politiker - det er også hans eget skudsmål af eget talent - og han har tidligere haft svært ved at sikre

sit folketingsmandat. Nu er han sit partis nummer ét, idet han har overtaget Ellemann-Jensens Forsvarsministerium. Ny nummer to er Stephanie Lohse, som ikke sidder i Folketinget, men har et stærkt folkeligt mandat fra Danske Regioner. Hun er nu økonomiminister og med i regeringens inderkreds, hvor også den Lars Løkke sidder, som hun var med til at skubbe fra formandssædet i Venstre i de kaotiske efterårsuger 2019. Måske hygger de sig.

Venstres nye ledelsesduo har straks skabt ro i Venstre, og som det hyppigt sker, har Lund Poulsen demonstreret en underspillet folkelighed, som han nok skal få brug for. Han har entydigt fastslået Venstres deltagelse i regeringen, men også i højere grad end sin forgænger betonet, at Venstre står frit ved næste valg. Den slags noterer man sig i blå blok, naturligvis.

Lund Poulsen har også justeret sit ministerhold, men havde kun delvis held med det. En fra tv kendt iværksætter viste sig i løbet af en uge ikke at have helbredet til ministergerningen, så hun trak sig igen. Generelt står Venstre dog efter 2023's annus horribilis en anelse bedre i meningsmålingerne, og den slags har jo voksende betydning, efterhånden som den resterende regeringsperiode skrumper ind.

Venstres store udfordring i 2024 bliver udformningen af en CO₂-afgift på landbruget, som det gamle landbrugsparti kan leve med. Og så bliver sommerens europaparlamentsvalg naturligvis også betydningsfuldt. I 2019 fik Venstre valgt fire, ingen tør håbe på en gentagelse af den succes.

Baglandsproblemer

Også Socialdemokratiet og Moderaterne løb ind i problemer i løbet af det første regeringsår, og de var af ganske forskellig beskaffenhed. Socialdemokratiets udfordringer startede, da rygter begyndte om Mette Frederiksens mulige afgang fra dansk politik til fordel for stillingen som NATOs generalsekretær efter Jens Stoltenberg.

Som rygterne blev stærkere, startede en magtkamp i Socialdemokratiet om, hvem der mon skulle efterfølge hende. På den ene side stod Nicolai Wammen, stærk finansminister og Frederiksens højrehånd - ikke mindst da regeringsgrundlaget for trekantregeringen blev forhandlet på plads i statsministerboligen Marienborg. Man sagde, at han repræsenterede Marienborgånden. På den anden side stod justitsminister Peter Hummelgaard, kendt for en skarpere ideologisk profil og tit beskyldt eller berømmet for at være mere venstreorienteret.

Uroen og den gensidige bagtalelse blev betydelig, og bedre blev det ikke, da Venstre og Moderaterne påpegede et behov for at genforhandle regeringsgrundlaget, hvis Mette Frederiksen forsvandt.

Nu blev det i stedet rygterne, der forsvandt, men Socialdemokratiet blev mindet om, at der faktisk er forskellige grupperinger under den meget stærke formand, der af og til fremstår så stærk, at man glemmer, at hun nok en dag forsvinder fra dansk politik. Nu sover folk i Socialdemokratiet så at sige med støvlerne på.

Ind mod midten

Oppositionen har klaret de nye udfordringer forskelligt, men samlet set kan man sige, at vælgerne og partierne i oppositionen bevæger sig i hver sin retning. Vælgerne søger væk fra regeringen, partierne søger samarbejde og forlig og over sig i pragmatisk adfærd.

På rød side har især SF kapitaliseret af Socialdemokratiets mere højrevendte kurs. Partiet, der var ved at dø af regeringsdeltagelsen fra 2011 til 2014, er nu i meningsmålingerne Folketingets andet- eller tredjestørste parti. Partileder Pia Olsen Dyhr har lagt en oppositionslinje, som er samarbejdssøgende, samtidig med at man ønsker regeringen væltet. Det kan partiets nye vælgere, fortrinsvis socialdemokrater, godt lide.

Også Enhedslisten har nydt godt af de nye tider, mens man med flid demonstrerer de positioner, som var selve eksistensberettigelsen for et parti, der for godt 30 år siden blev sammenstykket af revolutionære smågrupperinger og nødlidende røde partier: modviljen mod EU, modviljen mod krig og oprustning, modviljen mod NATO og forhåbningen til Norden, troen på neutralisme og fredsinitiativer som vejen frem for et lille land i en urolig verden.

Alt dette er især udløst af krigen i Ukraine, som har berøvet Enhedslisten en alternativ vision om sikkerhed bestående af nordiske lande. Med Sverige som det sidste nordiske land optaget i NATO har Enhedslisten opgivet en selvstændig sikkerhedspolitisk kurs. Det er en kursjustering indtruffet parallelt med, at de folkelige bevægelser for fred og for en tilværelse uden for EU er kollapsede.

I en mismodig og splittet blå opposition er den tidligere liberale oprører Alex Vanopslagh blevet den nye helt. Alle flokkes om ham og hans parti, Liberal Alliance. Tegning: Jens Hage.

På højre fløj har især Liberal Alliance tiltrukket blå vælgere, men også Danmarksdemokraterne er det gået godt. Inger Støjberg, tidligere næstformand i Venstre og dømt i Rigsretten for sin forvaltning af udlændingepolitikken, mens hun var minister, er kommet langt med at opbygge en stabil partioorganisation. Danmarksdemokraterne har et solidt islæt af tidligere medlemmer af Dansk Folkeparti.

Liberal Alliance er reelt det ledende parti i blå blok målt på volumen og ambition om at samle blokkens partier, men partileder Alex Vanopslagh er mere optaget af at bestyrke sin og partiets position end af at tage det blå lederskab på sig i formel forstand. Han har hidtil nægtet at proklamere sit statsministerkandidatur.

Konservative er fortsat en skygge af sig selv efter kollapset i valgkampen i 2022, som forløb ganske katastrofalt for partiet.

Endelig har De Radikale svære tider. Danmark fik den midterregering, partiet har arbejdet for i årevis, men ikke turde træde ind i, da det kom til stykket. Nu forsøger man sig med en reformorienteret profil med appel til yngre, veluddannede mennesker. Begejstringen er hidtil udeblevet, men bevægelserne i blå blok tyder på, at De Radikale kan få en rolle at spille her. Reelt har man overladt det til Moderaterne at udfylde den rolle, som historisk har været De Radikales.

Efterretningssagen

Samlet set er resterne af blå blok ramt af, at det borgerlige Danmark ikke fik udarbejdet et begribeligt politisk alternativ til Socialdemokratiet og Mette Frederiksen. Man satsede op til valget i 2022 på, at hun var så upopulær i vælgerbefolkningen, at det i sig selv kunne medføre et magtskifte. Håbet knyttede man til hendes håndtering af coronaepidemien, som løbende blev beskyldt for at være magtfuldkommen.

Samme anklage ramte hende i den komplekse og hemmeligholdte sag om et fortroligt kablesamarbejde mellem Danmark og USA på efterretningsområdet. Sagen førte til, at ledelsen af Forsvarets Efterretningstjeneste, FE, blev hjemsendt, og at FE-chefen blev overvåget. Siden blev han anklaget for at have videregivet fortrolige oplysninger blandt andet til et par medier, og en tidligere Venstreforsvarsminister, blev også anklaget.

Hele sagen kollapsede, da Højesteret mod anklagemyndighedens ønske besluttede at sagen mod de to, FE-chefen og Venstrepolitikerens, kunne føres for åbne døre. Så kunne man lukke dem, når fortroligheden krævede det, lød Højesterets ræsonnement. Det fik anklagemyndigheden til at droppe sagen.

Bag beslutningen om at give op har mange borgerlige politikere set Mette Frederiksens og hendes departementschefs styrende hånd. Det er en ret heftig anklage; den indebærer, at regeringen i et ukendt omfang skulle udnytte den

Mette Frederiksen beskyldes for i den tidligere regering at have håndteret hemmeligheder om efterretningstjenesten og det militære samarbejde med USA så klodset, at sagen er eksploderet. Nu skal hele sagen undersøges af tre landsdommere. Tegning: Jens Hage.

uafhængige anklagemyndighed, efterretningstjenesterne og domstolene til usaglige formål. Omvendt har anklagen jo også som konsekvens, at borgerlige partier har sået tvivl om bærende søjler i statsforvaltningen, som man vanligvis står vagt om. Det er en meget betændt sag. Beviser foreligger ikke for hverken det ene eller det andet, og om sagens fakta nogensinde kommer til offentlighedens bare nogenlunde sammenhængende kendskab, vides ikke.

Dog har Venstre som medlem af den udskældte regering fået udvirket, at hele den betændte sag afdækkes af en kommission bestående af uafhængigt udpegede landsdommere. Det var næppe sket, hvi ikke partiet var gået med i regeringen. Kommissionen har fået et par år til sit arbejde. Til den tid kan flertalsregeringen selv allerede være historie.

TOMMY WESTERLUND

KRAFTIG HÖGERGIR

Finsk politik 2023

Riksdagsvalet i april 2023 gav ett resultat som skapade förutsättningar för en rent borgerlig regering, men med starkt nationalistiska Sannfinländarna som en koalitionspartner. Det blev ett regeringsskifte där den föregående och den nya regeringen skilde sig så mycket åt som det överhuvudtaget är möjligt på den finländska politiska kartan. Finland fick sin mest högerkonservativa regering i modern tid.

Tommy Westerlund är ledarskribent vid *Hufvudstadsbladet*.

2023 blev ett dramatiskt och svårt politiskt år i Finland.

Under den sista tiden för Sanna Marins regering knakade det rejält i fogarna. Inte minst på grund av Centern som hade svårt att hålla sig till redan överenskomna saker.

Blickarna var redan i ett tidigt skede riktade mot riksdagsvalet den andra april. Alla partier började positionera sig inför det.

Normalt är snart sagt alla regeringskombinationer åtminstone i teorin möjliga inför ett riksdagsval i Finland, men den här gången uteslöts vissa alternativ redan i förväg.

Före valet stod det klart att finländsk politik tar modell av den svenska.

Redan 10 januari meddelade De Grönas ordförande Maria Ohisalo i ett inlägg på Facebook att hennes parti och Sannfinländarna inte ryms i samma regering. Ohisalo skrev att hon har svårt att se något gensvar från Sannf för en ambitiös klimatpolitik och tog också fasta på partiets njugga inställning till invandring och EU.

Ännu samma dag anslöt sig också partiordförandena för Socialdemokraterna (SDP), Sanna Marin, och Vänsterförbundet, Li Andersson, till dem som tackade nej till regeringssamarbete med Sannf.

Centerns ordförande Annika Saarikko uteslöt för sin del att hennes parti skulle bilda regering med samma bas som den sittande, det vill säga C, SDP, De Gröna, Vänsterförbundet och Svenska folkpartiet (SFP). Hon motiverade det med att synen på ekonomin skiljer sig alltför mycket inom den nuvarande regeringen.

Samlingspartiet hade toppat opinionsmätningarna redan långt före valet, de facto oavbrutet i ett par år. Under vissa perioder var deras försprång till följande parti - vanligtvis SDP - märkbart. Men ju närmare valet kom, desto

mindre blev Saml:s ledning. Den höll i alla fall, men ytterst knappt, ända till slut. Ekonomin och inte minst statens skuldsättning var i centrum i hela valrörelsen.

Riksdagsvalet

Tättrion stannade slutligen inom mindre än en procentenhet. Samlingspartiet blev största parti med 20,8 procent av rösterna, Sannfinländarna gjorde sitt bästa val någonsin och kom på andra plats med 20,0 procent. Partiordförande Riikka Purra samlade själv en jättepott röster och blev hela valets röstdrottning. SDP blev trea med 19,9 procent. Alla de här gick framåt jämfört med föregående riksdagsval, Saml +3,8, Sannf +2,6 och SDP +2,2 procent.

Centern fortsatte sin kräftgång och nådde upp till endast 11,3 procent, vilket är det sämsta resultatet i partiets historia. De Gröna blev valets största förlorare och landade på 7,5 procent, 4,5 procentenheter sämre än för fyra år sedan.

Också Vänsterförbundet backade lite och landade på 7,1 procent.

Svenska folkpartiet gick en aning bakåt och fick 4,3 procent av rösterna, Kristdemokraterna ökade för sin del lite sitt väljarstöd till 4,2 procent. Som nytt parti kom Rörelse Nu in i riksdagen med 2,4 procent, vilket gav ett mandat.

SDP gjorde ett ovanligt gott val för att ha varit statsministerparti i fyra år. Det är ytterst sällan som det ledande regeringspartiet har lyckats öka sitt väljarstöd. Det gjorde SDP, men det skedde på de övriga rödgröna partiernas bekostnad. En delförklaring till Vänsterförbundets (VF) och De Grönas tillbakagång var att en del av de här partiernas anhängare valde att rösta på SDP i hopp om att sossarna skulle bli största parti och den vägen kunna förhindra en högerregering.

För Samlingspartiets del var ekonomin den överlägset viktigaste frågan i valet och för att få igenom en så samlingspartistisk ekonomisk politik som möjligt var det solklart att det blir svårt med SDP som partner. En rent borgerlig regering garanterade en ekonomisk politik i Samlingspartiets smak.

Många frågade sig om det egentligen alls fanns ett blårött alternativ? Det vill säga ett möjligt regeringssamarbete mellan Samlingspartiet och Socialdemokraterna.

Personkemin mellan Saml:s ordförande Petteri Orpo och SDP:s Sanna Marin var inte den bästa och speciellt Marin försökte inte ens dölja sin svala inställning till att samarbeta med Samlingspartiet i en regering efter riksdagsvalet. Men hon uteslöt inte ett sådant alternativ.

Möjligheterna för att bygga en borgerlig regering minskade då Centern snabbt meddelade att man går i opposition. Partiet svarade inte ens på regeringssonderaren Orpos inledande frågor.

Svåra regeringsförhandlingar

Samlingspartiets ordförande Petteri Orpo kungjorde före valet att hans parti enbart kan samarbeta med partier som är överens om att under de följande fyra åren anpassa de offentliga finanserna med 6 miljarder euro, och 3 miljarder under nästa regeringsperiod.

Efter sonderingar och fyra veckor efter valet kallade Petteri Orpo Sannfinländarna, Svenska folkpartiet och Kristdemokraterna till regelrätta regeringsförhandlingar. De blev både långa och svåra och saknade minsann inte dramatik. Det stod redan i ett tidigt skede klart att speciellt Sannf och SFP inte trivdes med varandra. Det skulle under inga omständigheter bli ett lyckligt äktenskap.

SFP hade inte på samma sätt som tre andra partier i den tidigare regeringen - SDP, VF och Gröna - tydligt sagt att man inte vill regera tillsammans med Sannfinländarna.

SFP:s ordförande Anna-Maja Henriksson konstaterade att ett samarbete är mycket osannolikt eftersom SFP och Sannfinländarna inte har mycket gemensamt. Partierna har väldigt olika syn på EU-politiken, klimatpolitiken och invandringen, för att inte tala om synen på svenskan. Samtidigt vägrade hon stänga dörren eftersom det inte är SFP:s kutym att före ett val utesluta någon lösning, innan man sett valresultatet och regeringsprogrammet.

Anna-Maja Henriksson använde uttrycket: ”SFP kommer inte att sitta i en regering som driver en sannfinländsk politik”.

Det framgick också tydligt att den liberala falangen inom SFP såg ett regeringssamarbete med Sannf som uteslutet. Bland andra riksdagsledamot Eva Biaudet, som suttit längst av alla SFP-ledamöter i riksdagen, var tydlig med det. Hon såg inga kompromissmöjligheter, att sitta i samma regering var enligt henne helt omöjligt. Hon höll fast vid sin syn också senare. Partiets ungdomsorganisation, Svensk Ungdom, hörde också till dem som såg mycket kritiskt på ett regeringssamarbete med Sannfinländarna. SU:s ordförande lämnade regeringsförhandlingarna i protest.

Efter att regeringsförhandlingarna hade pågått i en månad samlades SFP till ett krismöte vars utgång avgjorde om de alls kan fortsätta. Efter långa förhandlingar kunde en kompromiss med Sannfinländarna uppnås så att skärpingarna av invandringpolitiken inte blev riktigt så hårda som först var tänkt. Hårda duster fördes under förhandlingarnas gång också om klimatpolitiken och biståndspengar, frågor som Sannf helst vill strunta i.

Den 16 juni var förhandlingarna slutligen i hamn och de fyra partierna hade kommit överens om ett program. Resultatet blev den kanske mest högerkonservativa regering som Finland skådat i modern tid. Vänsteroppositionen var inte nådig i sin kritik av regeringsprogrammet som man ansåg tar ett steg bort från nordisk välfärd och ökar inkomstklyftorna. I programmet ingick också

flera åtgärder beträffande arbetslivet, bland annat begränsningar av strejkrättheterna. Detta reagerade fackorganisationerna genast på och slutet av året blev oroligt på arbetsmarknaden. Det började med utmarscher och fortsatte med kortare strejker.

Samlingspartiet fick den ekonomiska politik man ville se, medan Sannfinländarna fick sitt hjärtebarn, migrationspolitiken, tydligt skärpt. SFP fick för sin del vissa för partiet positiva skrivningar om svensk service med. Partiet välkomnade även i huvudsak de ekonomiska reformerna. KD var för sin del nöjt redan över att för tredje gången i historien överhuvudtaget komma med i en regering.

Statsminister blev Samlingspartiets ledare Petteri Orpo, Sannfinländarnas ordförande Riikka Purra blev finansminister, medan SFP:s ledare Anna-Maja Henriksson tog hand om Undervisningsministeriet och hon fungerar även som nordisk samarbetsminister. Utrikesminister blev Elina Valtonen (Saml).

Kris kring rasism

Regeringsförhandlingarna blev rekordlånga och då de äntligen var i hamn kring midsommar skulle det visa sig att också hela sommaren kom att kretsa kring regeringen, dess sammansättning och nyutnämnda ministrars tidigare uttalanden och skrivelser.

Bara en vecka efter att regeringen tillträtt blossade den första krisen upp då det framgick att den sannfinländska näringsministern Vilhelm Junnila tidigare deltagit i evenemang med högerextremister. Han klarade med knapp marginal en förtroendeomröstning i riksdagen. Det väckte inte minst bland Sannfinländarna stor uppståndelse då ingen från SFP:s riksdagsgrupp röstade för Junnilas förtroende även om partiet sitter med i regeringen.

Han överlevde förtroendeomröstningen men nya skandaler dök snabbt upp, bland annat uppgifter om att han använt flera uttryck och symboler som kan kopplas till nazismen. Två dagar senare avgick han självmant och blev därmed den kortvarigaste ministern någonsin.

Det här följdes av att medierna fortsatte granska Sannfinländarna och det uppdagades många fler rasistiska eller i det närmaste rasistiska uttalanden som ledande sannfinländare - bland dem nya ministrar - under årens lopp har kommit med. Också partiordföranden, finansminister Riikka Purra, tvingades erkänna att hon för 15 år sedan på sociala medier spred rasistiska texter. Hon betecknade dem som misstag och bad om ursäkt.

Debattens vågor gick höga och statsminister Orpo beskyldes för svagt ledarskap. Efter en tid och högljudda diskussioner inom regeringen beslöt att en arbetsgrupp behövs för att belysa hur regeringen ska jobba för bland annat jämställdhet och mot diskriminering. Det hela utmynnade i ett meddelande från regeringen i slutet av sommaren där man säger att regeringen ska

Soppan kokade över nästan direkt efter att Petteri Orpos nya regering hade bildats. Teckning: Wilfred Hildonen.

ta fram ett åtgärdsprogram för att bekämpa rasism. Centralt är att hela regeringen erkänner att rasism är ett fenomen som förekommer i Finland och att betoningen ligger på att rasism måste bekämpas. Statsministern försäkrade att han ser till att detta också följs. Meddelandet fick också SFP:s godkännande varefter den långdragna regeringskrisen kunde anses överstånden.

Sanna Marins sorti

Sanna Marin gick all in i riksdagsvalet. Hennes enda mål var att sossarna skulle bli största parti och att hon själv skulle fortsätta som statsminister. Då det inte gick vägen meddelade hon redan några dagar efter valet att hon inte kommer att ställa upp för omval vid SDP:s partikongress några månader senare. "Det har varit exceptionella och tunga år. Nu är det dags för mig att vända blad", konstaterade Marin.

I och med det försvann hon i praktiken från rampljuset nästan helt. Trots att hon fortfarande var partiordförande ännu i flera månader hade hon i praktiken stigit ner från scenen.

Det var sist och slutligen ingen stor överraskning då hon i början av hösten bad om att befrias från uppdraget som riksdagsledamot. Hon meddelade att hon har fått ett nytt jobb vid tidigare brittiska premiärministern Tony Blairs organisation, Institute for global change. Många ansåg att hon i och med det svek alla sina över 35 000 väljare som hade röstat på henne bara några månader tidigare för att se henne representera dem i riksdagen i fyra år.

Trots ett bra valresultat måste statsminister Sanna Marin lämna sin post. Teckning: Wilfred Hildonen.

Marin går till historien som en exceptionell finländsk statsminister. Som rekordung statsminister tvingades hon leda landet genom först en pandemikris och därefter den kris som Rysslands anfall mot Ukraina skapade. Tillsammans med president Niinistö hade hon också en central roll i att lotsa Finland in i Nato. Marin blev också den internationellt överlägset mest kända finländska statsministern, kanske rentav politikern, genom tiderna.

Partiledarbyten

Vid partikongressen i september valdes Antti Lindtman till ny SDP-bas och därmed även oppositionsledare. Han besegrade klart sin enda motståndare, Krista Kiuru.

Lindtman har varit riksdagsledamot sedan 2011 och ordförande för riksdagsgruppen sedan 2015. Då Antti Rinne 2019 tvingades avgå som statsminister och därmed även lämnade SDP:s ledning tävlade Lindtman med Sanna Marin om vem som skulle bli Rannes efterträdare. Den gången förlorade Lindtman ytterst knappt till Marin.

Också De Gröna bytte ordförande då Maria Ohisalo efter ett dåligt riksdagsval valde att inte ställa upp för omval. Kampen stod mellan två unga kvinnor, båda riksdagsledamöter sedan 2019. Sofia Virta, 32, drog det längsta strået då hon vid partikongressen valdes till ny ledare för De Gröna efter att medlemsomröstningens resultat omfattades.

Natomedlemskapet

I slutet av januari började Turkiet ge signaler om att behandlingen av Finlands och Sveriges Natomedlemskap kan komma att splittras. Såväl Nato som både Sverige och Finland betonade in i det sista att de två länderna ska gå hand i hand in i Nato.

Finlands utrikesminister Pekka Haavisto (Grön) konstaterade i slutet av februari att Turkiet har meddelat att Finland uppfyller de krav som ställdes i trepartsöverenskommelsen i Madrid. Vid ett möte med Sveriges statsminister Ulf Kristersson på Harpsund några dagar senare sade president Sauli Niinistö att ärendet inte längre är i Finlands och Sveriges händer. "Frågan är nu om Turkiet och Ungern ratificerar Natoansökan."

Trots att Turkiet och Ungern ännu inte hade ratificerat Finlands medlemskap i Nato godkände riksdagen 1 mars de lagar som reglerar medlemskapet i alliansen. Rösterna föll 184 för och 7 mot.

I mitten av mars meddelade president Recep Tayyip Erdoğan att Turkiet kommer att "infria sitt löfte" om Finlands Natomedlemskap. Samtidigt inbjöd han president Niinistö till ett arbetsbesök till Istanbul. I samband med det kom Erdogan med det väntade och efterlängtdade beskedet att Turkiet ratificerar Finlands medlemsansökan.

Samtidigt innebar det att Finlands och Sveriges gemensamma Natoväg hade kommit till en korsning. Niinistö sade sig vara glad över beskedet från Turkiet, men lyfte också mycket tydligt fram Sverige i samband med sitt tack.

– Vi har en granne, Sverige. Jag har en känsla av att vårt Natomedlemskap inte är komplett utan Sverige.

Det nödvändiga i att också Sverige blir Natomedlem snabbt upprepades av den finländska politiska ledningen varje gång tillfälle gavs längs hela resten av året.

Också Ungern beslöt att behandla Finlands och Sveriges ansökningar skilt och hann ratificera Finlands avtal före Turkiet.

Den fjärde april hissades slutligen Finlands flagga utanför Natos högkvarter som ett tecken på att Finland nu är fullvärdig medlem av Atlantpakten. Trots att hela processen stundvis kändes långsam då Turkiet och Ungern drog ut på ratificeringen av medlemsansökan är det fråga om en rekordkort anslutningsprocess. Medlemskapet var ett faktum tio och en halv månad efter att medlemsansökan undertecknades.

Ålands ställning

Under hösten utredde Utrikesministeriet juridiken kring Ålands internationella specialställning och demilitariseringen, dvs. att militära styrkor, anläggningar och befästningar inte får förekomma i området. Enligt utredningen och uttalanden kring den kan demilitariseringen inte röras. Det förefaller inte möjligt att säga upp Ålandskonventionen. Samtliga överenskommelser om demilitariseringen av Åland bildar ett långvarigt avtalsarrangemang som upprepade gånger bekräftats i statspraxis. Demilitariseringen står således fast.

Utredningen konstaterar i alla fall att konventionen från 1921 innehåller flera undantag som gör att Finland kan övervaka Ålands säkerhet i fredstid och vidta nödvändiga åtgärder vid väpnat angrepp.

Presidentval på kommande

Läget inför presidentvalet i januari 2024 var länge väldigt lugnt. Harry Harkimo från Röörelse Nu var först på plan. Under sommaren började de övriga röra på sig. Finalisten från de två föregående presidentvalen, utrikesminister Pekka Haavisto (Grön) meddelade i juni att han inte har gett upp sitt mål att bli president och att han den här gången ställer upp via en valmansförening.

Några veckor senare meddelade Finlands Banks chefdirektör Olli Rehn att han ställer upp i presidentvalet. Han har varit politiker för Centern, men också han valde att kandidera via en valmansförening. I juli meddelade för sin del riksdagens talman, Sannfinländarnas tidigare partiledare Jussi Halla-aho, att han var redo att kandidera för sitt parti.

Chefen för Utrikespolitiska institutet Mika Aaltola anslöt sig i augusti till kandidaterna för en valmansförening och lite senare meddelade professorn vid EU-universitetet i Florens, tidigare statsministern och utrikesministern, Alexander Stubb att han säger ja till Samlingspartiets fråga om han vill bli partiets presidentkandidat. I september anslöt sig Vänsterförbundets ordförande Li Andersson till kandidatlistan. Kristdemokraternas ordförande Sari Essayah följde efter och sist av alla anslöt sig SDP:s kandidat, EU-kommissionär Jutta Urpilainen.

SFP bestämde sig för att inte ställa upp med en egen kandidat.

Valrörelsen tog på allvar fart först under årets sista månader. Inför årsskiftet toppade Alexander Stubb och Pekka Haavisto opinionsmätningarna.

Den 16 oktober dog Finlands tidigare president, Nobels fredspristagare, Martti Ahtisaari. Han var president 1994-2000. Såväl före som efter sin tid som president blev han känd som en framstående fredsmäklare runtom i världen. Han blev 86 år gammal.

Redan i ett tidigt skede av presidentvalskampanjen tog Alexander Stubb och Pekka Haavisto en klar ledning. Teckning: Wilfred Hildonen.

Skakig ekonomi

Sanna Marins regering ökade kraftigt Finlands skuldsättning under sina fyra år vid makten. Ungefär 75 procent av den gick på först pandemins och sedan Ukrainakrigets konto, men cirka 10 miljarder euro hänför sig till regeringens övriga politik.

Nästa regering ärvde en statsskuld som är mer än 70 procent av bnp. Samtidigt har högre räntor ökat kostnaderna för att sköta den ökade lånebördan. Då ekonomin därtill allmänt gått ner fick den nya regeringen ta emot stora ekonomiska utmaningar. Finland förväntas stå inför en fortsatt recession och ökande offentlig skuldsättning.

Finlands bruttonationalprodukt (bnp) växte med två procent 2022, men inbromsningen under slutet av året innebar att landet från början av 2023 befann sig i recession. Närmare 3 300 företag gick i konkurs under året. Det är fler än någonsin de senaste 25 åren,

I The Economists rangordning av 35 länder baserat på fem ekonomiska mätare: kärninflation, inflationens omfattning, bnp, sysselsättning och börsutveckling hamnade Finland på jumboplats.

Finlands bnp sjönk med 0,4 procent och generalindex på Helsingforsbörsen sjönk med över 7 procent 2023.

Statsbudgeten för 2024 som godkändes i september var stram. Men trots det tvingas staten låna över 11 miljarder euro för att få budgeten i balans.

Nedskärningar drabbar inte minst dem som från tidigare har det svårast då anslag för olika sociala bidrag skärs ner. Däremot lindras beskattningen en aning.

Grön omställning

Nyheter om investeringsplaner för en grön omställning duggade tätt under året. Enligt Finlands näringsliv uppgick 2023 totalsumman på alla investeringar i vindkraft, vätgasanläggningar, solenergi och annan verksamhet med koppling till grön omställning till över 70 miljarder euro.

Vad som de facto förverkligas är en helt öppen fråga. Finlands mål är att till exempel producera 10 procent av vätgasen inom EU till 2030.

Stålproduktion hör till de största utsläppskällorna i världen och genom den gröna omställningen väntas efterfrågan på fossilfritt stål växa kraftigt. En enorm ekonomisk nyårsrakett landade i lilla Ingå då året knappt hade hunnit börja. Norska Blastr Green Steel meddelade att man har ingått en avsiktsförklaring med Fortum om användning av industriområdet i Joddböle i Ingå, bara 50 km väster om Helsingfors. Enligt bolaget är det fråga om en investering som kan bli en av de största någonsin i Finland. Det handlar om en fyra miljarders satsning på en fabrik för tillverkning av fossilfritt stål. Något slutgiltigt investeringsbeslut har ännu inte fattats.

Förhoppningen i januari var att produktionen ska kunna köra igång redan i slutet av 2026. Den tidtabellen ifrågasattes redan från början och visade sig senare längs året vara orealistisk. Frågetecken finns fortfarande kring finansieringen.

Under året duggade också nyheter tätt om planerade batterisatsningar i Finland. Till exempel i april meddelade statliga Finnish Battery Chemicals att man inleder förberedelser för en miljökonsekvensbedömning för en fabrik för battericeller, en så kallad gigafactory, i Kotka.

ORRI PÁLL ORMARSSON

HEL TÄTORT UTRYMD PÅ GRUND AV NATURKATASTROF

Politik på Island 2023

Moder natur fortsätter att ställa till det på Island och nu har hon definitivt också blandat sig i rikets finanser. Regeringen har mycket att stå i, och det vore synd att säga att de samregerande partierna har gått i takt på sistone.

Orri Páll Ormarsson är journalist på *Morgunblaðið*.

I synnerhet växer spänningarna mellan Vinstri Græn (Vänstern – de gröna) och Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet), och inte alla är övertygade om att regeringen orkar hålla ut resten av mandatperioden, som löper ut under 2025. Hårda attacker har riktats mot olika ministrar; en avgick men dök därefter upp i ett annat departement, en annan stod inför misstroendevotum i Alltinget innan hon sjukskrev sig. Men de goda nyheterna mitt i all kalabaliken är att inflationen äntligen börjat lugna ner sig.

Vi vanliga dödliga är bara gäster på det fina kalas vi kallar livet. Det är moder natur som styr och ställer efter eget skön. Om detta har vi islänningar påmint ordentligt de senaste åren och gångna månaderna. När detta skrivs har det, efter ungefär 800 års paus, varit sex vulkanutbrott på Reykjaneshalvön på tre år, med omfattande skador som följd.

De tre första utbrotten var visserligen bara så kallade turistutbrott, de skedde långt från bebyggelsen och påverkade inte infrastrukturen. De vållade inga större olägenheter. Enligt vetenskaplig expertis förflyttade sig dock farozonen sakta men säkert allt närmare bebyggda trakter och den 10 november 2023 utlystes nödläge och tätorten Grindavík, med 3 800 invånare, evakuerades. Risken för vulkanutbrott i eller intill samhället hade blivit överhängande, förutom det faktum att jorden skakade och riste som aldrig förr. Det är inte varje dag man evakuerar en hel tätort på Island, förra gången det hände var vid utbrottet i Västmannaöarna 1973. Lika snabbt och smidigt som då, gick det nu att tömma Grindavík.

Men något utbrott kom inte och en del av grindavíksborna hade återvänt hem när nödläge åter utlystes och staden igen fick utrymmas i all hast natten mot den 14 januari 2024. Och då öppnade sig marken några få timmar därefter, först utanför de skyddsvallar som hade byggts (det arbetet pågick i själva verket fortfarande) men sedan också innanför skyddsvallarna, strax norr om samhället. Den sprickan var inte stor men lavan flödade icke desto mindre in

Vulkanologen Þorvaldur Þórðarson vann tävling- en millan Íslands alla vulkanexperter om vem som skulle lyckas pricka in exakt var lavan skulle välla upp.
Teckning: Ívar Valgarðsson.

i staden och slukade tre villor. Den isländska befolkningen följde chockade händelseutvecklingen på tv med hjälp av massmedias webbkameror.

Dessutom tog sig lavan sådana vägar in i samhället att områdets vattenburna värmesystem skadades. Grindavík är illa medfaret och många hus är skadade, några helt förstörda, på grund av rörelser under jord. Jättestora sprickor har uppstått och en sorglig händelse inträffade den 10 januari 2024 då en man som arbetade med reparationer föll ner i en spricka när marken försvann under hans fötter. Han har inte återfunnits. Det stora räddningspådrag som sattes igång fick avbrytas eftersom man inte kunde garantera sökmanskapets säkerhet. Nationen blev bestört och möjligen har denna händelse haft större påverkan på grindavíkbornas framtidssyn än själva vulkanutbrottet. Vissa av dem kan inte tänka sig att flytta tillbaka och när detta skrivs är det ytterst osäkert om det någonsin går att bo i Grindavík igen.

Kompensationsåtgärder närmar sig 61 miljarder kronor

Vilket till slut leder oss till politiken. Även om man skulle kunna hävda att trätan är islänningarnas nationalsport, tillsammans med den isländska *glíman* och handbollen (när det går bra), så bär det syn för sägen att när det verkligen gäller står islänningarna enade. Exempel på det är det ovan nämnda utbrottet i Västmannaöarna och den lavin i Västfjordarna som för snart 30 år sedan tog 20 människoliv. Det var inte bara grindavíkborna utan hela nationen som förlitade sig på sin regering när nu denna nya naturkatastrof slog till. Hemma hos regeringen slog man sina kloka huvuden ihop och resultatet blev att det lades fram ett förslag för Alltinget, där statskassan erbjuder sig att köpa de fastigheter i Grindavík som ägarna vill bli av med till ett pris som täcker 95% av brandförsäkringssumman minus eventuella inteckningar. Åtgärden uppskattas kunna kosta upp till 61 miljarder isländska kronor (drygt 400 miljoner euro).

Efter att detta kungjorts sa statsminister Katrín Jakobsdóttir i ett anförande i Alltinget att Island nu stod inför sin största utmaning vad gäller naturkatastrofer sedan republiken bildades 1944. Den vetenskapliga expertisen spår fortsatt seismisk aktivitet på Reykjanes de närmaste åren, till och med årtiondena.

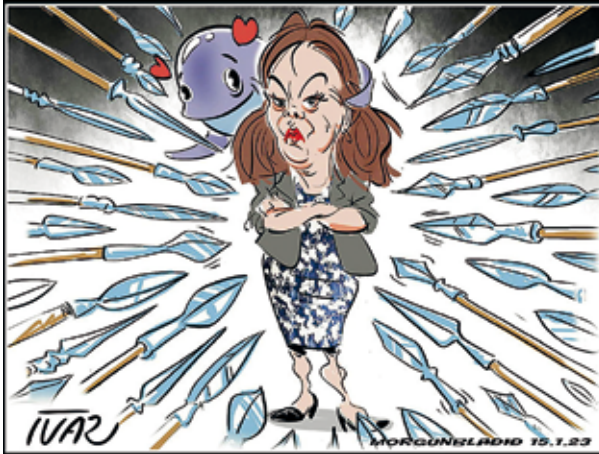
Om beslutet att köpa ut grindavíksborna råder enighet. Det är ju inte varje dag som en stor grupp islänningar, nästan 1 % av befolkningen, blir flyktingar i sitt eget land. Självklart förändrar detta de planerade siffrorna i statskassans utgiftskolumner men det går inte att förhandla med moder natur, vare sig i detta fall eller andra. Många påpekade också att Grindavík är en fiskehamn med gamla anor som bidragit stort till nationens kassa genom tiderna. Men det argumentet behövde man aldrig ta till.

Oro och osämja i faggorna

Utan tvivel har det glatt Katríns regering och lättat på spänningarna i regeringskretsarna att kunna ta ett beslut i enighet och samförstånd. Det har nämligen snarare lutat åt splittring och oenighet de senaste månaderna, och 2023 var ett kämpigt år för regeringen. Alla trodde därför på Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet) ledare, infrastrukturministern Sigurður Ingi Jóhannsson, när han i en talk show på tv i december meddelade att han innerligt längtade efter årsskiftet.

En liten bakgrund: den sittande regeringen har en ovanlig sammansättning. Förutom Framsóknarflokkurinn, som befinner sig i den politiska mitten, ingår i regeringen också Sjálfstæðisflokkurinn, som historiskt har placerats längst till höger på den politiska skalan, och Vinstri Græn som alltid har ansetts stå längst till vänster på samma skala. Regeringen spänner alltså över hela spektrumet. Denna regering kom till makten under andra halvan av 2017 och förnyade sitt mandat i valet 2021. Då härjade, som vi alla minns, coronapandemin, och det gavs inte mycket tid att grunna på partiideologiska skillnader. Samtidigt som de molnen skingrades började dock en ny mörk front av orosmoment och split dyka upp på regeringspartiernas himmel.

Konflikterna kan nog sägas ha nått klimax när Svandís Svavarsdóttir, fiske- och livsmedelsminister med hemvist i Vinstri Græn, bestämde sig för att stoppa jakten på sillval ett dygn innan denna jakt skulle inledas sommaren 2023. Hon grundade sitt beslut på en rapport från en expertgrupp som hade kommit till slutsatsen att de fångstmetoder som används vid valjakt inte står i överensstämmelse med djurskyddslagarna. Beslutet var mycket omdiskuterat och ministern angreps från många håll, bland annat av Sjálfstæðisflokkurinn alltingsledamöter, valfångstföretaget Hvalurs företrädare och fackföreningsrörelsen. Tvisten tycktes gälla huruvida beslutet var lagenligt eller inte. Svandís fick utstå mycket hård kritik på ett möte anordnat av Akranes fackförening eftersom många av dess medlemmar skulle bli av med sina intäkter på grund

Spjuten riktas mot Svandís Svavarsdóttir efter att hon förbjudit sillvalsfångst.

*Teckning:
Ívar Valgarðsson.*

av beslutet. Ministern försvarade sig hårdnackat och stod fast vid beslutet. Statsminister Jakobsson höll sin partisyster hårt om ryggen.

Valfångst tilläts igen senare under sommaren men med vissa begränsningar.

Ministern står fast vid sin inställning

Därmed var dock saken inte på något vis utagerad. Frågan hade hamnat på Umboðsmaður Alþingis (motsv. svenska JO/Riksdagens ombudsman) bord. Denne har som uppgift att granska rikets och kommunernas förvaltning och tillvarata medborgarnas rättigheter gentemot landets styrande. Ombudsmannen lämnade sin rapport i början av 2024 där han konstaterade att ministerns beslut inte överensstämde med kraven på proportionalitet och inte hade tillräckligt stort stöd i lagen.

Svandís påstod sig ta rapporten på stort allvar men hävdade att de lagar som den hänvisade till var föråldrade och i behov av revidering. Hennes ställning som minister var oförändrad, deklarerade hon. Ministern underströk sedan att hon aldrig tvekat om att stoppa valfångsten, med tanke på djurskyddet.

Detta svar mottogs inte väl överallt, allra minst av oppositionen i Alltinget som med Flokkur Folksins (Folkets parti) partiledare Inga Sæland i spetsen begärde misstroendeförklaring mot Svandís. En minister som blivit påkommen med att inte följa lagen är inte lämplig för ämbetet.

Läget blev nervöst och spekulationerna var legio om hur denna omröstning skulle sluta. Det tycktes uppenbart att både Vinstri Græn och Framsóknarflokkurinn skulle försvara Svandís mot misstroendet, men alla var inte övertygade om att varje enskild parlamentsledamot för Sjálfstæðisflokkurinn skulle göra detsamma. Man satte hoppet till tungviktiga namn som Jón Gunnarsson, f.d. justitieminister, och Óli Björn Kárason, partigruppens tidigare ledare i frågan. Den senare avsåg sig ledarskapet för

partigruppen i fjol, på grund av missnöje med regeringssamarbetet, vad det verkade. Det är heller inte precis som att Svandís varit särskilt populär bland självständighetspartister före valfångsförbudet heller.

Ingen hyste minsta tvivel om att ifall misstroendeförklaringen mot Svandís gick igenom skulle regeringen spricka.

Men det blev aldrig någon omröstning, för samma morgon misstroendeförklaringen lades fram tillkännagav Svandís att hon diagnostiserats med cancer och hade blivit sjukskriven. Som en följd av detta drogs misstroendet tillbaka eftersom ministern inte längre kunde försvara sig. Man önskade Svandís god bättring.

Mera dramatiska än så blir de knappast, dagarna i det höga Alltinget.

Avgick som minister men ändå inte

Det här var inte första gången under det lidna året som en rapport från Alltingets ombudsman ställde till med rabalder. I oktober avgick finans- och ekonomiministern Bjarni Benediktsson efter ett yttrande från ombudsmannen med innebörden att ministern agerat oskickligt i samband med försäljningen av statens andel i Íslandsbanki i mars 2022.

Bjarni, som också är Sjálfstæðisflokkurinn's ledare, sa sig ha blivit chockad av att läsa ombudsmannens yttrande och förtvivlad över dess slutsats, alltså att han skulle ha brustit i kunskap och skicklighet i försäljningsprocessen. Han påstod sig ha ett fullständigt rent samvete i frågan och ansåg att många punkter i yttrandet var tvivelaktiga och att mycket av det som togs upp där stod i direkt motsats till de råd och anvisningar han fått som minister. Men det var, sa han, inte fråga om annat än att avgå som följd av yttrandet, för att åstadkomma lugn och ro i ministeriet.

Vilken sensationell nyhet, tänker man nu, det är ju inte varje dag som en minister avgår från sin tjänst på Island. Men när det blev dags för avskedstal och presskonferens började de närvarande misstänka att ministern inte alls var på väg ut ur regeringen, eller att ta sitt fulla ansvar och kanske sluta helt med politiken. Ett högljutt rykte började sprida sig och bekräftades några dagar senare när Bjarni istället bytte roll med utrikesministern, Þórák Kolbrún Reykjavíkur Gyldadóttir.

Hos hans stödtrupper föll detta i god jord och de påstod rentav att Bjarni stod än starkare efter detta. Och Þórák Kolbrún, vice partiledare för Sjálfstæðisflokkurinn, skulle nu få chansen att än mer visa vad hon gick för. Bjarnis politiska motståndare var å andra sidan inte lika roade, de hävdade att han hade smitit undan sitt ansvar och föregått med dåligt exempel. En minister som brustit i skicklighet i en så viktig fråga borde stiga av scenen helt, inte bara hoppa över i nästa ministerium. Men vad folk än kan tycka om Bjarni kan man inte säga annat än att han har en förmåga att alltid landa på fötterna. Som en katt. Och uppenbarligen har han nio politiska liv.

Denna händelse drogs förstås upp när Alltingets ombudsman tillrättavisade Svandís Svavarsdóttir i början av 2024, men då ropade inte självständighetspartisterna högt om hennes avgång – vilket de annars säkert hade gjort.

Par i kärlekslöst äktenskap?

Katrín Jakobsdóttir avlöser Svandís i livsmedelsdepartementet de närmaste månaderna, men inte ett pip hörs om att regeringen skulle vara i blåsväder. Det finns de som har jämfört regeringen med ett äkta par som lever i ett kärlekslöst förhållande och inte ens tycker om varandra längre men ändå håller ihop på grund av barnen.

Stort förtroende och vad det verkar äkta vänskap råder mellan de tre hövdingarna Katrín, Sigurður Ingi och Bjarni och det är inte alls någon långsökt förklaring att detta är vad som håller ihop regeringen. Så länge de har förtroende för varandra fortsätter de färden tillsammans.

Dock saknas det inte orosmoment. Stödet för alla tre partierna minskar, om man ska tro opinionsmätningarna. Vinstri Græn har länge legat på 5–6 % stöd och var som lägst nere i 5,1 % enligt senaste gallupundersökningen, vilket är lite oroväckande för Vinstri Græn eftersom ett parti enligt isländska vallagen måste få minst 5 % av rösterna för att bli invalt. Det vore så sannerligen en riktig skräll, och helt unikt, om statsministerns parti skulle ramla ur Alltinget.

Trots allt har Katrín varit populär och respekterad som statsminister och utan tvekan har hon ambition och vilja nog att dra upp sitt parti ur denna historiska svacka. Men kanske frestas hon av en annan utmaning. Islands president Guðni Th. Jóhannesson tillkännagav i sitt nyårstal att han inte tänker ställa upp för omval efter åtta år på Bessastaðir. Före honom satt Ólafur Ragnar Grímsson i 20 år, så det är många som tycker att det nu är dags för en kvinna på statsöverhuvudets stol, och Katríns namn har ofta nämnts i det sammanhanget. Själv har hon dock inte gett uttryck för något sådant.

Framsóknarflokkurinnns siffror ligger stadigt under 10 %. Partiet fick 17 % i valet 2021. Sjálfstæðisflokkurinn har legat och skvalpat under 20 %, och de 24, 4 % partiet fick i förra valet sågs som en besvikelse. Det betyder att partiet tycks vara på god väg att mista sin position som landets största politiska parti. Samfylkingin – jafnaðarflokkur Íslands (Socialdemokraterna) har upprepade gånger fått upp emot 30 % stöd i mätningarna, under ledning av sin nya ordförande Krístrún Frostadóttir.

Man kan nog utgå ifrån att de här siffrorna hjälper till med att hålla ihop regeringen, för inget av de tre regeringspartierna är ju särskilt trakterat av att gå till val inom någon snar framtid under dessa omständigheter. Istället vill man nog hålla ut och göra ett försök att ta hem en seger längre fram i tiden. Alltingsval ska hållas 2025, antingen till våren eller hösten.

Partiledarna Sigurður Ingi Jóhannsson och Bjarni Benediktsson frågar förundrade sin regeringskollega statsminister Katrín Jakobsdóttir vad det är för en liten ärtä hon har i handen. Katrín svarar: "Det ser ut som våra opinionssiffror." Teckning: Björn Heimir.

Bland de ämnen som kan förväntas ta stor plats inför valet finns immigrations- och asylfrågorna, i vilka regeringen fått mycket kritik för att vara släpphänt. Från vissa håll hävdar man att systemet inte tål större påfrestning, att det till och med redan kollapsat, och att åtgärder krävs omedelbart. Få talar emot att landet ska ta emot flyktingar och asylsökande men påpekar att de måste tas emot med mycket tydligare urskiljning, med betoning på människor i verklig nöd, förutom att infrastrukturen måste tåla tillströmningen och hålla för den. Alltfler anser att för stora summor ägnats åt denna fråga och att en saklig debatt måste föras om saken.

Det har till exempel hörts en ny och hårdare ton både hos Sjálfstæðisflokkurinn och Samfylkingens ledare på sistone, de tycks båda anse att den nuvarande hanteringen av nämnda fråga inte kan få fortsätta. Krístrún Frostadóttir har också pekat på att invandrarantalet har fördubblats under den nuvarande regeringens tid, från 35 000 till 70 000, och eftersom de flesta av dessa invandrare hamnar i låglönearbeten finns det en ökande risk för att det uppstår klasskillnader i samhället. Den saken måste diskuteras, anser Krístrún.

Hur detta utvecklar sig är en öppen fråga.

Inflationen äntligen på nedgång

På ekonomins område har man länge lagt det mesta krutet på att försöka stoppa den objudna gästen inflationen, och försöka slänga ut den från festen. Det har gått dåligt, för att göra en lång historia kort. En lång tid låg den och skavde vid 10 % och smög sig, när det var som värst, ovanför den otäcka gränsen i juli 2023. Centralbanken reagerade med att höja styrräntan igen och igen – och igen. Det hade nästan upphört att vara en nyhet. Men den åtgärden lyckades inte stänga gapet på odjuret, lika lite som andra åtgärder regeringen

tog till. Inflationen rusade vidare med sämre köpkraft för individer och företag som följd.

Men de senaste månaderna har tillståndet förbättrats. I början av året sjönk konsumtionsprisindex med 0,16 % mellan månaderna och i och med det sjönk årsinflationen från 7,7 % till 6,7 %. Dessutom har andelen undergrupper som ökat med mer än 10 % de gångna 12 månaderna minskat.

Centralbankens styrränta har legat oförändrad vid de senaste tillkännagivandena och man hoppas nu att den så småningom ska sänkas. Många fler parter på marknaden anser nu, jämfört med vid årsskiftet, att penningpolitiken är alltför stram och de flesta bedömare räknar med att den första räntesänkningen kommer under andra kvartalet 2024.

Landsbankinnus analysavdelning hoppas på att inflationen fortsätter sjunka de kommande månaderna och kommer ner i 5,1 % i april.

Läget är icke desto mindre känsligt och därför la man press på arbetsmarknadens parter att visa återhållsamhet när löneförhandlingarna skulle inledas i början av 2024, för att minska risken för att inflationen får fart igen. De råden har tagits emot väl och sammanslutningen för de största fackföreningarna, som i denna förhandlingsomgång kallar sig Breiðfylkingin, sa sig villiga att gå fram med måttliga krav i samma anda som den berömda så kallade Þjóðarsátt (ung. riksöverenskommelsen), som gjordes på arbetsmarknaden för drygt 30 år sedan. Det tillmötesgåendet väckte stor uppmärksamhet eftersom fackföreningsrörelsen, med Efling och VR i spetsen, har varit rätt stridslysten på sistone och övertygad om att mera finns att ta av än arbetsgivarna låter avslöja.

Det kom positiva signaler från de förhandlande parterna till att börja med, men efter en tid avbröts förhandlingarna och VR bröt sig ur Breiðfylkingin. Sedan upptogs förhandlingarna på nytt och nu i början av mars slöt Breiðfylkingin och Samtök atvinnulífsins (Arbetsgivarföreningen) ett fyraårigt avtal, vilket är ovanligt lång tid i vårt land. Avtalet stipulerar en lönehöjning om 3,25 % det första året och sedan 3,5 % under resten av avtalstiden. Båda parter är mycket nöjda med uppgörelsen och man har kallat den ett stabilitetsavtal. Staten har medverkat i avtalet med ett tillskott på 80 miljarder ISK under avtalstiden. I samband med det sa statsminister Katrín Jakobsdóttir att avtalets utformning och statens medverkan markerar en bärande tanke om att värna om alla islänningars välfärd.

Nu återstår att se om det lyckas.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

ET DETRONISERT SOSIALDEMOKRATI OG EN EKTEMANNNS AKSJEHANDEL

Politikk og økonomi i Norge i 2023

Regjeringspartiene gjorde et elendig lokalvalg i 2023 og Høyre ble landets største parti. Den ene skandalen etterfulgte den andre i regjeringen, men også Erna Solberg ble rammet. Norsk økonomi er sterk, men inflasjonen høy.

Harald Stanghelle er tidligere politisk redaktør i *Aftenposten*.

Lokalvalget

Lokalvalget i september kommer til å gå over i historien som et velgervotum med voldsom symbolkraft: For første gang på 99 år ble ikke Arbeiderpartiet landets største parti. Det ble Høyre med sine 25.9 prosent (+5,8) mot Aps 21,6 (-3,2).

Resultatet får ingen betydning for maktfordelingen i Stortinget. Det svekker heller ikke regjeringens styringsgrunnlag. Likevel er det et sviende nederlag for det norske sosialdemokratiet. Det forteller om tap av tillit og velgere som ikke lenger stoler på det som ofte er kalt styringspartiet Arbeiderpartiet.

Jonas Gahr Støre og resten av partiledelsen nekter å kalle dette en krise. Krise-ordet er imidlertid flittig tatt i bruk av svært mange andre, også innenfor arbeiderbevegelsen.

Lokalvalget 2023 ble på sett og vis et speilbilde av lokalvalget fire år tidligere. Da erobret eller beholdt venstresiden makten i de fleste av Norges største byer. Nå gikk samtlige av disse tapt. Tromsø ble den eneste av de store byene der Arbeiderpartiet beholdt ordføreren. I Oslo gjorde partiet et katastrofevalg. Med bare 18,4 prosent av stemmene er dette et resultat man ikke finner maken til siden før sosialdemokratiets gjennombrudd for over hundre år siden.

Arbeiderpartiet tapte dessuten sin sterke posisjon i industribyene på Østlandet og tilsvarende i store deler av Nord-Norge.

Mindretallsregjering

Norge styres av en mindretallsregjering av Arbeiderpartiet og Senterpartiet. Også regjeringspartneren gjorde et elendig valg med en tilbakegang fra 14,4 prosent i 2019 til 8,2 (-6,2) i 2023. Det finnes knapt noe tilsvarende eksempel på at en regjering har tapt så mange velgere i løpet av sine to første regjeringsår.

Høyre med Erna Solberg som leder ble landets største parti ved lokalvalgene. Arbeiderpartiet med Jonas Gahr Støre gjorde et elendig valg. Tegning: Inge Grødum.

For Senterpartiets del er ikke forklaringen nødvendigvis et stort mysterium. Gjennom åtte år med Høyre-leder Erna Solberg som statsminister markerte Senterpartiet seg som det tydeligste opposisjonspartiet. Det ble mer enn antydning en grunnleggende politisk snuoperasjon om Senterpartiet igjen inntok regjeringskontorene.

Den politiske virkeligheten er imidlertid ofte mer gjenstridig enn at slikt er mulig å få til. Styringsrammene setter begrensninger. Det gjør også kompromisser innad i en koalisjonsregjering. Dessuten kan man tillate seg en friskere - og frekkere - retorikk i opposisjon enn det man har spillerom for når partiets egen leder sitter som finansminister. Og det gjør Senterpartiets Trygve Slagsvold Vedum.

Problemer for Senterpartiet

Dessuten viser det seg ofte at reformer man kritiserte i opposisjon likevel viser seg å være fornuftige. Senterpartiet fikk oppleve et eksempel på akkurat dette da det fikk presset gjennom nye folkeavstemninger i to små kommuner helt sør i landet - Søgne og Songdalen.

Under Solberg-regjeringen ble begge tvunget til å slå seg sammen med nærmeste by, den da Ap-styrte Kristiansand. I stortingsvalgkampen 2021 lovet Sp-lederen at de to kommunene skulle få mulighet til å reversere dette. Men da innbyggerne på nyåret 2024 fikk sjansen, stemte et markert flertall for å bli værende i Kristiansand kommune. Og en vintersak ble en tapersak for Senterpartiet.

Problemer for Arbeiderpartiet

Arbeiderpartiets problemer er mye mer komplekse. Det har bak seg et tiår som har vært preget av hyppige skifter av politikk, strategi og retorikk. Slikt skaper usikkerhet hos velgerne. Innad i partiet trodde mange at mye ville ordne seg hvis bare Jonas Gahr Støre fikk nøkkelkortet til statsministerens kontor. Det skjedde ikke - snarere ble frafallet av velgere enda større.

Noe av forklaringen ligger nok i den internasjonale krisen som begynte senhøsten 2021 og senere akselererte. En sterk prisøkning på drivstoff, strøm, mat samt hele 14 rentehevinger i løpet av knappe to år er jo ikke en oppskrift på å gjøre regjeringen populær. Likevel må det være et paradoks at svært mange av velgerne da går til partiet Høyre, et parti som slett ikke gir seg ut for å ha noen raske løsninger på disse problemene.

Norske velgere flykter altså ikke fra Arbeiderpartiet til mer eller mindre høyre- og venstrepopulistiske partier, selv om disse alltid har mer penger til disposisjon enn styringspartiene.

Noe av forklaringen ligger i den meget sterke posisjon Erna Solberg fikk da hun ledet Norge gjennom koronapandemien. Da ble det bygget opp et bilde av henne som den tillitvekkende og stødige lederen som ordnet opp i en krise som rammet internasjonalt, nasjonalt og på individnivå. Det samme gjør dagens krise, men både krisens karakter og løsninger er likevel vidt forskjellige fra det vi sto overfor i koronaårene.

Sviktede tillit – mange skandaler

Det dreier seg likevel om tillit til styringsevnen - og i Norge har det siste året også dreid seg om tillit til våre toppolitikere.

Jonas Gahr Støre har tidligere mistet to svært viktige statsråder (arbeidsministeren og forsvarsministeren) som følge av helt ulike skandaler de to var involvert i. Det viste seg bare å være begynnelsen på et skandalemareritt for statsministeren:

I juni 2023 måtte kulturminister Anette Trettebergstuen gå av fordi hun hadde brutt inhabilitetsreglene ved å utnevne gode venner til spennende verv i kulturlivet. Så ble det avslørt at statsråden for høyere utdanning, Senterpartiets nestleder Ola Borten Moe, privat hadde handlet aksjer i norske selskaper i perioder da aksjekursen kunne blitt påvirket av regjeringsbeslutninger han selv var med på. Også han gikk ut av regjeringen. Like etter kom avsløringen om at utenriksminister Anniken Huitfeldts ektefelle hadde handlet aksjer i samme kategori, men helt uten at hun selv hadde kunnskap om dette.

Statsminister Støre mente lenge at Huitfeldt kunne fortsette som utenriksminister, men i oktober snudde han, og gav henne sparken til fordel for klimaminister Espen Barth Eide. Eide har meget bred utenrikspolitisk erfaring og var også utenriksminister det siste året Jens Stoltenberg styrte Norge.

Enda noen skandaler på regjeringshold

Men skandalene blant Støre-regjeringens statsråder tok ikke slutt med dette. I januar 2024 ble det avslørt at statsråden for høyere utdanning, Sandra Borch, i sin masteroppgave fra 2014 hadde plagiert over tjue prosent av oppgaven fra andres arbeider. Dette ble avslørt samtidig som hennes departement strammet inn reaksjonene for akademisk plagiering. Det hadde til og med anket en fri-finnende dom i rettsvesenet for selvplagiering.

Sandra Borch gikk derfor ut av regjeringen bare timer etter at hennes sak var avslørt.

I løpet av de drøyt to årene denne regjeringen har sittet ved makten, har hele seks statsråder måtte gå ut av regjeringen grunnet skandaler. Sakene har vært nokså ulike. Det samme har alvorlighetsgraden vært, men det har skapt et inntrykk av en uryddig styring av egen regjering. Det har også ført til en debatt om bakgrunnssjekken av nye statsråder er god nok.

I de fleste tilfellene ville det vært umulig for statsministeren å kjenne til det som førte til de forskjellige avgangene, men likevel har disse sakene slått tilbake på ham som leder. Men de hyppige utskiftningene av statsråder har også gitt nye politiske ansikter overraskende muligheter. Eksempelvis ble 32 år gamle Andreas Bjelland Eriksen ny klimaminister. Han er den tredje statsråden i Støres regjering som tilhører det som kalles Utøya-generasjonen - altså unge politikere som overlevde massakren der i 2011.

Den største skandalen: Erna Solbergs ektemann og aksjehandel

Ingen av skandalene på regjeringssiden har imidlertid fått tilnærmet så stor oppmerksomhet som skandalen rundt Erna Solberg og hennes mann, Sindre Finnes. Bare fire dager etter den store valgseieren, sto en gråtkvalt Høyre-leder frem på en pressekonferanse. Der fortalte hun at hennes mann hadde lurt henne gjennom hele perioden hun var landets statsminister.

Sindre Finnes arbeider i den norske arbeidsgiverorganisasjonen Norsk Industri. Hele sitt voksne liv har han hatt aksjehandel som hobby. Det måtte han slutte med da Erna Solberg i 2013 ble statsminister. Han fikk råd fra administrasjonen på Statsministerens kontor om hvordan han skulle forholde seg til aksjer og aksjehandel. Overfor Erna Solberg forsikret han om at han forholdt seg til regelverket.

Sannheten var en helt annen. Godt skjult for sin ektefelle fortsatte Sindre Finnes med å handle aksjer. Han intensiverte også virksomheten gjennom såkalt «day trading». Det betyr at han mens Erna Solberg var statsminister handlet aksjer tusenvis av ganger, ofte et stort antall ganger hver eneste dag.

Noe som innebar at Erna Solberg - uten å vite om det - var inhabil i en rekke av regjeringens avgjørelser.

Skandalen var komplett. Det var likevel uaktuelt å stille mistillitsforslag mot henne i Stortinget fordi Solberg ikke lenger sitter i regjeringssposisjon.

Både politiske kommentatorer og andre var raskt ute med å slå fast at det ville være umulig for henne å fortsette som Høyres leder og dermed statsministerkandidat i 2025. Selv valgte Erna Solberg å se an situasjonen, noe hun hadde full støtte for innad i Høyre.

Økokrim - den delen av norsk politi som etterforsker økonomisk kriminalitet - etterforsket Sindre Finnes, men konkluderte i november med at han ikke hadde gjort seg skyldig i noe straffbart forhold. Dette ble viktig for prosessen innad i Høyre. Det ville vært nærmest umulig for Erna Solberg å fortsette som leder med en langvarig etterforskning og mulig rettsak hengende over ektemannen.

Kan Erna fremdeles være stjerna?

Etter Økokrims avgjørelse var hun klar til å gå videre. Med sterk støtte fra resten av Høyres organer erklærte Erna Solberg at hun fortsatte som partiets leder. Det betyr også at hun er Høyres statsministerkandidat i 2025. Erna Solberg har dessuten vært meget klar når hun svarer på spørsmål om hun og Sindre Finnes fortsatt skal være gift: Det skal de!

Stortinget behandlet i begynnelsen av mars en innstilling fra Kontroll- og konstitusjonskomiteen der alle habilitetssakene ble tatt opp.

Der vedtok et samlet storting kritikk mot regjeringene til både Erna Solberg og Jonas Gahr Støre for manglende rutiner for å forhindre brudd på habilitetsregelverket.

Erna Solberg sover søtt, mens ektemannen, Sindre Finnes, spekulerer i aksjer i nattemørket.

Tegning: Inge Grøddum.

Et like samlet storting vedtok at det var "sterkt kritikkverdig" at Erna Solberg i sin tid som statsminister var inhabil i flere saker behandlet av hennes regjering, grunnet ektemannens aksjehandler.

"Sterkt kritikkverdig" er den sterkeste kritikken Stortinget kan gi et tidligere regjeringsmedlem. Om hun fortsatt hadde sittet i regjering, er det høyst sannsynlig at Erna Solberg ville blitt møtt med et mistillitsforslag i Stortinget, men det er uaktuelt siden hun allerede i 2021 gikk av som statsminister. Det sier sitt om alvorret i saken at det aldri tidligere i vårt lands parlamentariske historie er vedtatt tilsvarende sterk kritikk av en tidligere statsminister. Det sier også sitt at selv Erna Solbergs eget parti, Høyre, står bak dette vedtaket. Selv konstaterte da også Solberg at hun fortjente kritikken.

De to statsrådene Ola Borten Moe og Anette Trettebergstuen fikk ikke noe kritikkvedtak mot seg i Stortinget. Det skyldes at de begge hadde tatt det fulle ansvar for sine feil ved å gå av som statsråder.

Anniken Huitfeldt og Tonje Brenna gikk ikke av da deres habilitetssaker ble offentlig kjent. De fikk begge en mildere form for kritikk enn den som rammet Erna Solberg. Huitfeldt gikk som kjent av noe senere mens Tonje Brenna ble sittende. I skrivende stund er det imidlertid kommet ytterligere opplysninger i hennes sak slik at det ikke er satt et endelig punktum for den.

Men tilbake til Høyre:

De turbulente ukene rundt Sindre Finnes og Erna Solberg viste dessuten at det slett ikke sto en naturlig etterfølger klar til å ta over Høyre. Etter tjue år med Erna Solberg vil det nok uansett bli et vakuum etter henne. Dette fikk vi en forsmak på høsten 2023.

Det var nok en del som trodde denne skandalen ville bli ødeleggende for tilliten til Høyre som parti og Erna Solberg som leder. Slik ble det på ingen måte.

Forskning på dette feltet viser da også at skandaler rundt enkeltpolitikere i liten grad rammer tilliten til partiet de representerer eller til selve det politiske systemet. Skandaler kommer som oftest langt bak i køen når velgerbevegelser skal forklares. I boken "Skandaler i norsk politikk" (2007) konkluderer professor Tor Midtbø:

"Den empiriske analysen tilsier at selv de største politiske skandalene ikke har noen vesentlig betydning for partienes oppslutning. De negative effektene er svake og kortvarige. Ja, av og til er de ikke engang negative."

Skandalen rundt aksjehandelen til Sindre Finnes ser ut til å bekrefte professor Midtbøs funn. Bortsett fra en mindre nedgang i oktober, så holder Høyre sin sterke posisjon på målingene. Høyre er ikke bare landets største parti, det har også økt avstanden til Arbeiderpartiet.

Erna Solbergs personlige popularitet sank markert like etter at skandalen ble kjent. Hun har lenge hatt en ganske stor ledelse (opptil 20 prosent) på Jonas Gahr Støre når velgerne spørres om hvem som er ”best skikket” til å være statsminister i landet vårt. I oktober lå de to helt likt (Støre 39 prosent, Solberg 38). I desember var det imidlertid 44 prosent som foretrakk Solberg, bare 31 prosent svarte Støre. Senere målinger har bekreftet at Erna Solberg igjen har et solid grep om velgerne.

Ingenting tyder altså på at velgerne har snudd ryggen til partiet Høyre eller Erna Solbergs lederskap.

Støres regjering og forholdet til SV

Regjeringens år har vært et motbakkeløp, men på noen områder har den lykkes svært godt. Det gjelder ikke minst samarbeidet med SV om statsbudsjettet. Gjennom tre budsjetter er flertallet sikret ved støtte i Stortinget fra SV. Dette bygger på en avtale fra regjeringdannelsen i 2021 da SV forlot forhandlingene om å være med i en flertallsregjering.

Da Erna Solberg gjennom mer enn fire år ledet en mindretallsregjering mellom Høyre og Fremskrittspartiet var de årlige budsjettforhandlingene med Kristelig Folkeparti og Venstre et høydepunkt for mediene. Det utartet ofte til et politisk sirkus der det ble spekulert i regjeringens avgang.

Kontrasten er stor til Støre-regjeringens samarbeid med SV. Der er det knapt antydning til krisemaksimering. Snarere er det funnet løsninger som både regjeringen og SV lever godt med. SV har fått gjennomslag for en tydeligere sosial profil, men har tapt dragkampen om en annen ”oljepolitikk”. Altså en mye mer restriktiv linje når det gjelder oljeutvinning. Norge liker å se seg selv i en lederrolle i den globale klimakampen. Noe ikke minst klimatoppmøtet i Dubai illustrerte. Samtidig deles det ut stadig flere lisenser til utvinning av olje og gass på norsk sokkel. Regjeringen avviser blankt alle krav om å sette en sluttdato for en oljeutvinning som har gjort oss søkkrike. Argumentet er at Europa trenger dette norske energibidraget, ikke minst gjelder det gassleveransene som er med på å erstatte den russiske gassen det ble satt stopp for etter angrepet på Ukraina i 2022.

I norsk politikk er det i ferd med å tydeliggjøres en ”nygammel” skillelinje på dette området. Som antydning er den ikke ny: Høyre og Arbeiderpartiet har alltid funnet hverandre i begeistring over oljenasjonen Norge. Samtidig er dette noe mer utfordrende i en tid da krevende klimamål skal nås. I Norge mener mange at det er helt urealistisk å nå de nasjonale klimamålene innen 2030. Og at Norge opptre dobbeltmorskt ved å stå på barrikadene for en mer ambisiøs klimapolitikk på samme tid som vi etterlater oss et stort CO₂-avtrykk gjennom vår egen oljeutvinning.

*Et rikt land med enorme sparepenger i Pensjonsfondet trues av inflasjon, økende renter og fallende kronekurs.
Tegning: Inge Grødum.*

På hver sin side av den politiske midtstreken har Senterpartiet og Fremskrittspartiet blir stadig tydeligere i sin støtte til oljeindustrien. Spesielt Fremskrittspartiet mener vi må "snakke den opp". Dette er et parti som i et nært historisk perspektiv har vært skeptisk til at klimaendringene er menneskeskapte. Nå markerer Frp seg med en svært kri-

tisk holdning til nytteverdien av ulike satsinger på det grønne skiftet. Det gjelder også planer om elektrifisering av sokkelen, noe man mener også vil tappe fastlands-Norge for kraft.

Ap, Høyre, Senterpartiet og Frp finner sammen på et av vårt lands viktigste politikkområder. Det samme gjør SV, Miljøpartiet De Grønne, Venstre, KrF og til dels Rødt som en opposisjon til flertallets linje.

Et eksempel på dette er da Stortinget i januar vedtok å åpne for en prosess som kan resultere i utvinning av mineraler på havbunnen. Norge er det første landet i verden som vedtar akkurat dette, noe som har vakt internasjonal oppsikt og uttalt bekymring fra blant annet Europa-parlamentet.

Også i andre saker har Støre-regjeringen lykket i å inngå ulike flertallsallianser som bryter med høyre-venstre aksene.

Det skjedde da regjeringspartiet fikk flertall for en såkalt grunnrenteskatt for den meget lukrative laksenæringen. Temperaturen rundt denne saken var høy, men med hjelp av Venstre og Pasientfokus i Finnmarks ene representant fikk man gjennomslag for denne lakseskatten.

Det skjedde også at regjeringspartiene allierte seg med Høyre for å få flertall for en ny smittevernlov som fremstående jurister mente gav altfor vide fullmakter til regjeringen. Advarslene ble avvist av landets to største partier.

Men det aller viktigste kompromisset kom da Støre-regjeringen fikk samtlige partier med unntak av de som ligger ytterst på hver sin fløy - Fremskrittspartiet og Rødt - med på et bredt flertallsvedtak om endringer i pensjonsordningen. Det gjør at flere nordmenn må arbeide noe lenger for å oppnå samme pensjon som nå. Samtidig som det gjør pensjonsordningen mer bærekraftig i en fremtid der flere både holder seg friskere og lever lenger.

God økonomi i et rikt land

Norges overordnede økonomiske situasjon er meget god. Det skyldes ikke minst olje- og gassinntektene, men også store deler av næringslivet ellers leverer store overskudd. Arbeidsledigheten er fortsatt lav - 107 000 arbeidsledige, 3, 6 prosent, ved årsskiftet. Det er en oppgang på 0,4 prosentpoeng fra året før. Det mer urovekkende er at denne økningen kommer blant unge opptil 24 år.

Det er det som kalles "hverdagsøkonomien" som er regjeringens hodepine. Rentenivået er høyt med en styringsrente fra Norges Bank på 4, 5 prosent. I september 2021 var den 0,0 prosent, siden har hele femten renteøkninger frem til desember 2023 sørget for at vi er der vi nå er. Dette gir åpenbart en mye tøffere økonomisk hverdag for svært mange nordmenn, ikke minst alle som er i etableringsfasen. Regjeringens folk har en stund snakket som om det igjen snart er klart for rentenedsettelse, men Norges Bank holder igjen.

Høy inflasjon

Årsaken er en inflasjon som langt fra er under kontroll og som dessuten er et godt stykke unna det inflasjonsmål som Norges Bank styrer etter.

I et historisk perspektiv steg prisene uvanlig mye i 2023, konstaterer Statistisk Sentralbyrå. Årsveksten i konsumprisindeksen var bemerkelsesverdig høy, 5,5 prosent. Veksten var i stor grad drevet av prisøkning på matvarer og alkoholfrie drikkevarer. Fra 2022 til 2023 økte prisene på matvarer med hele 10 prosent. Høyere årsvekst har ikke blitt målt for denne varegruppen siden 1982. Eksempelvis økte prisene på frukt og grønnsaker med over 13 prosent, men prisene på melk, ost og egg endte på 7,6 prosent. En svakere krone gjør dessuten importerte varer dyrere og dette gjenspeiles i høyere priser for forbrukerne.

Lønnsveksten holder ikke tritt med prisøkningen, og summen av dette er at nordmenn flest har fått en svakere hverdagsøkonomi. For majoriteten er nok dette mulig å håndtere, men mange flere enn for et par år siden sliter med å få den økonomiske hverdagen til å gå rundt. Frivillige hjelpeorganisasjoner rapporterer da også om økt pågang fra enslige forsørgere, flyktningfamilier og mennesker med lav inntekt som møter opp for å få utdelt gratis mat. Dette er en situasjon som svekker tilliten til en regjering som setter sin lit til at det økonomiske vendepunktet ikke er så langt unna.

Bredere regjeringsgrunnlag?

Innad i Arbeiderpartiet og blant partiets allierte i LO oppstår det med jevne mellomrom krav om at regjeringen burde utvides med SV. Det diskuteres også om man burde legge til rette for et nærmere samarbeid med Rødt og Miljøpartiet De Grønne. Det er også dem som mener et av Arbeiderpartiets problemer er alliansen med Senterpartiet.

Men ingenting tyder på at dette kommer lenger enn til diskusjonsstadiet. Senterpartiet sier blankt nei til å få SV med i regjering og et enda klarere nei til samarbeid med MDG eller Rødt. Det er da også et åpent spørsmål om et SV som gjør det meget godt på målingene virkelig ønsker å gå inn i dagens meget upopulære regjering. Når dette likevel har en viss interesse, så har det selvfølgelig sammenheng med at mange allerede er begynt å tenke fremover til stortingsvalget neste år. Men frem til da vil svært mye kunne forandre seg i norsk politikk.

De kommende månedene står svært mange viktige saker på den politiske dagsordenen. Blant de viktigste er arbeidet med å få til et bredt forlik om styrking av Forsvaret. I kjølvannet av den russiske invasjonen av Ukraina er dette blitt en kjernesak i de fleste vestlige land. Norge er av de NATO-land som ikke oppfyller to-prosentmålet, men har som ambisjon å nå det i 2026. En pinlig situasjon for det kanskje rikeste landet i hele alliansen. Og ekstra pinlig for hjemlandet til NATOs markante generalsekretær, Jens Stoltenberg.

OWE NILSSON

KRISERNAS ÅR

Svensk politik 2023

Fortsatta dödsskjutningar, säkerhetspolitiska utmaningar, terrordåd, farsartad Natoprocess, skyhögt inflation, ekonomisk recession, svikna vallöften - 2023 blev ett krisernas år för den nyttillträdde regeringen.

Owe Nilsson är journalist och tidigare politisk reporter på nyhetsbyrån TT.

Året inleddes positivt. På papperet i alla fall. Två jubiléer skulle firas, 500 år sedan Gustav Vasa valdes till kung och 50 år sedan Carl XVI Gustaf uppsteg på tronen. Det firades med pompa och ståt, samtidigt som röster hördes för att kungen borde stiga åt sidan och lämna över till den populära kronprinsessan Victoria. Det återkom även när Danmarks drottning mot slutet av året meddelade att hon skulle abdikera och lämna över till sin son.

I januari tog Sverige över ordförandeklubban i EU - en ansvarstyngd uppgift med möjlighet att styra EU-agendan under ett halvår, och ge en positiv bild av Sverige i stället för alla rapporter om gängkriminalitet, dödsskjutningar och koranbränningar.

Det råder delade meningar om huruvida det lyckades.

Regeringen valde en mycket nedtonad linje, där det enda anslående var toppmötesbesöket i ishotellet i Jukkasjärvi, som för att riktigt befästa bilden av Sverige som ett kallt och otillgängligt land.

I övrigt hölls EU-mötena i hangarliknande byggnader i närheten av Arlanda flygplats - i viss kontrast till det franska ordförandeskapet då statsråden möttes i Versailles.

Politiskt var regeringen själv mycket nöjd med resultatet av ordförandeskapet och talade om historiska framgångar med antagandet av klimatpaketet Fit for 55, en ny migrationspolitik och upprätthållandet av ett starkt stöd till Ukraina.

Andra var inte lika nöjda. Framför allt gällde kritiken miljö- och klimatpolitiken, där European Environmental Organisations (EEB) konstaterade att Sverige inte prioriterat dessa frågor och delade ut det sämsta betyget ett ordförandeland fått på många år.

Förhoppningen att ge en ljusare bild av Sverige grusades för övrigt bara några veckor in på det nya året till följd av en uppmärksamman demonstration i Stockholm, där kurdiska demonstranter hängde en docka föreställande Turkiets president Erdogan upp och ned. Aktionen fick turkarna att gå i takt. Man kallade upp Sveriges ambassadör i Turkiet till utrikesdepartementet och pratade om terrorhandlingar.

Utrikesminister Tobias Billström tog kraftigt avstånd från aktionen, vilket i sin tur ledde till en debatt om yttrandefriheten i Sverige.

Processen att få Turkiet att godkänna Sverige som Natomedlem, något den nya regeringen gett sken av att man skulle klara av bättre än den förra, gynnades inte precis av det inträffade. Och inte blev det bättre när den dansksvenske högerextremisten Rasmus Paludan brände en koran utanför Turkiets ambassad i Stockholm.

Det ledde till förnyade turkiska protester och även till demonstrationer i Istanbul och på andra håll i Turkiet.

Den svenske Natoförhandlaren Oscar Stenström konstaterade att det för närvarande inte var meningsfullt att föra förtroendefulla samtal och träffas fysiskt.

Koranbränningarna fortsatte in på sommaren och medförde mycket omfattande protester i den muslimska världen, vilket ledde till förhöjd terrorhotnivå och kulminerade i stormningen av ambassaden i Bagdad och ett terrordåd i Bryssel, där två svenskar sköts ihjäl.

Regeringen tillsatte en utredning av ordningslagen för att möjliggöra för polisen att säga nej till koranbränningar, vilket återigen fick igång en debatt om yttrandefriheten.

Samtidigt som utrikesminister Tobias Billström reste i skytteltrafik i Mellanöstern för att gjuta olja på vågorna, uppmanade ordföranden i justitieutskottet, sverigedemokraten Richard Jomshof till fortsatta koranbränningar. Oppositionen rasade över att regeringens stödparti agerade på det sättet och försökte få bort Jomshof som ordförande, men regeringspartierna slöt upp bakom honom.

Partiledaren Jimmie Åkesson väckte också stor uppståndelse när han i ett tal på partiets landsdagar i slutet av året föreslog rivandet av moskéer och "islamistiska symboler" som minareter och halvmånar.

Det tvingade statsminister Ulf Kristersson att för ovanlighetens skull ta bladet från munnen om SD-ledaren.

– I Sverige river vi inte gudstjänstlokaler, sade han.

På den årliga rikskonferensen med Folk och Försvar i Sälen i början av året var temat EU och Nato i en ny säkerhetspolitisk verklighet. Ökad kunskap om vad ett Natomedlemskap innebär och hur det påverkar oss som individer stod på dagordningen.

Den nya regeringen hade gett sken av att den skulle snabbare klara av ett godkännande från Turkiets sida än vad den förra regeringen lyckats med. Budskapet var att man inte hade samma kopplingar som Socialdemokraterna till kurdiska organisationer, som varit en invändning från president Erdogan.

Men nu hade Erdogan fått ny ammunition i sitt motstånd. Till kritiken mot att Sverige inte gjorde tillräckligt för att bekämpa vad Erdogan beskrev som kurdisk terrorism, kunde han nu även lägga koranbränningarna och förolämpningarna mot världens muslimer. Erdogan krävde att regeringen skulle förbjuda demonstrationer och koranbränningar, medan regeringen försökte förklara innebörden i svensk demokrati och yttrandefrihet. Inhemsk kritik mot att regeringen var för flat gentemot Turkiet kunde dock höras.

Den svenska Natoansökan kom under året att bli alltmer farsartad med ständigt utlovade besked om att nu handlade det bara om veckor så ...

Extra försmädligt blev det för svensk del när Turkiet i mars godkände Finlands medlemsansökan. Att de två länderna skulle gå hand i hand in i Nato var nu ett minne blott.

På sommarens Nato-toppmöte i Vilnius kom så genombrottet - trodde alla. President Erdogan hand i hand med Natos generalsekreterare Jens Stoltenberg och statsminister Ulf Kristersson. Nu hade Erdogan lovat att skicka den svenska ansökan vidare till parlamentet - "så fort som möjligt". Enligt utrikesminister Tobias Billström handlade det "om några veckor".

Vid årets slut hade det gått ett halvår och Sverige var fortfarande inte med i Nato.

Det enda som Sverige lyckats uppnå var att utrikesutskottet i det turkiska parlamentet några dagar före årsskiftet sade ja till ansökan. Ett beslut i parlamentet återstod dock.

Vid sidan av Turkiets krumbuktande började även Ungerns premiärminister Viktor Orbán att obstruera. Han beskrev de svensk-ungerska relationerna som "fruktansvärt dåliga", men de flesta bedömare såg det som ett försök från Orbáns sida att använda Natoansökan för att lätta något på EU:s hårda kritik mot regeringen i Budapest.

Inte heller Ungern hade vid årets slut godkänt den svenska ansökan.

Inrikespolitiskt fick regeringen tampas med en annan långkörare - elstödet. Före valet hade det utlovats att hushållens ekonomi skulle räddas i god tid före jul.

Det första stödet betalades ut i slutet av februari och då bara i södra Sverige. Regeringen fick kritik från både höger och vänster för att stödet var försenat, fel utformat och för stort. En debatt uppstod också kring att regeringen valde att sekretessbelägga vem som fick stöd.

Framför allt vissa ministrar fick tampas med kritik mot svikna löften. Beslutet att pausa uppräkningsen av brytpunkten för statlig skatt - dvs höja skatten för många - möttes av protester från de egna. En krönikör på oberoende moderata *Svenska Dagbladet* varnade för regeringens "löftestourettes". Regeringen försökte kompensera det med ett ytterligare jobbskatteavdrag och sänkt skatt för pensionärer under året.

En valvinnare 2022 hade varit att en ny regering minsann skulle ta tag i gängkriminaliteten och dödsskjutningarna på allvar. Men det nya året fortsatte i samma tragiska fotspår som tidigare. Bara januari såg 36 skjutningar med tre döda. När året var slut var siffran 363 skjutningar och 53 döda.

Och skjutningarna och sprängningarna blev allt mer hänsynslösa med helt oskyldiga människor bland offren. Ytterligare ett orostecken var att fler och fler barn var inblandade, både som gärningsmän och offer. Bara mellan juni och september fick 26 personer sätta livet till.

Det föranledde statsminister Ulf Kristersson att hålla ett tal till nationen. Han efterlyste en samling för "kraftfulla och mönsterbrytande åtgärder" för att knäcka gängen.

Kristersson fick dock kritik för att hans tal inte var särskilt samlande, snarare ett valtal där han pekade ut invandrings- och integrationspolitiken som orsaken till utvecklingen.

– Det är en ansvarslös invandringspolitik och en misslyckad integration som har fört oss hit, sade Kristersson.

Att en ny regering snabbt skulle kunna vända våldsutvecklingen var det nog ingen som riktigt trodde på, även om oppositionen försökte spela på det när dödsskjutningarna inte gick ned.

Regeringen framhöll alla straffskärpningar och utökade rättsliga metoder som var på väg. Det handlade om allt från skärpta straff i gängkriminella miljöer, dubbla straff för vapenbrott, till visitationszoner och hemliga tvångsmedel i förebyggande insatser utan brottsmisstanke.

En lågintensiv debatt om ett sluttande plan för rättssamhället pågick under året utan någon nämnvärd effekt. Inte ens Lagrådets invändningar fick någon betydelse. Det stora oppositionspartiet var i allt väsentligt med på tåget och ville tvärtom ta åt sig äran av att ha satt igång många av åtgärderna.

En annan huvudfråga för regeringen var skärpningen av migrationspolitiken. Man lovordade sig själv för att migrationstrycket till Sverige minskat trots att det ökat i EU och att 6 000 uppehållstillstånd återkallats första halvåret. Den uttalade målsättningen var att Sveriges asyllagstiftning ska ligga på EU:s miniminivå. Kraven för familjeåterförening skärptes och möjligheterna att få asyl av humanitära skäl stramades åt.

Regeringens migrationspolitik är till stora delar Sverigedemokraternas politik. Men trots att Socialdemokraterna under året utnämnde SD till huvudmotståndare, hade de inga större invändningar mot politiken. Tvärtom ville S gärna framhålla att det var de som först lade om politiken.

Traditionellt har Moderaterna alltid varit Socialdemokraternas huvudmotståndare, men nu hänvisade partisekreteraren Tobias Baudin (S) till att M blivit "för små".

Regeringspartierna med från vänster Statsminister Ulf Kristersson (M), Liberalernas Johan Pehrson och Kristdemokraternas Ebba Busch, sneglar på vad Sverigedemokraternas Jimmie Åkesson ska skriva. Teckning: Magnus Bard.

Under andra halvan av året presenterade Socialdemokraterna samhällsanalyser, där man erkände att man misslyckats med sin migrations- och integrationspolitik. Även Socialdemokraterna kopplade nu den grova brottsligheten till för hög invandring och aviserade i sina samhällsanalyser “åtgärder som ingen tidigare sett”.

Ytterligare en prioriterad fråga för den nya regeringen var energi- och klimatpolitiken, med betoning på det första ledet. För klimatpolitiken, eller snarare bristen på den enligt kritikerna, skulle regeringen få återkommande kritik.

I stället var det kärnkraft som de tre regeringspartierna och stödpartiet Sverigedemokraterna kunde enas om och betona. Till följd av det avtal de fyra partierna slöt 2022 på Tidö slott gick de under namnet Tidöpartierna.

De kritiserade Socialdemokraterna och Miljöpartiet för att ha avvecklat kärnkraften i förtid, något som partierna avvisade. Istället hänvisade man till att den långsiktiga energipolitiken hade slagits fast i två tidigare energiöverenskommelser som de borgerliga partierna varit med på.

Men regeringen fokuserade på ny kärnkraft och genomförde lagändringar som nu möjliggör byggandet av fler än tio kärnkraftverk och på fler ställen i landet. Den principiellt stora förändringen var dock att staten finansiellt skulle understödja byggandet av ny kärnkraft, något de tidigare energiöverenskommelserna tvärtom avvisat.

Regeringen betonade att energipolitik också är klimatpolitik.

– Att bygga ut kärnkraften är en av de viktigaste klimatåtgärderna för Sverige, menade klimat- och miljöminister Romina Pourmokhtari.

Hon hävdade att Sverige skulle ha tio nya kärnkraftsreaktorer till 2040 - något som hon senare tvingades ta tillbaka.

Klimatfrågan kom i skymundan av frågorna om Nato-medlemskap och gängkriminalitet. Från vänster statsminister Ulf Kristersson (M) och Magdalena Andersson (S): Teckning: Magnus Bard.

Regeringen fick kritik för att den nya energipolitiken riskerar att missgynna vindkraftverken, i synnerhet när regeringen stoppade subventioneringen av elkablar till de havsbaserade vindkraftverken.

Att Tidöpartierna hade problem att enas om en gemensam klimatpolitik var ingen hemlighet. Sverigedemokraterna var det enda parti som inte ställt sig bakom riksdagens klimatmål. Tvärtom drev de tidigt på, och tvingade de borgerliga partierna att följa efter, för en sänkning av drivmedelspriserna, främst genom att kraftigt sänka kraven på inblandning av förnybara bränslen, den så kallade reduktionsplikten.

Av regeringens egna siffror framgick att det skulle komma att kraftigt öka utsläppen i trafiken.

Den statliga myndigheten Klimatpolitiska rådet kritiserade regeringens klimatpolitik på flera punkter, bland annat för den sänkta reduktionsplikten men även för den slopade elbilsbonusen och minskat järnvägsunderhåll.

Rådet konstaterade att det är första gången på två decennier som ändrad politik leder till ökade utsläpp.

Trots spänningarna mellan de borgerliga partierna och SD lyckades regeringen få fram den obligatoriska klimathandlingsplanen strax före årsskiftet, där SD för första gången ställde sig bakom klimatmålen.

Den beskrevs av regeringen som ett nytt kapitel i svensk klimatpolitik med fokus på att helt och hållet eliminera utsläppen och snabba på elektrifieringen.

– Utfasningen av bensin och diesel är helt central för att nå klimatmålen, sade Romina Pourmokhtari.

Kritikerna var inte nådiga och konstaterade att den sänkta reduktionsplikten tvärtom försvårar detta och att klimatplanen saknade konkreta åtgärder för att få ned utsläppen.

Klimatpolitiska rådet noterade att det finns positiva inslag i planen men konstaterade att den var otillräcklig för att nå Sveriges klimatmål.

Centerpartiet och Miljöpartiet yrkade på en misstroendeförklaring mot Pourmokhtari med hänvisning till att ökningen av utsläppen strider mot klimatlagen, som slår fast att regeringen ska bedriva en klimatpolitik som är inriktad på att minska utsläppen. (Riksdagen avtog i januari 2024 misstroendeförklaringen).

Återkommande ämnen under året, inte minst från regeringen själv, var skärpta åtgärder mot kriminaliteten och begränsningar av migrationen. Presskonferenserna med justitieminister Gunnar Strömmer och migrationsminister Maria Malmer Stenergard avlöste varandra.

Det handlade bland annat om skärpta straff, utökade befogenheter för polisen och fängelseplatser utomlands, liksom minskade möjligheter till familjeåterförening och asyl av humanitära skäl.

Regeringen ville också öka möjligheterna att avvisa utlänningar "på grund av brister i deras levnadssätt" samt att kunna återkalla uppehållstillstånd av andra skäl. Skärpta krav för svenskt medborgarskap och ökad återvandring stod också på dagordningen.

Flera av förslagen ledde till kritik från olika håll. Bland annat gällde det förslaget om anonyma vittnen samt att utöka möjligheterna att använda preventiva tvångsmedel för att förhindra brott även utan brottsmisstanke.

Ett annat förslag som mötte massiv kritik var att regeringen ville införa en informations- och anmälningsplikt för anställda i myndigheter och kommuner om de påträffar papperslösa. Kritikerna beskrev den som en angiverilag värdig DDR.

I slutet av året kom Pisa-undersökningen som visade att kunskapsnivån i matematik, läsförståelse och naturvetenskap hos 15-åringar sjunkit, vilket fick skolminister Lotta Edholm att tala om en "kunskapskollaps".

Två riksdagspartier fick nya ledare. Centerns Annie Lööf avgick i februari efter elva år som partiledare och efterträddes av Muharrem Demirok. Han fick en tuff start som partiledare efter avslöjandet att han på 1990-talet vid två tillfällen dömdes för misshandel. Han fick under hela året kämpa med mycket låga förtroendesiffror.

Det andra partiledarbytet skedde i Miljöpartiet, där språkröret Per Bolund avgick och efterträddes av Daniel Helldén, riksdagsledamot och tidigare trafikborgarråd i Stockholm.

Det så kallade kulturkriget, där förment svenska värderingar påstås hotade, böljade fram och tillbaka under året. Det mest uppmärksammade exemplet var när SD-ledaren Jimmie Åkesson i en partiledardebatt i TV rasade mot att en dragqueen läst sagor för barn. För en gångs skull fick Åkesson kritik både från höger och vänster.

Hamas terrorattentat mot Israel i oktober väckte också en intensiv debatt i Sverige, efter att olika manifestationer och demonstrationer uttryckt stöd för Hamas. En socialdemokratisk suppleant i utrikesutskottet, som trots partiets avrådan deltagit i en konferens med kopplingar till Hamas, hamnade i centrum och beskrevs av borgerliga politiker som en säkerhetsrisk.

På attentatet och Israels krig i Gaza följde också en ökning av antisemitiska yttringar i Sverige, vilket bland annat ledde till att statsministern tillsammans med åtta statsråd deltog i en kippavandring i Stockholm i en manifestation mot antisemitismen.

2023 blev sammanfattningsvis ett tufft år för den nya regeringen, inte minst opinionsmässigt. Väljarna var missnöjda med vad regeringen åstadkommit och hur den uppfyllt sina vallöften, framför allt gällde det brottsligheten, ett missnöje som även syntes bland de egna väljarna.

I slutet av året hade Moderaterna tappat drygt två procentenheter av valresultatet. De två mindre partierna, L och KD, låg båda under riksdagsspärren. Det enda av de fyra Tidöpartierna som klarat sig bra var Sverigedemokraterna, som utökade ledningen till M och nu var nästan större än de tre regeringspartierna tillsammans.

Både L och KD klarade sig över spärren i valet tack vare stödröster från Moderaterna. I takt med att SD stärker sin position som näst största parti kommer det att minska utrymmet för den typen av röster i nästa val.

Moderaterna fick under året inte särskilt mycket utrymme för sina huvudfrågor, ekonomi och skattesänkningar. I stället har fokus gradvis förskjutits från att vara ett frihets- och skattesänkarparti till att bli ett säkerhets- och trygghetsparti.

– Trygghet är vår tids frihetsfråga, som Ulf Kristersson uttryckt det.

Riksdagens största parti, Socialdemokraterna, seglade i medvind hela året utan att knappt behöva presentera någon egen politik. Mot slutet av året var partiets opinionssiffror långt över valresultatet. Partiledaren Magdalena Andersson var fortfarande den som hade överlägset störst förtroende bland alla partiledarna.

Men partiet har varit i en sådan situation tidigare, vilket snabbt har förändrats när man presenterat konkret politik och vem man ska samarbeta med. Något tydligt regeringsalternativ har partiet inte. Både Centern och Miljöpartiet lever farligt nära riksdagsspärren.

Året slutade precis som föregående år. Trots intensiva förhandlingar, resor, toppmöten och förhoppningar väntade Sverige fortfarande utanför Natos dörr medan kriget fortsatte i Ukraina.

“Om några veckor nu ...” hade blivit till ett år. En viss trötthet inför president Erdogans alla krumbukter kunde märkas i landet.

Det var inte utan att man tänkte på Ciceros berömda ord till Catilina: Hur länge ännu ska du missbruka vårt tålamod?

JAN KLØVSTAD

DEI SJØLVSTYRDE OMRÅDA I NORDEN

Politikk og økonomi i 2023

Færøyane har flest i arbeid i heile Europa. Grønland har vore prega av opprydding i fleire gamle konfliktsaker, og Liberalerna blei størst i valet på Åland.

Jan Kløvstad er sekretær i den norske avdelinga av Letterstedtska föreningen, og har tidlegare vore direktør for Nordens Hus på Færøyane og Katuaq – Grønlands kulturhus.

Færøyane

Arbeidsame færøyingar

Færøyingane arbeider mest i Norden, har færrest arbeidslause og sterkast vekst. Tala frå Hagstova Føroya og Eurostat i februar 2023 viser at 84,9% er i arbeid. 0,9% (130 kvinner) av kvinnene er utan arbeid, det lågaste i heile Europa. 1,7% (304 menn) av mennene er arbeidslause. Færøyane hadde 5,6% vekst. Nest best i Norden var Sverige med 5,1% og Danmark med 4,9%, mens Norge bikka under 4%. Gjennomsnittveksten i EU var 5,4% (alt 2021-tal). Etter 2011 har den gjennomsnittlege veksten vore 2,6%.

Færøyane vil ta over stadig nye ansvarsområde frå Danmark. Frå 2024 blir det såkalla blokktilskotet frå Danmark redusert med 25 millionar DKK kvart år, etter at Færøyane tar over epidemilovgivinga og alle forhold som blir påverka av ein epidemi eller pandemi. Også landslegeembetet er det planar om å ta ansvaret for. I ein heilt annan samfunnssektor blir fyrvesenet nå færøysk. Den årlege overføringa var på over 900 mill DKK i 1999, og er nede i 591,8 mill DKK i 2024. Eksporten har auka med 450 mill DKK til 9,8 mrd DKK.

Balansen

I lagmann/regjeringsjef Aksel Johannesens tale ved opninga av Lagtinget Olsokdagen 29. juli var det optimisme blanda med balanse som dominerte. Den første balansen han nemnte kom i opningsorda: Eg skal i dag begynne med to ord som aldri før er sagt i ein lagmannstale. To ord som synest små, men som likevel ber bod om ein ny balanse: Fru forkvinne!» Etter valet i 2022 kom Færøyane endeleg på linje med andre demokratiske land med likestilling i dei tyngste politiske verva i samfunnet.

Den vanlege arbeidstida blir redusert frå 40 til 37 timar. Pensjonsalderen skal opp til 72 år. Dei fleste vil få lågare skatt, og dei låglønnte i omsorgsyrka får meir løn. Den økonomiske veksten må balansere med kva naturen kan tole på lang sikt. Det gjeld også reiselivet som har hatt ein nærmast eksplosiv vekst i mange år.

Det blir pluss i budsjetta både for musikklivet generelt, kontoret for færøysk musikk eksport og det færøyske symfoniorkesteret. Filmskaparane får meir, og i tillegg blir det sett av pengar til å trekke til seg innspelningar frå utanlandske filmselskap. Også teatermiljøet får noe betre økonomiske kår.

James Bond-fans over heile verda fekk sjå at James Bond truleg døde på Kallsóy i *No Time to Die* i 2021. Det er reist ein minnestein med teksten «In memory of James Bond» i fjellsida der. I 2023 kom ein ny Peter Pan-film, der Færøyane er sjølvaste Neverland. Tindholmur mellom flyplassen på Vágur og øya Mykines er ein viktig del av filmen. Det er mykje som lokkar folk frå heile verda til dei atten små øyane i Nord-Atlanteren. Pågangen er så stor at det stadig er nye tiltak for å verne fugleliv mot mennesketrakk, avgifter for å vandre på fugleøya Mykines og andre tiltak for å ta vare på sårbar natur. I tillegg blir det fleire stigar og trapper for å kanalisere trafikken, og for å unngå ulykker.

Tunnelar

Like før jul opna den 10,8 km lange Sandoyartunnelen, frå Streymoy til Sandoy. Prisen blei 1,2 mrd DKK. Av hovudøyene er det nå berre dei 4700 innbyggjarane på Suðuroy som ikkje har fått undersjøisk tunnel. Også hit er det planar, med ein minst 20 km lang tunnel i ein eller to delar frå Sandoy. Målet er å ha denne tunnelen klar innan snaue ti år. I 2023 har det vore gjennomslag eller ferdige tunnelar til bygda Fámjin på Suðuroy (1200 meter), Dalur på Sandoy og nytt løp på tunnelen nord for Klaksvík for å få to køyrefelt. Den første millionen til planlegging av tunnel til Tjørnuvík er sett av i landsstyrets budsjett, i eit prosjekt som vil koste 100-150 mill DKK.

Russlandsavtale

Ein vanskeleg del av færøysk politikk og økonomi også i 2023, har vore tilhøvet til Russland. Heilt sidan 1977 har det vore fiskeriavtale mellom Færøyane og Russland. Russarane har fått fiske mest kolmule (blåhvilling på dansk) ved Færøyane, mens færøyske skip har fiska mest torsk i russisk farvatn. Mange både på Færøyane og i Danmark/EU har vore urolige for at russiske båter som går i hamn på Færøyane er lasta med meir enn berre fisk. Danmarks utanriksminister uttalte i april at det er vanskeleg å forlenge avtalen og samtidig tru at det er like lett som før å samarbeide med EU og få betre forhold til resten av

Europa. Dokumentasjonen om at russisk etterretning driv omfattande kartlegging av havvindparkar, gassrørledningar, straum- og internettkablur i både Nord-Atlanteren, Nordsjøen og Austersjøen, har ført til sterkt europeisk press mot Færøyane. I november blei det inngått ny avtale for 2024. Nå er dei russiske kvotene mindre enn før, og Russland er nekta tilgang til spesialområdet sør for Færøyane, som Færøyane og Storbritannia har tilgang til. Frå sommaren 2023 stengte Færøyane hamnene for russiske skip, bortsett frå dei som driv fiske utfrå fiskeriatvaten.

Folketal

54 547 menneske budde på Færøyane ved utgangen av 2023. Men i nyttårstalen sin var lagmann Aksel Johannessen uroleg for fallande folketal. Han varsla fleire tiltak for å gi barnefamiliane betre økonomi, for å få dei unge til å bli – og for å få barnefamiliar heim igjen til Færøyane etter endt utdanning utanlands.

Idrett og samfunnsutvikling

Klaksvík IF imponerte også i 2023. Norske topplag som serievinnarane Bodø Glimt og Molde, den Allsvenskan-vinnaren Häcken og storlaget Olimpija Ljubljana og franske Lille måtte reise heim mållause eller med tap. Ungarske Ferencváros har vunne den ungarske serien åtte av dei siste ti åra. Ferencváros klarte 0-0 på Færøyane, men tapte 0-3 på heimebane i Budapest. Klaksvík IF frå ein kommune med rundt 5000 innbyggjarar har skapt fotballsensasjon.

Nokre dagar inn i 2024 såg 5000 færøyingar handballandslaget debutere i EM i Berlin. Knepne tap mot Slovenia og Polen var nok mest uflaks. 26-26 mot Norge vil bli ståande i færøyske og internasjonale idrettshistoriebøker. Lenge.

Grønland

Erstatningskrav

Grønlandske kvinner krev erstatning frå den danske stat, fordi 4500 av dei 9000 fertile kvinnene i Grønland fekk spiral mellom 1966 og 1975. Spiralkampanjen var ein del av danske styresmakters strategi om å dempe veksten i folketal i Grønland. Da danske styresmakter starta kampanjen var det ikkje lovheimel til å setje inn spiral på mindreårige jenter utan samtykke frå foreldra. Loven blei endra til at legar kunne rettleie jenter under 18 år i prevensjon utan foreldresamtykke. Det tolka fleire legar som at dei kunne sette inn spiral. Det blei gjort på halvparten (!) av alle fertile kvinner i Grønland i det nemnte tidsrommet.

Danmarks Radios podkast «Spiralkampagnen» hausten 2022 sette fart i diskusjonen, og det kom krav om orsaking og erstatning. 67 kvinner krev 300 000 kr kvar, eit samla krav på 20,1 mill danske kroner. Mange av kvinnene fekk møte statsminister Mette Frederiksen i Nuuk. Håpet er at det kan bli ei semje i 2025.

Fleire krav

Dette er den fjerde erstatningssaka grønlendarar har reist mot Danmark. Først var det Thule-saka i 1996, om tvangsflytting av 116 menneske til Qaanaq i nord for å gi plass til den amerikanske basen i Thule.

Neste sak i 2022 handla om «Eksperimentbarna», 22 grønlandske barn som i 1951 blei sendte frå familien sin til Danmark. Målet var å skape ein grønlandsk dansktalande elite, som skulle kome tilbake og bygge det nye og moderne Grønland. Barna var frå fire til ni år. Ingen kom tilbake til familien sin. I staden kom dei på barneheimar og i pleiefamiliar.

Like etter stevna også 26 grønlendarar utan far Danmark, fordi dei meinte at deira rett til familieliv var blitt krenka. Dei var utan kjent far, fordi grønlandske, danske, amerikanske og andre menn som gjennom 1950- og 1960-talet fekk barn med grønlandske kvinner berre stakk av. Mens dei fordrivne i nord og eksperimentbarna fekk erstatning, blei kravet om erstatning for dei farlause avvist våren 2023.

Klima

Dei siste 20 åra har grønlandske isbrear smelta fem gonger så fort som i 1980-åra, konkluderte forskarar frå blant anna Københavns Universitet i ein ny studie offentleggjort i tidsskriftet *Nature Climate Change* i oktober. Forskarane har undersøkt utviklinga ved 1000 isbrear gjennom dei siste 130 åra. Forskarteamet viser at isbreane smeltar med gjennomsnittleg 25 meter i året, mot fem meter før årtusenskiftet.

Storkoalisjon

IAs regjeringssjef Múte B. Egede omrokkerte i Naalakkersuisut (landsstyret) hausten 2023. Endringane kom etter at den interne situasjonen i sosialdemokratiske Siumut var blitt meir avklart. Den ferske partileiaren Erik Jensen blei utfordra av tre leiarkandidatar etter berre eit år i leiarstolen, men fekk fortsette som partileiar med komfortabelt fleirtal. Fortsatt er det IA og Siumut som styrer saman, med 22 av dei 31 mandata i Inatsisartut (landstinget). Inatsisartut har vedtatt budsjettet (finansloven) einstemmig for tredje år på rad.

Mens Færøyane reduserer pengestraumen frå Danmark, kom det 200 millioner DKK meir til Grønland i 2023. 58% av statsbudsjettet kjem frå Danmark

og EU. I Folketinget vakte Aka-Matilda Høegh-Dam oppsikt da ho talte grønlandsk frå Folketingets talarstol, og forlangte at ho skulle kunne gjere det framover. Folketingets administrasjon har rekna ut at det vil koste 200 millionar å etablere ei slik ordning, og i tillegg 40 millionar i årlege driftsutgifter. Men dei vil forsøke å få dette til. Aaja Chemnitz frå IA har valt ein annan strategi i folketingsarbeidet. Delvis aleine og delvis saman med Høegh-Dam fekk ho gjennomslag for 48 millionar friske pengar til Grønland i det danske statsbudsjettet. Pengane skal særleg gå til kultur, utdanning, tiltak for å få ungdom i arbeid og målretta valdsforebyggande arbeid.

Nasjonalgalleriet nærmar seg

Over 100 millionar av den budsjetterte byggesummen til Grønlands Nasjonalgalleri på 260 millionar er på plass, Nasjonalgalleriet skal ligge sentralt i Nuuk, med utsikt utover Godthåbfjorden. Byggetid og ferdigdato er avhengig av den vidare finansieringa, men det er håp om at byggestart nærmar seg.

Grønland ein time nærmare Norden

Grønlandarane stilte ikkje klokka ein time tilbake i slutten av oktober. Nå er det meste av Grønland berre tre timar bak Norge, Danmark og Sverige, mot fire timar før.

Åland

Lagtingsvalet

Liberalerna med Katrin Sjögren som regjeringssjefkandidat vann lagtingsvalet i oktober. Med framgang frå seks til ni mandat, kunne Sjögren danne ny landskapsregjering saman med Centern og Socialdemokraterna. Katrin Sjögren er utdanna sjukepleiar, og har vore sentral i ålandsk politikk i mange år. Ho var lokalpolitikar i Mariehamn frå 1999 til 2015, mange av åra som medlem av lagtinget samtidig. Ho går nå inn i den andre perioden sin som lantråd (regjeringssjef), og har også vore sosial- og miljøminister (2007-2011). Centern held fram i landskapsregjeringa, sjølv om dei gjekk tilbake med to mandat og endte på sju. Annika Hambrudd er Centerns fremste i regjeringa, som viselantråd. Hambrudd er utdannings- og kulturminister, og nordisk samarbeidsminister. Den avgåtte lantråden Veronica Thörnroos er nå talman/lagtingspresident og partileiar for Centern.

Sosialdemokratane er det tredje partiet i regjeringa, med sine fire mandat. Partileiar Camilla Gunell har også vore lantråd tidlegare (2011-2015). Det er kontinuitet i ålandsk politikk. Sjølv om det berre kom inn åtte kvinner blant dei 30 lagtingsmedlemmene, er det fire kvinner av sju i regjeringa.

Ein erfaren liberalar, 68 år gamle Peter Lindbäck, er med i politikken igjen 36 år etter at han sist var partipolitisk aktiv. Han var først nestsjef i administrasjonen i Landskapsstyrelsen og så landshøvding (finske statens representant) på Åland frå 1999 til han gjekk av med pensjon i 2023.

For den nye regjeringa er det eit mål å ha eit budsjett i balanse innan 2030, å styrke eldreomsorg og kvaliteten i skolen, satse vidare på vindkraft og grøn energi. Innan 2035 skal det kome 13 nye ferjer i skjærgardstrafikken, med langt mindre forureining enn båtane som går nå.

Triumf for Mats Löfström

Riksdagsvalet i 2023 var ein enorm personleg triumf for 40 år gamle Mats Löfström. Han fekk 79% av stemmene. Löfström går nå inn i tredje perioden i Finlands riksdag.

Like før jul kom det som blir kalt ein politisk skandale. Infrastrukturminister Christian Wikström, Obunden samling, i den avgåande landskapsregjeringa fekk sparken. Ein nærmast gråtkvalt avgåande regjeringssjef Veronica Thörnroos sa i ålandsk radio at Wikström hadde oppretta eit naturreservat sør for Åland utan politisk forankring, utan å ha nemnt tanken verken i landskapsregjeringa eller for lagtinget. Wikström ville sabotere etablering av vindkraft i området. Havvind er eit emne som deler opinionen på Åland.

Kulturlivet

Sjøfartsnasjonen Åland kunne stolt melde at Rederi Ab Gustaf Eriksons arkiv, ei av perlene i Ålands landskapsarkiv, nå er kome på UNESCOs liste over verdfull kulturarv. Og like før jul var det førpremiere på storfilmen *Stormskärs Maja*, bygt på romanserien til Annie Blomquist (1909-1990) frå 1968 til 1973. Nå ventar Åland «spårturism» frå mange som vil sjå stadene filmen er spelt inn. Også i 1975 var det filmatisering, med ein populær fjernsynsserie som blei vist i fleire nordiske land. Musikken frå den gong, komponert av Lasse Mårtensson (1934-2016) er framleis ein klassikar.

Kjelder

Heimesidene til kringkastingstasjonane KNR i Grønland, Kringvarp Føroya og Ålands Radio og TV, grønlandske og færøyske aviser, Hufvudstadsbladet og svenska YLE, i tillegg til kontaktar i medier og dei politiske miljøa.

MATS LUNDBORG

DEN NORDISKA LITTERATUREN SOM ETT FÖNSTER OCH EN SPEGEL

Artikeln bygger på ett föredrag om den nordiska litteraturen på LF svenska avdelnings höstmöte den 29 november 2023. Mats Lundborgs betraktelse utgår från hans erfarenheter som läsare och rektor på Stiftelsen Nordens Biskops Arnö med dess omtalade författarskola.

Var är utgångspunkten för en text om den nordiska litteraturen? Norden är ett stort litteraturområde med en geografisk spännvidd där varje land har sin egen litterära tradition och kontext. Det omfattar flera olika nationella språk, flera minoritetsspråk och språk som talas av våra ursprungsbefolkningar. Bara det är en utmaning.

En utgångspunkt kan vara min egen erfarenhet av litteratur och läsande. Mitt litterära Norden är spretigt och kantigt, det skaver och utmanar. Det är texter som på olika sätt utmanar min uppfattning av det jag tror mig ha en bild av. Gränslöst, både geografiskt och litterärt.

En annan utgångspunkt kan vara någon form av kanon, vad som ska och bör läsas för att den nordiska litteraturen ska omfamnas i all dess mångfald. Det senare är inte oproblemiskt.

Det är subjektiva utgångspunkter oavsett vem som svarar på frågan.

På ett nordiskt litteraturpolitiskt toppmöte i Göteborg den 26 september sammanfattade Svante Weyler, förläggare och journalist, den nordiska litteraturen med orden:

"De nordiska samhällena bygger på en boklig kultur, från Eddan till Ibsen till Rosa Liksom – ungefär. Då pratar vi om grundstenarna i ett hus och alla vet vad som händer när grundstenar vittrar ner."

I ett försök att hitta en objektiv utgångspunkt ställde jag med nyfikenhet frågan till en chatbot, chatgpt. Det var lockande som en reaktion på den debatt som pågått och pågår om artificiell intelligens. Hur AI generar, eller snarare sätter samman, kunskap eller vetande.

Frågan löd:

"Vad vet du om nordisk litteratur?"

Följande svar kom på mindre än en minut:

"Jag har kunskap om nordisk litteratur fram till september 2021. Nordisk litteratur omfattar skönlitteratur och andra texter som har sitt ursprung i de nordiska länderna, vilka vanligtvis inkluderar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige."

Här är några viktiga punkter om nordisk litteratur:

"Sagas: En av de äldsta formerna av nordisk litteratur är sagorna, som inkluderar de isländska sagorna och Eddan. Dessa berättelser är ofta heroiska och innehåller berättelser om kungar, hjältar och vikingar.

Den svenska epiken: Sverige har sin egen rika tradition av litteratur, inklusive verk som «Eddan» och «Sagan om Njáll», som är betydelsefulla inom nordisk litteratur.

Nordisk romantik: Under 1800-talet blomstrade nordisk romantik med författare som Hans Christian Andersen, Henrik Ibsen och August Strindberg. Deras verk har haft en stor inverkan på den internationella litteraturen.

Samiska berättelser: Samerna, som är en ursprungsbefolkning i norra delen av Norden, har sina egna litterära traditioner och muntliga berättelser som är värdefulla inslag i den nordiska kulturen.

Modern nordisk litteratur: På 1900- och 2000-talen har författare som Selma Lagerlöf, Halldór Laxness, Astrid Lindgren och Jostein Gaarder fortsatt att göra nordisk litteratur känd världen över.

Deckare och kriminallitteratur: Norden är också känt för sin blomstrande deckartradition med författare som Stieg Larsson och Henning Mankell från Sverige, Jo Nesbø från Norge och Arnaldur Indriðason från Island.

Nobelpris i litteratur: Många författare från Norden har belönats med Nobelpriset i litteratur, vilket har bidragit till att uppmärksamma regionens rika litterära tradition.

Nordisk litteratur är mångsidig och rik, och den har haft en betydande inverkan på den globala litteraturen. Om du har några specifika frågor om nordisk litteratur eller vill veta mer om en viss författare eller period, är jag här för att hjälpa dig."

Detta svar kom alltså på mindre än en minut, genererat av artificiell intelligens, en chatbot, oklart var i världen. Svante Weyler och chatgpt ligger inte så långt ifrån varandra om man ska sammanfatta huvuddragen. Chatroboten verkar inte helt tillförlitlig, det som skrivs om den svenska epiken kan jag inte hitta någon annanstans. Svante Weylers kortfattade men kärnfulla tidslinje, från Eddan till Ibsen till Rosa Liksom, är mer tilltalande för mig.

Boken *Nordisk litteratur till tjänste, Nordiske kanoniske tekster*, utgiven av Nordiska ministerrådet 2007, är ett försök till kanon. Redaktörerna vill stimulera till litteraturläsning på gymnasienivå genom att skapa bakgrund och upplevelser av karakteristiska likheter och olikheter i Nordens litterära landskap. Här får läsaren möta texter av H C Andersen, Sören Kierkegaard, Inger Christensen, Edith Södergran, Väinö Linna, Halldor Laxness, Einar Már Guðmundsson, Aksel Sandemose, Henrik Ibsen, Stig Dagerman, August Strindberg, Tomas Tranströmer, Sally Salminen med flera. Listan är lång och oavsett vilka namn som nämns kommer andra att fattas. Noterbart är att 2023-års nobelpristagare i litteratur, Jon Fosse, inte alls nämns, vilket kanske säger en del om problematiken i att skapa en kanon.

I en annan antologi med liknande namn, *I den nordiska litteraturens tjänst*, bidrar 55 nordiska författare födda i sex olika årtionden med texter tillägnade Ingemar Lemhagen. Ingemar var lärare på Biskops Arnö under fyra årtionden och beskrivs som outröttligt entusiastisk när det handlar om den nordiska litteraturen. Bland författarna återfinns Tua Forsström, Beate Grimsrud, Stig Seaerbakken, Steinar Opstad, Sara Stridsberg och många andra. Här finns också en text av Marie Lundqvist om att översätta Jon Fosses dramatik, *Hur översätter man tystnad*.

Så vad kan den nordiska litteraturen vara?

Som jag formulerade ovan är mitt litterära Norden spretigt och kantigt, det skaver och utmanar.

I en artikel av Martin Gelin inför utställningen med den amerikanska konstnären Laurie Andersen med rubriken, "Jag tror konsten kan läka oss, men först måste vi veta vad det är för fel på oss", skriver han:

"Om banal konst bekräftar saker vi redan vet, kan den mest intressanta konsten ge oss helt nya perspektiv på det vi redan trodde att vi kände till".

När jag hör Yayha Hassans poesi, nästan skrikande i versaler, från andra sidan sundet händer det något i mig. Jag tvingas till nya tankar, hur förstår jag det jag läser?

JAG MINNS VÅRA FISKETURER
MEN VAD FISKADE VI EFTER
JAG VÅGADE ALDRIG FRÅGA OM NÅGOT
ELLER SÄGA MIN ÅSIKT NÄR VI KÖPTE KLÄDER ELLER SKOR
VÅGADE INTE SÄTTA PÅ TEVEN OM DU SOV
VÅGADE INTE TA DIN HAND
VÅGADE BARA NICKA NÄR DU SA
DIN MAMMA ÄR EN HORA
OCH MAMMA HAR FLYTT GÅR RUNT PÅ GATAN OCH FRYSER
MEDAN VI ÄTER FÅNGSTEN I SKRÄDDARSTÄLLNING
OCH DU SÄGER DU ÖNSKAR
ATT VI ALDRIG HADE FÖTTIS

Yayha Hassan är inte okontroversiell, det har skrivits mycket om både hans person och poesi. Oaktat det gör hans poesi det som litteratur kan göra, skaka om, ge andra perspektiv, som jag behöver för att utvecklas som människa. Jag återkommer ofta till ett citat av Biskops Arnös första rektor Åke Leander som i en film uttryckte att vi behöver möta människor och problem för att utvecklas som människor.

När jag läser Jonas Hassen Khemiris *Jag ringer mina bröder* får jag ett fönster till en annan plats och känsla, en plats som jag kan föreställa mig men som genom gestaltningen förflyttar mig. Den skuld som Khemiri känner och gestaltar finns troligen hos många som bor i de nordiska länderna, och likväl är den så främmande för mig. Hur kan jag som vit förstå erfarenheten av att bli betraktad av ögon som ser en färgad person som ett hot.

Suzanne Ibrahim skriver om kriget i Syrien i *När vinden exploderar mot min hud*. Suzanne kom till Sverige som fristadsförfattare och boken är skriven på arabiska och översatt till svenska. Den är en del av vår nordiska litteratur och berikar min nordiska identitet.

I *Troll* av Rasmus Daugbjerg möter vi en mörk värld som i sagoform berättar om hur människorna våldför sig på naturen, under kungens hårda styre och med religionens samtycke. En allegori över hur vår civilisation behandlar själva grundförutsättningen för liv, naturen.

Författaren Nora Khalils berättar i sitt sommarprogram den 23 juli 2023 att litteraturen kan fungera som ett fönster och en spegel, ett fönster utåt till andra världar och erfarenheter, en spegel där mina egna erfarenheter får ses i ljuset av andras.

Genom litteraturens fönster förflyttas vi mentalt och geografiskt. I boken *Vaka över dem som sover* av Sigbjörn Skåden, förflyttas jag till ett landskap som ligger långt från min vardag.

Karesuando är ett naturligt vägshål uppe på fjällvidden, och alla som med jämna mellanrum reser förbi här vet vem Martin är...

”Jaha, ute på resa, frågar Martin på svenska

Ja, till Kautokeino, svarar sonen och ger honom plattan.

Jag har tankat. Och så en kaffe, lägger han till.

Ja, Kauto, säger Martin och drar lite på a:et. Där är dom bra vilda, vi får hoppas du kommer tillbaks dig i en bit.

Han ler. Hans svenska är kantig, ett språk med finsk brytning, men inte med samma tydligt finska klang som finlandssvenskan”.

”Kautokeino centrum ligger i en liten sänka intill älven 4 mil norr om finska gränsen... Med bil är Kautokeino tillgänglig från två håll, Alta i norr och från Finland i söder”.

Vi befinner oss i ett gränsland, ett land där Finland, Norge och Sverige möts. En norsk same som deltog på ett seminarium på Biskops Arnö beskrev för mig att detta är ett land där gränsen inte spelar någon roll för människorna, men där nationsgränsen är ett större hinder för renskötseln, där renarna inte kan vandra fritt över det osynliga hinder som gränsen utgör.

Sigbjörn Skåden är en norsksamisk författare som skriver prosa och poesi, han har blivit nominerad till Nordiska rådets litteraturpris och rör sig fritt i den litterära världen. Han har gett ut en bloggroman där han utger sig för att vara en ung lesbisk samisk kvinna som begått självmord. I den citerade romanen *Att vaka över dem som sover* gestaltar han den unga samiska konstnären Amund Andersen som arbetar med ett performancekonstverk som har sin utgångspunkt i övergrepp, sexuellt utnyttjande och tystnadskultur.

Gränsen är utsuddad, geografiskt och litterärt. Sigbjörn säger i en intervju:

– I det norska majoritetssamhället förväntas att en samisk huvudkaraktär ska vara sympatisk, på grund av förtrycket som samer har varit utsatta för

i många generationer. Därför tyckte jag att det var spännande att skapa en samisk huvudkaraktär som var väldigt svår att känna sympati för.

När jag genom litteraturens fönster står där med blicken ut över ett landskap som gestaltas så tydligt är det som om jag är där, på en höjd över trädgränsen och där den vilda älven forsar fram i dalbotten. Den romantiska och målande bilden av rennäring och kalvmärkning som jag fått med mig från skola och barndom är fjärran från den bild av den samiska kulturen som Sigbjörn Skåden gestaltar.

Vidderna inom mig av Nils-Aslak Valkeapää visade mig en mer komplex bild. Den berörde mig på djupet, skapade en känsla av vidunderlighet. Att få möta Nils-Aslaks Valkeapääs illustrationer till en text som rör sig i ett yttre och inre landskap var omskakande, i all sin enkelhet och komplexitet.

Berättade någon för dig
att vi bor i sameland

Sa han
Att detta är sapmi
Medgav han också
Att detta är vårt

Inte talade han väl om
Den primitiva kulturen
Med enkla människor

Inte sa han väl heller
Att de kom hit med ljuset

Min i viss mån romantiska bild av den samiska kulturen och renskötsel som jag fick med mig som ung kontrasteras av dess motsats. Maktens historieskrivning ställs mot de förtrycktas.

Både Skåden och Valkeapää befinner sig i ett landskap och ett skeende långt från min vardag, jag förflyttas både mentalt och geografiskt. I texten kommer jag nära naturen, hur älven låter och hur luften doftar av jord, sten och vatten.

Jag hamnar i det här geografiska området när det gäller den nordiska litteraturen därför att den så tydligt rör sig över gränserna, även språkligt. Jag står där i det litterärt gränslösa norr med Nina Wähäs *Testamente*. Geografiskt rör sig handlingen något längre söder ut. Baksidestexten lyder:

När Annie blir gravid åker hon motvilligt hem till platsen där hon växte upp. Bondgården ligger i Tornedalen, ett område med sitt eget språk, sitt eget meänkieli. Inte svenska, inte finska, något tredje.

I texten skriver Nina Wähä om Annie:

Hon kunde ha berättat det över telefon, hon hade ju pratat med dem under hela hösten, om inte med Siri så med något av syskonen, både de som bodde kvar hemma och de andra, som bodde i närheten, i Torneå, Karunki eller Keminmaa eller någon annan håla däruppe, det var hemma, eller tillräckligt nära för att passera som hemma”.

Romanen *Testamente* är en familjeroman om en familj med tolv eller fjorton barn som aldrig kommit överens och en fader som bär eller är familjens mörka hemlighet. Den utspelas i gränslandet mellan Sverige och Finland, i Tornedalen, i det språkområde där man förutom nationsspråken pratar meänkieli, som är ett minoritetsspråk i Sverige men en dialekt i Finland.

Den finska konstnären och författaren Rosa Liksom, pseudonym för Anna Ylävaara, skriver på meänkieli och finska. Vid ett seminarium på Biskops Arnö om litteratur och kultur i Tornedalen berättade Rosa Liksom att hennes språk är bundet till texten, på det sätt att berättelsens geografi bestämmer språk. Rosa sa att hon inte kan skriva en text som utspelar sig i meänkielis geografiska språkområde på något annat språk än just meänkieli, och det skulle vara lika omöjligt att skriva en bok som utspelar sig i det finska Finland på något annat språk än finska.

Det är givetvis en enorm gåva att kunna skriva på flera språk, som både Rosa Liksom och Sigbjörn Skåden gör, och det belyser också den språkliga mångfalden i det nordiska språkområdet.

Ett samarbete som belyser den språkliga mångfalden är arbetet med *monsterböckerna*, av Kalle Güttler från Sverige, Rakel Helmsdahl från Färöarna och Áslaug Jónsdóttir från Island. Det började med *Nej, sa lilla monster* under ett seminarium och samarbetet har sedan fortsatt och resulterat i 10 monsterböcker översatta till flera språk. Böckerna är skrivna på tre olika nordiska språk och Kalle Güttler har formulerat språksamarbetet så här:

Man måste utveckla en metod att synkronisera och diskutera och godkänna avvikelser språken emellan... Det innebär inte att vi styr varandras språkuttryck, var och en är ansvarig för versionen på sitt eget språk, men den här diskussionen om ordval handlar också om monstrens (huvudpersonernas) karaktärer och trovärdighet... Sedan kan och ska de olika språkversionerna avvika något från varandra beroende på språkliga nyanser men också på skillnader i de nationella kontexterna...

I Norge har man tre språk, bokmål, nynorsk och samiska. När Jon Fosse tilldelades 2023-års nobelpris i litteratur betonades att han skriver på nynorsk. Marie Lundqvist skriver i antologin *I den nordiska litteraturens tjänst*:

Fosses språk tvivlar på orden. Det måste höras, också i översättningen. Det är så lätt att man tar lite för väl hand om orden när man flyttar över dem till ett annat språk... Det finns nynorsk och det finns svenska och det är två språk man måste förhålla sig till, men man måste också lyssna till det tredje språket, det som kanske inte går att översätta, men som andas och vibrerar genom varje ord som sägs.

En förutsättning för den nordiska litteraturen är dess ekosystem, den nordiska litteraturens infrastruktur. Förlagen, översättningarna, distributionen, biblioteken, bokhandlarna mm. Den som är så viktig för den nordiska litteraturen, för att orden ska kunna spridas, texter ska bli översatta mellan språken, att

möjligheter finns för kontakter och nätverk mellan författare. En infrastruktur som ger läsare en möjlighet att skåda in i de andra nordiska ländernas inre, för det är där i litteraturen och orden det gestaltas.

I det sammanhanget är Nordiska rådets litteraturpris viktigt, ett pris som delats ut sedan 1962 och som presenterat så många författarskap för läsare i Norden, och som också bidragit till översättningar som annars kanske inte hade blivit gjorda. Liksom Svenska Akademiens nordiska pris som delats ut sedan 1986 och där vi bland pristagarna hittar Monica Fagerholm i sällskap med Sjón från Island, Inger Christensen från Danmark, Jon Fosse från Norge och Agneta Pleijel från Sverige. Därtill Nordisk kulturfond och alla bi- och multilaterala nordiska fonder som bidrar till möjligheter för möten, utgivning, översättningar mm. Listan kan göras lång.

Nobelpriset i litteratur, det mest omtalade litteraturpriset av alla, har delats ut 120 gånger, 16 gånger till en nordisk författare, Jon Fosse och 2023-års pris medräknat. 13 procent av nobelprisen i litteratur har således tilldelats en nordisk författare. Vad vi än tänker om den fördelningen så har de nordiska författarna genom detta uppmärksammats globalt, blivit översatta och lästa av fler och på det viset fått en plats i världslitteraturen.

En annan sida av den nordiska litteraturens infrastruktur och ekosystem är att skapa nordiska nätverk för författare. Sedan 1960, dvs innan Nordiska rådets litteraturpris instiftades, innan nordisk kulturfond skapades i syfte att främja den nordiska kulturen, har Biskops Arnö genomfört och arrangerat nordiska författarseminarier, för att nordiska författare ska kunna träffas – utan andra syften än att kunna samtala, utanför offentligheten, och dela erfarenheter av vad det innebär att vara författare i de olika nordiska länderna. Ett av dessa seminarier är det nordiska debutantseminariet som i obruten följd genomförts sedan 1964. Vigdis Hjorth deltog i ett sådant seminarium i början av 1980-talet, tillsammans med Jon Fosse och med Tua Forström som handledare/lärare.

Monica Fagerholm säger i sitt tacktal efter att ha tilldelats Nordiska rådets litteraturpris 2020:

Tack till Norden, till den levande gemenskapen, till våra öppna nordiska samhällen. Tack till Kristin Ómarsdóttir, som jag träffade på nordiska debutantseminariet på Biskops Arnö 1988.

Monica berättar vidare att Kristin Ómarsdóttir vid något tillfälle under seminariet utropade ”vi är nordiske, vi må hålla sammen”.

Vi är små språkområden och mot den bakgrunden är det särskilt viktigt att värna språket som utgångspunkt i berättandet. Författarens hemland är språket, säger den isländska författaren Auður Ava Ólafsdóttir.

På nordiskt litteraturpolitiskt toppmöte i samband med Bokmässan i Göteborg diskuterades och avhandlades likheter och skillnader mellan de

nordiska länderna rörande litteraturens ekosystem i bred bemärkelse; trender, läsfrämjande, hot och möjligheter.

En återkommande fråga på mötet var digitaliseringen, vad den betyder och kan komma att betyda. Flera farhågor lyftes fram. Artificiell intelligens kopplat till upphovsrätten, eftersom AI hämtar texter från många databaser och skapar egna verk baserade på texter som andra skrivit och inte får ersättning för. I takt med att ljudböckernas andel av läsandet ökar och fler lyssnar på böcker finns uppenbara risker att algoritmerna styr läsningen, i likhet med musiklyssnandet på exempelvis spotify. Ljudböckerna och den låga ersättningen till författarna är ett grundläggande hot mot hela författarskrået. E-handeln skapar en svår, för att inte säga omöjlig, situation för bokhandlarna. Bokhandlarna som benämns som agenter för litteraturen i första hand.

Det var befriande att höra Aslak Sira Myhre från Norska Nasjonalbiblioteket i Oslo både ställa och besvara frågan:

Dör läsningen, dör boken? Svaret är nej. Boken och läsningen har överlevt VHS, dataspelet, TV, internet och sociala medier. Läsningen av romanen är extremt robust och bärkraftigt. Det är en av de få tekniker vi kan spåra tillbaka till antiken, eller i alla fall 1400-talet, som fortfarande är i bruk.

Aslak sa med eftertryck att litteraturen kräver politik och gav som exempel den nya boklagen i Norge, en lag som bland annat reglerar priser och streamingtjänster. Även om boken och läsningen är robust krävs att vi arbetar med den.

Litteraturen är ett fönster och en spegel, ett fönster utåt till andra världar, en spegel inåt där jag speglas i texten och andras erfarenheter. Jag föreställer mig att den nordiska litteraturen, i likhet med all litteratur och konst, är universell i den bemärkelsen. Vi möter andra erfarenheter och miljöer samtidigt som vi speglas i dem. När jag läser Vigdis Hjorths roman *Arv och miljö* befinner jag mig i Norge, stugorna på Hvaler men jag speglas också i textens universum om arv och miljö, om skuld, ansvar och rättvisa. I Lone Aburas *Politisk roman* möter jag en text som utspelas i Danmark men där berättelsens kärna handlar om att möta en medmänniska, en flykting, och de frågor som väcks hur man som människa kan hjälpa en annan. I *Ondska* av Eiríkur Örn Norðdahl möts historien och samtiden, Litauen och Island, ondskan i vårt språk, våra handlingar och tankar. Jag vandrar runt i Reykjavik och i Europa. I Zhiwar Rashids *Under mullbärsträdet* får jag följa huvudpersonen från barndomen i ett rasistiskt Vårgårda till socionomstudier i Östersund, och samtidigt speglas i en text om en mammas bortträngda minnen av Saddam Husseins senapsgasattack mot Halabja, och längtan efter en pappa.

Jag speglas och berikas, ser mina upplevelse och erfarenheter i ljuset av andras.

I en tid av djup personlig sorg var litteraturen en plats där jag fick möjlighet att ta del av andras sorg, en plats där min sorg fick vila. Där fick orden ro, vara i sorgen och tankarna och speglas i andras erfarenheter. Två betydelsefulla verk för

mig, förvisso inte nordiska författare men sorgen är universell, var Joan Didions *Ett magiskt år av tänkande* och Rolands Barthes *Sorgedagbok*. Där mötte sorgen andras erfarenheter. Mina tankar bekräftades och speglades av andra.

I Malin Kiveläs *Hjärtat* möttes jag av ett litterärt landskap som speglade mina egna erfarenheter så starkt att jag identifierade mig med mamman i texten. Huvudpersonen i *Hjärtat* har fött sitt tredje barn, ett barn med hjärtfel. Hon vandrar i sjukhuskorridorernas lysrörssken, i vinterkylans Helsingfors.

Det var högttryck. Minus tjugotvå till minus tjugofem grader i sexton dagar vid årsskiftet och jag bodde på en madrass intill en spjålsäng i änden av en vit korridor i världens modernaste land.

Mamman vandrar i korridorerna och utmed sjön utanför sjukhuset, tankarna om livets skörhet följer henne.

Kroppen håller till dess svagaste punkt ger upp. Det kan ske efter hundra år eller innan man är född. Eller nu. När jag gick där.

Om jag byter ut Helsingfors och spjålsäng är det som om jag själv var där, sjukhuskorridorernas lysrörssken och kala väggar. Jag går där i det vita kalla ljuset, på väggarna inköpt och imponerande konst, som i den här kontexten närmast hånfullt försöker få mig att tänka bort breda korridorer och stålörssängar på väg till operation. Konsten i korridorerna är brutal i kontrast till patientrummen, rum som är helt funktionella men sterila och identitetslösa.

Där i texterna, bland orden, fick tankarna känna förtröstan och förtvivlan. Livet sätter spår och lämnar ärr. I den isländska författaren Auður Ólafsdóttirs roman *Árr* genomgår huvudpersonen en existentiell kris. Vad innebär det att vara människa, bortom tid och plats, vi lever alla under samma himmel och en sak som gör oss mänskliga är paradoxen att vi inte alltid vet varför vi känner som vi gör. I boken framställs ärr som något positivt, ärr är landmärken i våra liv, det finns alltid en historia bakom ärr. Ju större ärr är, desto mer har man tittat i rovdjurets gap.

Jag tänker att litteraturen, konsten, är just den nödvändiga spegel och det fönster vi alla behöver. Konsten är ett livselixir som ger oss möjlighet att öppna dörrar vi annars inte hade öppnat, visar oss andra sätt att se på världen och breddar vår förståelse av vår historia, samtid och framtid.

Så var ska en text som handlar om nordisk litteratur ta sin utgångspunkt? Det finns så många platser, litterärt, geografiskt och mentalt som ropar att ”här, just här är det självklara stället”. *Gunnar på Lidarände* och *Egil Skallagrimsson* ropar från tiden när Island koloniserades, Yahya Hassans starka poesi i versaler skriker från andra sidan sundet sett från Skåne. Athena Farrokzhads *Vitsvit* formulerar erfarenheter sedda med ögon som inte har sin historia i Norden, Leif Panduros *Skit i traditionerna* lever fortfarande trots sina mer än 60 år på nacken, Kjell Westö, Sofi Oksanen, Vigdis Hjorth, Olga Rawn, Sjón, Glen Bech...

Jag tänker att den nordiska litteraturen kan vara vad som helst, den är mångfacetterad och har en lång historia. Det som utmärker den är just att den är sprungen ur den nordiska kulturella kontexten, som Svante Weyler sa, byggstenar i våra nordiska samhällen. Den formulerar sig kring det samhälle vi har, det som det vilar på och det som är kommande. Nordiska litteraturen som spegel och fönster, det är inte ett antingen eller utan både och. I fönstret finns också en spegel, vem är jag i det jag läser? I spegeln finns också en fråga, vad finns det på andra sidan spegelglaset? Det gränslösa geografiska och litterära Norden, som ger oss ett fönster till miljöer som vi inte vet så mycket om, som speglar våra liv och samhällen. Den nordiska litteraturen omfamnar allt och betyder olika för var och en.

Vigdis Hjorth säger att författare har en särställning, de fria yrkena blir färre och färre. Författare har ingen särskild uppgift, har inget mandat, har inte en anställning, ska inte väljas igen, är inte helt beroende av marknaden, det är inte konstigt om det kommer speciella tankar från dem.

Monica Fagerholm skrev 1988 i *Nordisk Tidskrift*:

Vi lever i liknande samhällen och det finns en känsla av gemenskap, av att känna igen sig samtidigt som det finns ett element av främlingskap mellan de olika länderna, vi är ju inte lika, våra litteraturer ser inte likadana ut, det är en enormt fruktbar utgångspunkt för samröre och läsning.

Låt oss ta fasta på det, att det är olikheterna och det som skaver som också skapar en gynnsam förutsättning för samröre. Att vi genom läsningen och litteraturen utmanar våra tankar och får nya perspektiv.

Det som är själva grundförutsättningen för att det ska kunna vara så, är att verken ska kunna läsas på de olika nordiska språken och finnas tillgängliga på biblioteket och i bokhandeln. För det krävs att ansvar tas för publicering, distribution och inte minst översättning. Vi är alla små språkområden som kräver ett särskilt hänsynstagande bortom marknadstänkandet. I Norge har man fattat beslut om en ny boklag med motiveringen att litteratur kräver regleringar, kräver politik. Litteraturen är fundamental i vår demokrati, och att lämna över den helt i marknadens händer lämnar frågetecknen om vilken litteratur som överlever.

Monica Fagerholm säger vidare i sitt tacktal:

Det man vet som finlandssvensk är att det man har räcker inte till, man måste vända sig utåt, öppna de där fönstren, ta intryck och ta in därifrån och härifrån. Vi har en gemenskap men det ställer krav på oss att vara alerta, som individer och institutioner.

Detta gäller för oss alla i de nordiska länderna. Om också det framtida Norden ska vila på litteraturens byggstenar och speglas i ord och text, krävs av oss alla, individer och institutioner, att vi visar omsorg om den nordiska litteraturen. Den behöver det för att också fortsättningsvis vara ett fundament i vår nordiska identitet.

HANS H. SKEI

«OÄNDLIGT ÄR VÅRT STORA ÄVENTYR» Karin Boyes dikt og akvareller

Karin Boyes samlede dikt illustrert med hennes egne akvareller ble gitt ut på et lite norsk forlag i 1998. Til denne praktboken fikk jeg som professor i allmenn litteraturvitenskap i oppdrag å skrive et forord om forfatterens liv og diktning. Etter gjennomlesning tjue år senere ble det anledning til å tenke nytt, omformulere og legge til materiale – om en lyriker som langt fra er blant Sveriges største, men likevel alltid aktuell og leseverdige.

NTs norske redaktør tar et tilbakeblikk på forfatterskapet.

Karin Boye leses kanskje enda mindre i dag enn da jeg med stort utbytte leste hele forfatterskapet for vel tjue år siden for å skrive forord til hennes *Samlede dikt*. Den gang var det ikke uvanlig at i det minste litteraturstudenter kjente til dikt som «Jag vill möta», «Sköldmön», «Ja visst gör det ont» eller «I rörelse». Noen kunne til og med sitere utvalgte strofer. Disse diktene synes alle å være uttrykk for en livsvilje som en dag skal og må seire over livsangst. En tidlig biografi sørget for å etablere et heller forenklet bilde av dikteren (Margit Abenius, *Drabbat av renhet* fra 1951), og har utvilsomt hatt stor betydning for ettertidens forståelse av Boye.

Kanskje har Hjalmar Gullbergs suverene og kraftfulle leilighetsdikt da hun ble borte – «Död amazon» – også bidratt til å sementere et heller endimensjonalt bilde av en forfatter som nettopp kjennetegnes av mangfold, uforløste spenninger og motsetninger. I mangt og mye var Boye neppe en «amazon», selv om et dikt som «Sköldmön» fra *Gömnda land* (1924) der jeg⁷ et har drømt om sverd, om blod og kamp og død, må være noe av inspirasjonen bak Gullbergs dikt. Det samme gjelder diktet «Jag vill möta» (*Härderna*, 1927) som åpner slik:

Rustad, rak och pansarsluten
gick jag fram –
men av skräck var brynjan gjuten
och av skam.

«Död amazon» gir inntrykk av å ha vært skrevet i det øyeblikk Boye ble etterlyst og diktet kom på trykk allerede i mai 1941 (i *Bonniers Litterära Magasin*). Etterlysningen kom i samme nyhetssending på radio som meldingen om at

tyske tropper hadde nådd fram til Thermopyle. Med Gullbergs kunnskap om antikkens kultur og litteratur, blir koblingen til spartanernes død samme sted helt naturlig. Nederlaget som i all ettertid blir til seier, skal også gjelde for Boye som tross drømmen om sverd, valgte å møte livets krefter våpenløs.

I omtalen av Karin Boye Sällskapet mot slutten av denne artikkelen kommer jeg tilbake til Gullbergs dikt som samme hvordan man analyserer og vurderer det, har vært med på å holde oppmerksomheten omkring Karin Boyes navn og diktning ved like.

Kjennetegn ved Boyes lyrikk

Karin Boyes lyrikk er alt annet enn enkel og entydig, selv om den i formen kan synes å være lett tilgjengelig. Leser vi nøyer, beskriver også de mest kjente diktene motsetninger og spenninger; livsangsten er andre siden av livsgleden, og diktene pendler stadig mellom det spirende liv og det kontrollerende og livsfiendtlige. I all hovedsak er det likevel slik at vårt bilde av Karin Boye, forfatteren og mennesket, ser ut til å være basert på en enkel forståelse av noen få dikt i lesebøker og antologier. Dette er dikt som formfullendt og lydmalende bærer bud om det mot som skal til for å velge fritt ut fra egen overbevisning, og om de lysende skatter som venter det mennesket som velger frihet og selvstendighet. Karin Boyes hyllest til det spede livet, til det blivende og voksende, har gitt fortrøstning og håp til mange unge diktlesere. Hennes ord om «vägen som är mödan värd» eller om valget å møte «livets makter / vapenlös» blir sitert som om alle livets viderverdigheter kunne sammenfattes i disse uttrykkene.

Den «Karin Boye» jeg så langt har beskrevet er altså et resultat av sine dikt – til og med av et svært begrenset utvalg. Slik er det ofte i litteraturhistorien, og noe riktig er det selvsagt i det inntrykk disse diktene formidler. Hvis vi velger den biografiske veien til kunnskap om hennes liv og diktning, kan vi lett få bekreftet en nær sammenheng mellom levd liv og dikterisk uttrykk, men bare i den forstand at Boyes dikt er nært knyttet til egne erfaringer,

Karin Boye. Foto: Anna Riwkin.

og at den livstro vi kan finne i dem, er hardt tilkjempet. Konflikten mellom livstro og livsangst, mellom «helgensamvittigheten» hun hadde med seg fra ungdomsårene og en annen og personlig tilegnet forståelse av egenverdi, kan knyttes til de mange krisene i hennes korte liv. Konflikten lar seg gjenfinne som tematiske grunntrekk også i hennes viktigste romaner.

Samtidig står det fast at det bare er lyrikken (samt framtidsromanen *Kallocain*) som gjør at Karin Boyes navn ikke er helt glemt. Det er, som antydnet, noen få kanoniserte dikt som danner grunnlag for det bildet vi har av henne. Karin Boye var imidlertid adskillig mer sammensatt og mangfoldig både som menneske og kunstner enn det bildet hennes ettertid ser ut til å sitte igjen med.

Biografisk riss

Karin Boye ble født i Göteborg i 1900, men familien flyttet til Stockholm da hun var ni år gammel, og der vokste hun opp. Hun utdannet seg til lærer, og studerte deretter i Uppsala og i Stockholm. Hun ble magister i 1928, med en fagkrets som omfattet gresk, nordiske språk, historie og litteraturhistorie. Hun var også sterkt interessert i psykologi, og kjennskapen blant annet til Freuds teorier kommer klart til syne i noen av hennes romaner. Bare i kortere perioder var hun virksom som lærer, og kom i stedet til å arbeide som kulturskribent i flere tidsskrifter og aviser. Hun var aktiv i Clarté-bevegelsen som sto for en fri radikalisme på sosialismens grunn, og var med i redaksjonen av tidsskriftet med samme navne (*Clarté*) i mange år. Hun var også en av stifterne av tidsskriftet *Spektrum* i 1931.

I løpet av 1920-tallet ga Boye ut tre diktsamlinger, mens hun på 1930-tallet i hovedsak skrev romaner og noveller. Men hun ga også ut en større diktsamling, og et utvalg etterlatte dikt ble samlet og utgitt etter hennes død.

Som gymnasiast førte Boye dagbok over sine religiøse opplevelser, og mange av diktene i den første samlingen, *Moln*, er skrevet av en attenåring som stiller enormt strenge krav til seg selv slik at hun skal kunne tjene Gud i sitt daglige virke. Men hun gjennomlevde en alvorlig krise i unge år, og den kom til å endre gudsforståelsen så vel som skape tunge personlige konflikter. Svært mye er knyttet til det at hun forelsket seg i en kvinnelig medstudent, og slik ble klar over sin lesbiske legning (homoseksualitet var kriminelt). Konflikten er skildret i romanen *Kris* (1934) som gir en klart selvbiografisk skildring av vanskelige livsbetingelser, både på et indre og et ytre plan. Boye var i noen år gift med en av «kameratene» i Clarté-bevegelsen, men bodde også i lang tid sammen med en annen kvinne. Hun gikk gjennom psykoanalytisk behandling flere ganger, men klarte aldri å kvitte seg med en følelse av angst og usikkerhet, avvik og utsatthet. Men hun var samtidig en aktiv, engasjert og skarpsindig intellektuell; hun forsvarte det åpne og skapende og

personlig tilegnede mot systemtvang, kontroll og overlevert tankegods og tro. I forhold til det at hun både var kvinne og lesbisk må hun ha fått større rom for sine evner enn tiden skulle tilsi. På den annen side må vi ikke glemme at hun aldri kunne skrive åpent om det som kanskje var viktigst for henne, og at hun aldri kom ut av sine kriser. Likevel kan vi i diktene, der avstanden til verden og virkeligheten alltid oppfattes som større enn i andre sjangre, tydelig spore det lidende mennesket.

Den første krisen i Boyes liv kan ved nærmere ettersyn gi oss en mulig vei til forståelse av det tidlige lyriske forfatterskapet. Her gjelder det like mye en krise i forhold til religion og Gudstro som de vansker den seksuelle legningen medførte. Striden kom til å stå mellom det som noen har kalt en «helgensamvittighet», bygd på ideale krav om at viljen og det personlige skulle underordnes høyere bestemmelser. Gud var en lovens gud som ga påbud og stilte krav. Mot dette sto Nietzsches tanker og påvirkningen fra en dionysisk verdensanskuelse. Boye forkastet det tradisjonelle Gudsbildet og bekjente seg til noe som nærmest er et kosmisk gudsbegrep, en ukjent Gud som finnes overalt og som skaper mennesket innenfra, for det er der vi finner ham:

«M i n sanning / och m i n Gud» som det heter i diktet «Inåt» fra *Moln*. I forlengelsen av dette synet finner vi så tilbøyeligheten til å gi seg over til de skapende kreftene, livskreftene, slik hun i diktet «Asar och alfer» (*Gömnda land*, 1924) identifiserer seg med alfene som « . . . styr de tingen / som aldrig ett namn har haft, / och allt vad de ger / är fruktbarhetens kraft.»

Prosaforfatterskapet

Karin Boyes lyrikk er uten tvil det mest verdifulle i forfatterskapet, men hun skrev også en rekke noveller, utgitt i tre samlinger, ett skuespill og fem romaner. Den første romanen, *Astarte* fra 1931, vant pris i en romankonkurranse, men har i dag knapt annen interesse enn måten den bruker ideer fra Clarté-bevegelsen på. *Merit vaknar* fra 1933 og *För lite* fra 1936 er også idé-romaner, i og med at de drøfter viktige moralproblem – nesten i tradisjonen fra Ibsen. I den første handler det om muligheten for å tilgi den man elsker når vedkommende har begått en forbrytelse; i den andre handler det om kunstnerens dilemma. Valget står mellom hensynet til de nærmeste og hensynet til kunsten, og skildringen må antas å være sterkt selvbiografisk.

Dette er som nevnt også handlingen i *Kris* (1934) som kan beskrives som en bekjennelse eller et forsøk på å analysere seg selv med utgangspunkt i Freuds teorier. Romanen inneholder skarpe angrep på en viss form for kristendom og forkynning, og uttrykker en lengsel etter andre idealer som forfatteren først senere skulle finne fram til.

Kallockain (1940) er en framtidsroman som ikke står noe tilbake for mer berømte bøker i sjangeren som *Brave New World* og *1984*. Her skildrer Boye

en totalitär stat, inspirert av den politiske situasjonen i Europa. Romanen er et tidsdokument, men samtidig noe mer som gjør at den ennå kan leses med en følelse av aktualitet og betydning. I *Kallocain* foregår kampen mellom de samme krefter som ligger under mye av den lyriske diktningen hos Boye.

Konflikten er mellom tilhørighet eller lojalitet, mellom mann og kvinne, mellom pliktens krav og livets varme, mellom tjenestemennene i det totalitære regiment og de som hører til drømmernes sekt.

Karin Boyes kritiske forfatterskap er også omfattende. Hun skilte virksomheten som kulturskribent skarpt fra sitt øvrige forfatterskap, men bildet av henne blir langt mer nyansert om vi leser noe av sakprosaen hennes. Et essay som «Språket bortom logiken» kan for eksempel gjøre det lettere å forstå symbolspråkets funksjon særlig i de siste diktsamlingene.

Den lyriske diktningen

Karin Boye debuterte som nevnt i 1922 med samlingen *Moln*. Det er en samling dikt som har utgangspunkt i den krisen hun gjennomlevde som 20-åring, og forsøker å antyde en vei ut av dilemmaene hun føler. Samlingen inneholder dikt i stort alvor og er ikke så lite høyspent, men den slår an temaer som senere kommer igjen i fornyet og forandret form. Den alvorlige og opphøyde stemningen og den gjennomførte tonen i debutsamlingen gjenfinnes i *Gömnda land* fra 1924. Her er vi nærmere den Boye vi synes å kjenne fra de diktene hun vanligvis representeres ved. Dikter-jeg'et stiller store krav til seg selv, og insisterer på å se forbi illusjoner og idyller. Troen på livet, gleden over naturopplevelser, hengivenheten i kjærlighet, finnes alle her.

Mange har sett en sterk fornyelse av svensk lyrikk allerede i Boyes andre samling, selv om det modernistiske innslaget i form og uttrykk først slår inn for alvor på 1930-tallet. Fornyselsen ligger mer på en slags psykologisk spenning, der idealer og krav følges av en tilbøyelighet til å undersøke mer ukontrollerte områder av menneskelivet der mystiske naturkrefter har stor makt. Denne glidningen mellom lysklar dag og nattlig kaos kan også etterspores i *Härderna* (1927) som likevel er den samlingen som klarest forsøker å gi uttrykk for en generasjons livsfølelse. Den inneholder kampdikt og paroler, opprinnelig klart bundet til tid og sak, men i dag av langt mer allmenn karakter:

«Bryt opp, bryt opp! Den nya dagen gryr.
Oändligt är vårt stora äventyr.»

Dikteren har nådd fram til en forståelse og aksept av det motsetningsfulle i livet. Til tross for absolutte krav, til tross for viljen til å ofre og gi, dras jeg'et mot det åpne, levende livet, det som bare kan leves og reddes om hemninger blir ryddet av veien og det leves helt ut. Jeg'et opptrer i rustning og våpenløs

i samme diktet, og den sterke livstroen framstår ofte som drøm og lengsel. Kanskje ligger den viktigste motsetning og spenning i samlingen et sted mellom en heroisk idealisme og en passiv, nærmest instinktiv drift.

För trädets skull (1935) har et annet symbolspråk enn tidligere samlinger, påvirket både av T. S. Eliot og av surrealistisk lyrikk, og her tjener språket til samtidig å bekjenne og å dekke til slik at vi merker sterke spenninger under overflaten, i diktenes lyriske jeg og du, og kanskje til sist hos dikteren bak ordene. I denne samlingen finnes den subtile skildringen av smerten i vårunderet – «Ja visst gör det ont» - som også omfatter gleden, jubelen, ekstasen, om det så bare er for *en sekund*. De motstridende kreftene fra tidligere samlinger ser ut til å forenes eller i det minste å forbindes i tanken om at man må *ville* livet, og dit når man først når man er villig til å ofre alt, og dø om så det gjelder.

Posthumt kom så samlingen *De sju dödssynderna* (1941) som Hjalmar Gullberg fikk oppdraget med å redigere; ikke fordi han hadde reist en bauta over Boye med sitt suverene leilighetsdikt «Död amazon», men fordi han kjente dikteren og forfatterskapet godt og selvsagt hadde en kompetanse på lyrikkområdet som var uvurderlig. Denne diktsamlingen kretser omkring temaer og motiver som vi kjenner igjen fra hele forfatterskapet, og som enkelt kan oppsummeres i ordene kjærlighet og død. Dikteren overveldes av en vårs rike blomstring, av trær som grønnes, av liv som våkner, og jubler over det, før det blir klart at «Vi ville mer». Hun leser i avisen at en kollega som «skrev böcker, blev gammal, / och nu er hon död» – men da er hun også kvitt «ångest, fasa och ensamhet, och den oförsonliga skulden». Dit kommer vi ”vilsna själar” en dag ved reisens slutt, men dikterne kan underveis skape noe som ikke var her fra før:

Så drivs vi, vilsna själar fram
från lägerbål till lägerbål,
vet ingenting om nästa rast
och ingenting om resans mål –

Boyes lyriske forfatterskap får mye av sin kraft fra denne stadige pendlingen mellom samtidig å balansere håp og fortrøstning med frykten for meningsløshet, tomhet, fortvilelse. Vi vet ingenting om målet for vår reise, og det er plagsomt og slitsomt ikke å vite, men så kan det vel være at det er reisen som er verdt strevet, at det nære og enkle der vi lever vårt liv til det eviges ære er det beste vi kan oppnå, uten å få gjort noe med våre livsbetingelser.

Det er gjennom den poetiske språkbruken dikt får merverdi om vi godtar at diktspråk i all hovedsak avviker fra hverdagspråket og innser at dikt betyr mer og noe annet om vi leser nøye og ikke nøyer oss med overflatebetydningen. Språkbilder av alle slags, metaforer og similer, lydmonstre, rimkoblinger,

Illustration till Samlede dikt, Oslo 1998. Foto: Maja Brand.

billedmønstre – alt dette gir i samspill stor skjønnhet og åpner for mange betydningsmuligheter i de diktene som yter mest motstand. Det tilsynelatende enkle og lett tilgjengelige kan romme innsikter og tanker som ligger langt bortenfor den umiddelbare opplevelse av diktene.

Å lese Karin Boyes samlede dikt i en utgave som er gjennomillustrert med hennes egne akvareller, er en helt spesiell opplevelse der man opplever at tekst gir mening til bildene, mens bildene kan være til hjelp for å lede oss inn i dikterens idé- og bildeverden. Boyes dikteriske og maleriske univers ser ut til å være ett og samme. Likevel kan ikke minst bildene gi oss en ny eller klarere forståelse av enkelte sider ved diktene; kanskje fordi et bilde sier mer enn mange ord? Kanskje. Når døden blir personifisert så sterkt som på bildene, kommer den oss enda nærmere og virker sterkere der vi møter den i diktene. Det samme skjer med andre figurer som kan være diffuse og vage i diktene, som ungpiken som drømmer i grønn, vegetativ natur, engelen som brer ut sine vinger, helteskikkelsene med hjelm og skjold – alle stiger de fram og illustrerer, forklarer, utdyper og forsterker det diktene sier i ord og rytmer. Nevnes må også den fløytespillende Pan og de mange små demoner («Svartalfene») som mange akvareller fremstiller, og som helt opplagt må være med i en analyse av enkeltidikt og helheten i det lyriske forfatterskapet.

Hvordan ta vare på eller holde liv i en død dikter?

Hjalmar Gullberg ga evig liv til en dikter, så å si i det øyeblikket hun ble borte. Andre forsøker å forvalte arven etter Boye slik det er blitt vanlig i dag – med et eget forfatterselskap og med egne nettsider. Det viser seg her som mange andre steder å være problematisk; ikke bare fordi sider på internett må oppdateres og fornyes, men fordi det gamle materialet har en tendens til å bli liggende, også om det må sies å være utdatert. Slik er det ikke spesielt oppløftende når det første man klikker seg fram til på nettsidene til Karin Boye Sällskapet viser seg å være tretti år gammelt, og at siste synlige oppdatering ligger et stykke bak i tid. Men selskapet gjør utvilsomt viktig arbeid; blant annet ved å dele ut en litterær pris. Og det meste man kan tenke seg å bli informert om når det gjelder Boye finnes et eller annet sted på nettet, også utenfor Karin Boye Sällskaps sider.

Karin Boye Sällskapet ble stiftet på Huddinge bibliotek i 1983. Medlemstallet ser ut til å være på linje med det vi finner for utallige lignende selskaper eller vennelag som tar vare på fortjente forfatteres ettermæle, og det betyr at det er svært lavt. Aktiviteten synes å være på et tilsvarende lavt nivå, men diktene er lett tilgjengelige der, slik enkel og grei informasjon og liv og diktning er der. Lite er kontroversielt og alt skjer av respekt for dikteren og verket hennes, også når man selger et lite utvalg produkter (diktbøker, kopier av akvareller, postkort). Som for nordiske diktere flest, med unntak for de aller største, er ikke forskningsaktiviteten om Boyes diktning stor. Kanskje er ikke det en litteraturforsker kalte «skrift och drift i trettioalet» (om Moa Martinson) et fristende studieemne i dag, men det å lese og glede seg over diktene bør ikke avgjøres av skiftende litterære konjunkturer.

Egentlig har jeg bare en sak som fortjener en kommentar blant alt det jeg fant under Karin Boye Sällskaps sider – en tidlig artikkel med overskriften «Mycket mörk och med stora ögon»; selvfølgelig lånt fra Gullbergs dikt der han benytter beskrivelsen to ganger. Skribenten sammenligner dette diktet med et annet avskjedsdikt til Karin Boye – nemlig Ebbe Lindes «Död kamrat» (trykt 1957, men skrevet 1941). Diktene kalles «gravskrifter» og det er sikkert korrekt på sin måte, selv om jeg aldri ville ha brukt en slik benevnelse. Artikkelen gjør sitt ytterste for å opphøye Lindes dikt til noe det opplagt ikke er, for kameratskapet mellom Linde og Boye og det at han var med på søket etter henne, har ingenting med diktets kvalitet å gjøre. Beskrivelsen av «ett litet grått människostoft under en grå filt» og tanken på at ”jag ej mer fanns för dig” er i beste fall lyrisk diktning på det jevne. Og idet dikteren virkelig tar av med ”Nej ingen sorg ... stäm upp en segersång», faller deet hele pladask fordi det viser tilbake til «Död amazon» og vi ser hvor enorm avstanden mellom de to diktene er. Det er helt urimelig å spørre om Gullbergs dikt fanger inn og beskriver «det levande, livsviktiga i Karin Boyes öde» eller å spørre om diktet *egentlig* handler om Karin Boye, for slik å så tvil om verdien av et av litteraturhistoriens fornemste leilighetsdikt. Det kan umulig ha noe for seg – i alle fall ikke på hjemmesidene til selskapet som forvalter arven etter henne.

TORBEN WEIRUP

UNDERGRUNDSMUSEET

Frihedsmuseets ny bygning i København

Et nyt museum i København for den danske modstandskamp under tyskernes besættelse under Anden Verdenskrig er smukt indpasset i byrummet men har samtidig ændret fokus.

Arkitekturskribent ved *Kristeligt Dagblad* Torben Weirup skriver om Frihedsmuseets ny bygning ved Langelinie i København.

Den danske arkitekt Hans Hansen (1916-85) skabte flere prægnante, funktionalistiske bygninger – men to af hans mest kendte værker blev ødelagt af brande i henholdsvis 2011 og 2013.

Det ene var musik- og sportsanlægget K.B. Hallen. Det andet Frihedsmuseet der i 1957 blev opført i Churchillparken tæt ved Langelinie og dermed i et område af den danske hovedstad med mange betydningsfulde, nationale monumenter.

Ingen af de to ikoniske bygninger stod til at redde – og Museet for Danmarks Frihedskamp 1940-45, som det også hedder, er blevet erstattet af en ny bygning designet af Lundgaard & Tranberg. Det danske arkitektfirma har blandt meget andet også tegnet Skuespilhuset ved Københavns Havn og hovedstadens kommende naturhistoriske museum.

Hans Hansens frihedsmuseum var en prunkløs træbygning opført for indsamlede midler. Ved indvielsen i 1957 formanede Frederik IX, at der skulle passes godt på museet. Et kvart århundrede senere forærede Foreningen Frihedskampens Veteraner museet en omfangsrig glasmosaik af Carl-Henning Pedersen med titlen »Frihedens lys«. Det overlevede den påsatte brand – men ikke den efterfølgende nyindretning af museet. 2/3 af samlingen er nu i magasiner. Glasruden er deponeret på en skole i Herning, hvor kunstnerens museum også ligger.

Også den nye bygning har en prunkløs karakter.

Det er blevet sagt om det nye museum, at eftersom dets fokusområde var en undergrundsbevægelse – modstandskampen – måtte det meste også foregå under jorden. Men mon ikke realiteten er, at Lundgaard & Tranberg med den ellipseformede pavillonagtige bygninger over jorden har vægtet et minimalistisk udtryk for at lade museet fremstå underspillet i parkområdet?

Nogle af de statuer og figurer – mindsten for berømte danske modstandsfolk som for eksempel Anders Lassen og Kaj Birksted samt australske soldater begravet i dansk jord – der omgiver museumsbygningen, er lykkeligvis

*Frihedsmuseet i København tegnet af Lundgaard & Tranberg.
Foto: Nationalmuseet.*

bevaret, men i det hele taget virker det, som om området kunne trænge til en kærlig gartnerhånd. Så meget desto mere som det er en smuk tanke, at den synlige, teglbeklædte, plantebevoksede museumsbygning forsynet med et espalier af cortenstål vil skifte farve fra den nuværende, nærmest rustrøde til grønne vægge, der efterhånden vil dække bygningens flade, så museet så at sige bliver en naturform i det urbane landskab. Og måske udgøre en pendant til græsbevoksede beskyttelsesrum fra krigens tid, som der er bevaret eksempler på i området.

Den bastante, men alligevel underspillede indgangsdør leder ind til den del af museet, der ligger over jorden og logisk rummer nødvendige ankomstfaciliteter som for eksempel billetsalg og boghandel. Resten foregår under jorden. Man bevæger sig ned af en beskedent oplyst trappe med nøgne betonvægge som for at understrege utrygheden.

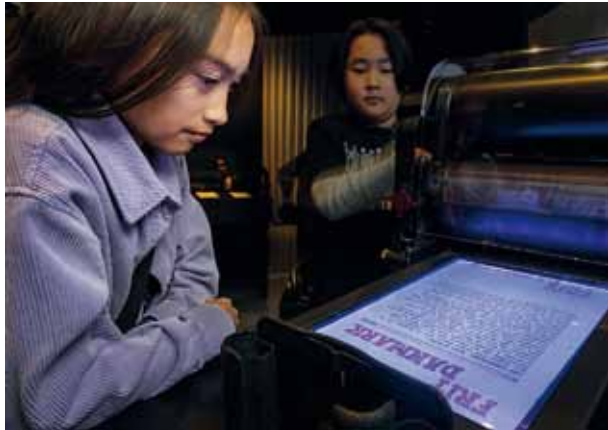
Som så mange andre historiske og kulturhistoriske museer i Danmark har også Frihedsmuseet ændret formidlingsstrategi.

Samlingerne i de halvmørke sale præsenteres som en række scenerier. Det kan være selve overfaldet den 9. april 1940 og regeringens overvejelser om overgivelse, transporterne over Øresund til Sverige eller den gryende modstandskamp. Det fortælles gennem udstrakt brug af småfilm, lydspor og forskellige interaktive greb men også egentlige genstande.

Noget ganske andet er, at Frihedsmuseet har ændret fokus. Hvor det tidligere museum fremstod som et monument over modstandsbevægelsen; de mænd og kvinder der aldrig skulle glemmes og hvis indsats havde en medvirkende årsag til, at Danmark reddede sig over kridtstregen og blev en del af de allierede, da befrielsen af Europa var overstået og krigen slut - (en anden, ikke

*Flugten til Sverige
og illegale blade.
Foto: Nationalmuseet.*

uvæsentlig årsag var Danmarks geopolitiske placering) - er det nye museum snarere en fortælling om tiden i bred forstand. En række personer går igen – flest frihedskæmpere – men sørme om der ikke også optræder en dansk nazist. Som i andre fremstillinger i disse år i Danmark af besættelsestiden – film og bøger – ligger der en pædagogisk undertone af, at så sort/hvid var det altså heller ikke dengang.

I det hele taget er hverdagen under Besættelsen blevet et gennemgående tema. Bekymringer, priser, rygter, sladder. Fokus er ændret i en sådan grad, at Frihedsmuseet snarere end et fortælle om modstandskampen er blevet et museum for en tid, der her og der kan minde om Arbejdermuseet, der også ligger i København. I sig selv vigtigt og interessant. Men var det nu også den oprindelige tanke med et museum for den danske modstandskamp 1940-45?

I Hellerup nord for København ligger en ægte mindepark for de faldne i modstandskampen. Det gælder både frihedskæmpere, krigssejlere og koncentrationslejerfanger. Det er på alle måder et smukt og bevægende sted, hvor mindet om modstandskampen som en advarsel om, at friheden ikke er en selvfølge, holdes levende. Såvel i hverdagen som ved årligt tilbagevendende arrangementer med taler, sange og kransenedlæggelser.

Stedet hedder Mindelunden, og det er anlagt efter planer udarbejdet af landskabsarkitekten Axel Andersen i samarbejde med arkitekten Kaj Gottlob. Det er et stemningsfuldt haveanlæg med mindeplader for de faldne, skulpturer og ikke mindst gribende er de pæle, frihedskæmperne blevet bundet til, når de blev henrettet af besættelsesmagten. Den havde nemlig i 1943 overtaget det militære øvelsesterræn, efter samarbejdspolitikken var brudt sammen. De opstillede pæle er kopier. De rigtige, der var blandt de mange reddede genstande under Frihedsmuseets brand, står i en montre i den nye museumsbygning.

I perioden omkring anlæggelsen af Mindelunden i Ryvangen var der forslag fremme om, at museet for modstandskampen skulle ligge i tilknytning til gravanlægget i stedet for den placering, der blev vedtaget. Måske er tiden inde til at overveje, om der ikke skulle anlægges et nyt museum for selve modstandskampen og dens skikkelser, når nu det nye Frihedsmuseum er blevet ændret til en bredere fortælling om selve de fem forbandede år.

NT-INTERVJUN

DET NORDISKA SAMARBETSTÅGET

- Samtal med Nordiska ministerrådets generalsekreterare Karen Ellemann

Sedan drygt ett år tillbaka är Karen Ellemann från Danmark generalsekreterare för Nordiska ministerrådet, samarbetsorganet för de nordiska regeringarna. I samtal med Lena Wiklund, *NT:s* huvudredaktör, berättar Karen Ellemann om det officiella nordiska samarbetet. Varför är det viktigt att ministerrådet finns idag? Hur ser vägen framåt ut?

Karen Ellemann. Foto: Andreas Omvik/norden.org.

Karen Ellemann är född 1969 i Charlottenlund. Föräldrarna skildes när hon var 1,5 år och hon växte upp hos sin mor tillsammans med sin storebror. I 1970-talets delade familjer var det inte vanligt att man bodde varannan vecka hos vardera föräldern utan Karen Ellemann bodde hos sin mor och träffade sin far och hans

nya familj var tredje, var fjärde helg och på semestrarna. Hon tycker att hon fick en trygg uppväxt. Såväl föräldrar, mor- och farföräldrar som andra vuxna runt omkring henne, bidrog till att hon lärde känna sitt land och sin region. Hon gjorde under uppväxten flera resor till Norge och Sverige och senare till Finland och Island. Genom resorna fick hon tidigt god kännedom om övriga Norden.

Redan i folkskolan började hennes hjärta klappa för Norden. Där hon växte upp hade man vänskapsstäder i Finland, Norge och Sverige. Under ett utbytesprogram i femte/sjätte årskursen reste klassen till Västkusten i Norge på en ungdomsträff med deltagare från hela Norden. – Där kunde vi tala på våra egna språk och förstå varandra, och det tyckte jag var supercoolt, säger Karen Ellemann.

När hon sedermera blev lärare i ämnet danska språket lade hon till grannspråk i utbildningen, och så lärde hon sig använda och undervisa i norska

Nordens Hus Ved Stranden. Foto: norden.org.

och svenska. Det var där intresset för nordiskt samarbete startade.

Du har varit ordförande för Föreningen Norden Danmark, vad har det inneburit för ditt nordiska engagemang?

– Det gav mig en djup kunskap och förståelse för civilsamhällets krafter som är så värdefulla och nödvändiga för att vi intresserar oss för varandra i Norden. Med uppgiften på Föreningen Norden Danmark och samarbetet med Föreningarna Norden i de övriga länderna samt Föreningarna Nordens Förbund, fick jag en förståelse för det kitt som binder oss samman i samhällena i Norden.

Det är föreningarnas dna att arbeta med att lära känna varandra och lära av varandra. Det är en stor medlemsorganisation med många engagerade medlemmar. Jag är mycket tacksam för erfarenheten från åren på Föreningen Norden.

Karen Ellemann var medlem av Folketinget åren 2007 till 2022 (för partiet Venstre) och har också varit medlem av Nordiska rådet. Därtill har hon innehaft ministerposter för fiskeri och jämställdhet, varit social och inrikesminister och miljöminister samt inte minst Norden-minister i två omgångar.

Vilken betydelse har de politiska erfarenheterna för ditt nuvarande uppdrag?

– Med min bakgrund i politiken hade jag med mig en ryggsäck som gjorde mig väl rustad för uppgiften som generalsekreterare på Nordiska ministerrådet. Den förståelse jag fått som minister för olika politikområden inklusive som Norden-minister, gav en bra insikt i hur de olika ministerråden i det nordiska samarbetet arbetar. Som medlem i Danmarks delegation i Nordiska rådet fick jag lära mig hur rådets arbetsprocesser och organisation fungerar. När jag startade på ministerrådet hade jag också med mig kontakter in i samarbetet.

Sedan den 1 januari 2023 är du generalsekreterare för Nordiska ministerrådet. Hur resonerade du när du tackade ja till uppdraget?

– Nordens Hus i Köpenhamn med adressen Ved Stranden har en vacker utsikt ut över Folketinget. Då jag fick uppdraget på Nordiska ministerrådet så var jag medlem av Folketinget, och så tänkte jag, det är en stor förändring att gå från 15 år i dansk politik och över till det nordiska samarbetet. När jag tittar ut från mitt kontorsfönster på ministerrådet och ser på Folketinget, kommer jag då att ångra mig? Ska jag vara ärlig så: Absolut inte. Känslan när jag såg jobbannonsen för generalsekreterartjänsten var en ilning genom kroppen – det här vill jag göra. Jag saknar inte det nationella politiska livet, men jag uppskattar det jag fått med mig därifrån.

– Samtidigt som tjänsten som generalsekreterare utlystes var det också val till Folketinget. Så på det sättet var det lite dålig timing och en del väljare som röstat på mig tog illa vid sig när jag sedermera valde det nordiska. Men när jag kom med en förklaring till varför samarbetet i Norden är viktigt så accepterades det i regel.

– När jag går in genom dörren till Nordens Hus, och även in i andra lokaler som vi har runt om i Norden, så känner jag mig superglad och stolt över att vara en del av det nordiska. Jag trivs som fisken i vattnet.

Vilka frågor har dominerat ditt första år på posten som generalsekreterare?

– Den fråga som mest övergripande påverkar ministerrådets arbete är Nordens roll i världen och den geopolitiska situationen. Vi måste vara motståndskraftiga i en ny tid med kris och krig i Europa.

– Parallellt med frågan om den geopolitiska situationen, har ministerrådet bland annat fått ägna sig åt organisationens inre liv. För att få godkänt på räkenskaper av Riksrevisionen i Danmark, har man behövt se över hur man lever upp till lag och förvaltningspraxis. Lite direkt kan man säga att man historiskt har betraktat budgeten som en stor sockerskål som flera ska få bitar från. Vi behöver bättre säkra korrekta kriterier, likabehandling och transparens för utdelning av våra medel till organisationer i det nordiska civilsamhället. Det kan inte bara ske med automatik. Då blir vi sårbara.

Nordiska samarbetet

Vilka frågor är de viktigaste idag för nordiskt samarbete inom ministerrådet?

– Den viktigaste uppgiften för det nordiska samarbetet är att leverera i linje med de nordiska statsministrarnas tydliga politiska vision 2030 om att Norden ska vara världens mest hållbara, integrerade och konkurrenskraftiga region.

Det som är viktigt med visionen är att trots att det blir byten på regeringar och ministerposter, så bekräftar de nordiska statsministrarna när de träffas varje år att 2030-visionen är huvudsyftet med det nordiska samarbetet.

– I en situation med krig i Europa, en klimatkris och en tendens till att vi inte längre kan ta demokratier för givet, är det viktigt att vår samhällsmodell med demokrati och välfärdsstat i Norden står stark.

Inom vilka Norden-frågor är samsynen mellan länderna störst? Minst?

– Samsynen går lätt på många områden, som jämställdhet, prioriteringar när det gäller civilsamhället, kulturområdet och grön omställning. Där det fortfarande, inte nödvändigtvis med så stora olikheter, skiljer sig i ingångarna mellan länderna, är hur man ser på på tredjelandsmedborgarens tillgång till arbetsmarknaden, på gränspendlarna och på skattefrågorna.

– Det är idag inga begränsningar för vad länderna kan samarbeta nordiskt om. Men för Nordiska ministerrådet, som har Helsingforsavtalet från 1962 att förhålla sig till, så är försvarsfrågorna alltså utomför. Jag ser dock fler möjligheter än hinder. Runt områden som näringsliv, forskning och civil beredskap, kan vi lägga till och leverera inom ministerrådet.

Vilken roll spelar personliga relationer i Norden-samarbetet?

– Kontakter spelar alltid roll om man vill att saker ska ske. Det är viktigt att känna varandra. I Föreningen Norden hade vi en slogan att ”att lära känna varandra, ger vänskap”. Det är avgörande för hur initiativ kan komma till och hur samarbete kan uppstå och ge resultat. I det nordiska är det hela tiden nya ansikten, både på politikersidan med nya ministrar och parlamentariker, och på tjänstemannasidan där de anställda i Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet arbetar på åttaårskontrakt. Att para ihop erfarenhet med nya ögon är fruktbart. Att verka i det nordiska samarbetet är som att stå på en tågstation och hela tiden se människor kliva av och komma på. Nordiska ministerrådet har plats i lokomotivet tillsammans med samarbetsministrarna och så kör tåget stadigt framåt.

– I anslutning till detta är det också viktigt att poängtera betydelsen av att bevara organisationens minne. På grund av omsättningen på personer i det nordiska samarbetet är det viktigt att ha goda arkiv.

Ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet roterar mellan länderna. 2024 är Sverige ordförande med ett ordförandeskapsprogram med ledorden ett säk-rare, grönnare och friare Norden.

Vilken roll spelar ordförandeskapen?

– Inför ordförandeskapet är det en hel regering som sammanträder och beslutar om prioriteringarna i det nordiska samarbetet för kommande år. Detta är mycket viktigt för framdriften för visionsarbetet brett i Nordiska ministerrådet. Så när Sverige fokuserar på integration så kommer det ämnet upp på agendan i alla de olika möten och arrangemang som sker under året inom ramen för Nordiska ministerrådet. Sverige har precis lämnat ordförandeskapet

inom EU-samarbetet bakom sig, det var våren 2023, så svenskarna är varma i kläderna för ordföranderollen i det nordiska, som också är krävande.

– Det roterande ordförandeskapet i det nordiska har också en poäng i att arbetsbördan fördelas mellan länderna. Länderna hakar i varandras ordförandeskap när det gäller prioriteringarna för samarbetet. Ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet är ett år, ganska lång tid jämfört med ordförandeskap i annat internationellt samarbete, så man kan hinna med mycket. Alla politikområden inom ministerrådet ingår och man ska leda alla dessa möten.

Hur ser samarbetet ut mellan Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet, parlamentariskernas samarbetsorgan?

– Det är ett bra samarbete mellan regerings- och parlamentarikersidan. Även om utomstående ofta förväxlar dessa. Ministerrådet med samarbetsministrarna och Nordiska rådet önskar ett gott samarbete. Det är därför öppna kanaler mellan dessa med många dialoger och konsultationer för att skapa bra förutsättningar för samverkan.

Vilken betydelse kan Nordiska ministerrådet ha visavi EU-samarbetet? Annat internationellt samarbete?

– De nordiska länderna har ett tätt koordinerat samarbete i internationella sammanhang. I EU har det efter Brexit varit ett särskilt behov för ett starkt nordiskt samarbete. Nordiska kontoret i Bryssel har också en viktig koordinerande roll. Man kan fråga sig om EU tagit över rollen från Nordiska ministerrådet, även om alla nordiska länder inte är medlemmar i EU. Det menar jag att EU inte har, utan EU och Norden kan suppleta varandra på ett bra sätt. I EU med 27 länder kan vissa saker ta lång tid, och där kan Norden gå snabbare fram, ett exempel är inom grön trafik i luft och på vatten. Även inom Nato-frågan har det nordiska samarbetet varit betydande.

Framtiden

Varför är det viktigt att Nordiska ministerrådet finns idag?

Vilken nytta får länderna?

– Det är oerhört viktigt att vi säkrar vår välintegrerade region där vi står starkt med en djupgående kultur- och värdegemenskap. Norden är tillsammans världens elfte största ekonomi. Det betyder något och vi är en viktig region i världen med våra demokratiska, etablerade välfärdssamhällen. Detta får vi inte ta för givet. Nordiska ministerrådets roll är att säkra den nordiska nytta som länderna får av det nordiska samarbetet. Vi måste förstå vår roll i världen och våra förpliktelser.

Vilka är framtidsfrågorna inom Norden-samarbetet?

– I den nära framtiden är det uppgiften att verka för visionen 2030 om att Norden ska vara världens mest hållbara, integrerade och konkurrenskraftiga region. Vi kan inte bara ta för givet våra trygga, välfungerande samhällen. Jag är optimist och jag tror på internationellt samarbete och vårt intresse för varandra. Detta är förutsättningen för att vi kan leva trygga, stabila liv med framtidsutsikter. Vad är alternativet? Tänk om vi inte intresserade oss för varandra i Norden? Tänk om vi inte hade vår samverkan? Om vi lade ner det nordiska samarbetet, då skulle vi ändå behöva uppfinna det på nytt nästa dag. Det är detsamma med EU, och därtill Nato.

– Samarbete är ett arbete, det går inte av sig självt. Våra välfungerande demokratier kan vi inte ta för självklara. Vi har utlysta val, högt valdeltagande men också en frustration i befolkningen med ungdomar som känner sig mindre delaktiga, människor som inte tror på det politiska systemet och samhällsinstitutionerna. Att komma tillrätta med det är att axla ett omfattande uppdrag.

– Nordiska ministerrådet är en av de organisationer som har som uppgift och ansvar att säkra de nordiska välfungerande demokratiska välfärdssamhällena, också för kommande generationer. Det är mycket arbete som behöver göras. Det är ett tåg som kör, där finns ett lokomotiv och vi har ansvar.

Hur skulle du vilja berätta för unga nordbor varför det är viktigt med nordiskt samarbete idag?

– Man ska förstå vilken demokratisk region man är privilegierad att växa upp i, det ger både möjligheter och förpliktelser. Man kan inhämta kunskap och engagera sig i samhällsfrågor. Man kan lära känna sina grannländer och vara intresserad av omvärlden. Man kan engagera sig i Ungdomens Nordiska råd. Vidare har Norden till exempel ungdomsdelegater i FN.

Vilken roll kan det nordiska samarbetet spela i framtiden?

– Ingen kan lösa de framtida politiska uppgifterna ensam, vi måste göra det tillsammans, och där har Nordiska ministerrådet en viktig roll.

– De nordiska länderna är välfungerande, demokratiska, trygga och tillitsbaserade samhällen. Det är en modell som folk innan oss grundlagt, och den ska hela tiden värnas, skyddas och användas. Den är inget museum, demokratiska system måste hela tiden utvecklas. Norden består av enastående och unika länder. Det är ingen tillfällighet att de nordiska länderna ligger i topp när man mäter lycka. Men det kommer inte av sig självt.

Lena Wiklund

FÖR EGEN RÄKNING

POLITIKERNA, MEDIERNA OCH DET
OFFENTLIGA NORDISKA SAMTALET

Bengt Lindroth.
Foto Anders Lindqvist.

Torsdagen den 17 september 2015 var en märkesdag i Nordens modernare historia. Varför då, undrar alla när jag kastar fram påståendet. Ingen begriper vad jag syftar på. Jo, lyder mitt svar, då direktsända *Sveriges Television* och *Danmarks Radio* gemensamt ett omfattande diskussionsprogram om den stora, pågående flyktingkrisen. Folk strömmade genom Europa, många på väg genom Danmark med asyl i Sverige som slutmål. Som bekant blev detta en vändpunkt i flera bemärkelser. Inrikespolitiskt för svensk del. Och för trafiken över gränserna inom Norden där inskränkningar och kontroller sedan dess blivit återkommande.

Bengt Lindroth är journalist, författare och mottagare av Letterstedtska föreningens nordiska förtjänstmedalj för 2023.

Mitt under en omfattande kris vars utgång var oviss stod två ministrar – svenska Kristina Persson, socialdemokrat, och danska Inger Støjberg, Venstre – i studion tillsammans med stundom arga debattörer från båda länderna som kunde gå hårt åt varandra. Med sina insatser synliggjorde de för en bred publik, under programvärdarna Clement Kjersgaards och Kristina Hedbergs ledning, hur skiljaktiga synsätten på flyktingpolitik och invandring var på olika sidor om Öresund. Sedan flera år hade de lett till ibland irriterade replikskiften mellan ledande politiker och skribenter på ömse håll. Hösten 2015 förändrades verkligheten ute i Europa och vid våra gränser på ett oförutsett vis. Då räckte inte de grälsjuka anklagelserna och polemiska skyttegravskrigen till. Här fordrades en snabb, övergripande debatt öga mot öga.

De två public service-bolagen tog sitt ansvar.

Om den här programkvällen förändrade det stora skeendet må vara osagt. Men den var unik och värd åtminstone en fotnot i Nordens 2000-talshistoria, även om press och radio och andra medier i olika länder likaså bidrog till skildringen av flyktingkrisen. Poängen med just den här tv-sändningen var att den breda publiken i två länder fick sig till livs en diskussion där företrädare från skilda samtalskulturer och åsiktsläger tvingades möta varandra och ifrågasätta de andras och rent av sina egna utgångspunkter och argument. I bästa fall leder sånt till en fortsatt dialog, gärna mer lyhörd än förr.

Coronan 2020-21 kunde ha blivit ett nytt tillfälle för dansk, svensk, norsk och finländsk tv att fösa ihop ministrar och politiker, folkhälsoexperter, publicister

och utredande kommissionsledamöter för att inför öppen ridå diskutera varför hanteringen av pandemin i Norden bedrevs så olika. Det skedde aldrig, även om Annika Vetterling på Danmarks Radio gjorde en fin tv-serie där hon försökte förstå den svenska strategin. Hon kom till den dystra slutsatsen att oförståelsen mellan länderna ökat som en följd av pandemin. Men på det hela taget uteblev de större nordiska initiativen från public service. Varför? Avgångne statsepidemiologen Ander Tegnell snuddar vid svaret i en intervju med nyhetsbyrån *TT* apropå sin bok ”Tankar efter en pandemi”. Han berättar att han i februari 2020, föreslog en samlad nordisk hållning, vilket flera av kollegorna instämde i. Men så tog politikerna över frågan från experterna och ”en gemensam nordisk linje uteblev”, konstaterar Tegnell. Den mediala tystnaden, hovsamheten och avsaknaden av rejälare nordiska tankeutbyten i offentligheten bidrog rimligen till ökad oförståelse och en stundtals märkbar misstro mellan grannarna. Här kunde de ledande medierna ha gjort mycket mer.

Den 17 maj 2022 arrangerade finländska *Yle* och *SVT* en sändning där finländska och svenska politiker och sakkunniga resonerade om de högaktuella Natoansökningarna. Ett annat gott exempel på vad publikt och direktänt samnordiskt umgänge kan och borde vara. Här var det mindre fråga om att bryta åsikter, tyckanden och perspektiv mot varandra. Det gällde snarare att tillsammans skapa reda i den säkerhetspolitiska dramatik som båda länderna dragits in i efter Putin-Rysslands anfall mot Ukraina.

Mitt ärende med den här texten torde ha framgått vid det här laget. Jag bekymrar mig för hur godtyckligt det offentliga nordiska samtalet på högre politiska nivåer förs. Finns det något sådant? Vilken roll spelar det i så fall? Här råder osäkerhet, en osäkerhet som växer ju mer Europa och världens eländen tränger sig på.

Att jag ställer de här frågorna har sin utgångspunkt i ett större skrivarbete jag håller på med. Det handlar om att påpeka för i första hand dagens svenska socialdemokrater vilken nytta de kan ha – eller kunde ha haft – om de valt att blicka mer mot grannländerna. Inte för att kopiera eller ta efter, men för att förutsättningslöst studera hur de handskats med flera av de kriser och framtidsfrågor som nu på 2020-talet blivit så uppenbara också för en svensk allmänhet. En större förtrogenhet med diskussionerna genom årtiondena inom dansk socialdemokrati kring migrations-, integrations-, kultur-, skol- och bildningsfrågor hade varit till tidig hjälp i arbetet för att försöka formulera en politik och en retorik med tanke på segregation och kriminalitet. Kanske hade en sådan diskussion rent av tagit en del vind ur seglen från Sverigedemokraterna under 2010-talet. En bättre förståelse för finländarnas traditionella tänkande kring Norden och Östersjön som en del av en europeisk geo- eller säkerhetspolitisk verklighet kunde ha inneburit att Magdalena Anderssons parti inte stod så handfallet och nästan panikslaget den 24 februari 2022. Båda exemplen antyder att ifall det existerat en självklar nordisk arena för en mer prestigelös och ömsesidig politisk

och kulturell diskussion, så kunde det möjligen ha påverkat den idag idémässigt ofta fastlåsta och internt debattskygga svenska socialdemokratin. Samma resonemang kan förstås tillämpas också på andra partier.

Ett annat skäl att ropa efter ett tydligare offentligt samtal på högre nivåer är att jag de senaste åren mött ett klart ökat folkligt intresse för förhållandena i vår del av Europa när jag föreläst kring olika nordiska teman runt om i Sverige. Det märks i min egen äldre generation lika väl som bland gymnasister och studenter. Visserligen har tilltron till nordiskt samarbete alltid varit större hos väljare och allmänhet än hos beslutsfattarna – det har opinionsmätningarna visat i årtionden – men idag anas en ny oro i luften. I kris- och krigstider uppenbaras för många hur nära knutna våra egna hembygder är till de nordeuropeiska närområdena. Då ökar törsten efter mer kunskap. Man vill begripa. Har partierna och politikerna med sina närstående tankesmedjor och konsultbyråer eller medieredaktionerna verkligen ansträngt sig för att tillgodose den efterfrågan? Mitt svar är nej.

I varje fall om man ser sig omkring från min svenska horisont och alldeles särskilt från Stockholms.

Politikerna först.

Ett av de få exemplen på ambitiös nordism i de större medierna som finns för närvarande är Hilde Sandviks podd ”Norsken, svensken och dansken”, publicerad varje vecka av de skandinaviska public service-bolagen. I början av november 2023 recenserade de tre panelisterna Nordiska rådets just avslutade session i Oslo. Tummen ner. Betydelseöst, sa någon. Ett omdöme det är lätt att instämma i. Statsministrarna kom, möttes, höll en presskonferens som mest handlade om Israel-Hamas och Nato, deltog några timmar i dagens plenum och for sin väg. Särskilt ansågs Danmarks statsminister Mette Frederiksen ha gett de församlade parlamentarikerna en knäpp på näsan när hon utbrast att ” jag håller helt med om att det är bra att samarbeta, jag håller inte med om att vi ska lägga mer pengar på det. Jag måste säga det väldigt direkt och ärligt”. Hennes kärva budskap inbjöd knappast till vidare drömmar om nordiska politik- eller kultursatsningar. Den som vill minst bestämmer som bekant takten för alla andra.

Medierna då?

Om inte Nordens politiker av egen kraft plockar upp de stora och svåra gränsöverskridande samtals- och seminarieämnena eller rent av – som i fallet med Tegnell och pandemin – struntar i den nordiska sakkunskapens resonemang och kör i den egna nationella politikens hjulspår, borde det vara allmänmediernas uppgift att vidga synfälten. Till sin hjälp har de allehanda tänkare och iakttagare också utanför partipolitiken som gör sina inspel. Och skulle det för svenska redaktörer kännas svårt att hitta t ex akademiker med nordiska specialiteter så finns det gott om dem vid universiteten och de utrikespolitiska instituten i Helsingfors och Oslo. Mer så än i Stockholm, typiskt nog.

Samnordiska sändningar och radio-tv-satsningar i akuta nyhetslägen, som 2015 eller 2022, är en sak. I längden är det ett mer kontinuerligt, vardagligt

och jämbördigt samtal – om de ständigt relevanta nordiska jämförelserna på olika områden – som borde bli regel. Och faktiskt, de senaste åren har medierubrikerna i Sverige börjat peka allt mer åt det hållet. Hänvisningarna kan gälla integration, skola och brottsbekämpning i Danmark, civil beredskap och miljö-, energi- eller bostadspolitik i Finland, distrikts- och regionpolitik i Nordnorge m m. Det går alltså åt rätt håll.

Ändå är det en bra bit kvar innan politiker och medier – inte minst de svenska – tillägnat sig det självklara nordiska anslaget, om de nu någonsin gör det. Utvecklingen i Europa och världen i stort lär avgöra.

Låt mig illustrera vad det kunde handla om ifall det nordiska samtalet fungerade idealt. Den 6 – 9 juni 2024 är det val till Europaparlamentet. Samtidigt staplas frågetecknen vad gäller Europas framtid efter varandra. Hur kan EU fungera när kanske Ukraina står på tröskeln till medlemskap eller om Donald Trump sitter i Vita huset? Det står skrivet i stjärnorna. I Sverige finns ingen allmänna diskussion om Den Stora Europeiska Ovissheten. De statsbärande partierna duckar för den, tvår sina händer och önskar likt huvudpersonen i Matteusevangeliet ”att om det är möjligt gånge denna kalk ifrån mig”. Sådan är också Danmarks grundattityd. Norge och Island säger som bekant alltjämt nej. I Finland märks en större medvetenhet om allvaret i Europa än på skandinavisk sida. Här vädras en traditionell ängslan för att landet riskerar att hamna utanför unionens kärna ifall den reformeras om. Det framförs i Berlin, Paris och Bryssel tankar om olika A- eller B- och C-kretsar med skiftande inflytande. Eventuella medlemskapsförhandlingar med Ukraina och andra utanförstående östeuropeiska stater kräver nyordningar, menar man, på ett eller annat vis.

Här öppnas porten på glänt mot väldiga omvälvningar i Nordens politiska landskap, av samma dignitet som 1949 när Danmark och Norge gick med i det nybildade Nato, 1972 när Danmark och Norge folkomröstade om inträde i dåvarande EF/EEC eller 1994 när Sverige och Finland gick med och Norge återigen sade nej. Eller som 2022 när Finland och Sverige övergav sin formella alliansfrihet och sökte sig in i Nato.

Här bjuds en gyllene chans för framsynta samnordiska mediasatsningar. Dels i pedagogisk avsikt att upplysa väljare och medborgare om Nordens roll och status som nordeuropeisk region. Dels för att mota upp valkandidater, politiker och sakkunniga från olika länder, partigrupperingar och debatttemperament ur de nationella gryten och se till att de vågar möta varandra. Det kan ju rent av hända att någon från ett grannland råkar säga något tänkvärt eller klokt som har relevans också för folk på andra sidan gränsen. Så är den diskuterande liberala demokratin tänkt att fungera. Det borde vara en självklar nordisk angelägenhet eller plikt i vår turbulenta tid att se till att det också blir så.

Bengt Lindroth

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

STÖDET TILL UKRAINA FORDRAR UTHÅLLIGHET

Rysslands krigföring i Ukraina har nu pågått i tio år, inlett genom den illegala annekteringen av Krim och belägringen av Ukrainas östligaste delar 2014. När sedan den storskaliga ryska invasionen påbörjades den 24 februari 2022 antog många i väst att Rysslands krigsmål skulle nås inom några veckor. President Volodymyr Zelenskyj erbjöds transport ut ur Ukraina. Han avböjde, deklarerade att han ville stanna och förklarade att det han behövde var ammunition.

Ryssland har inte uppnått sina krigsmål. Det har inte blivit ett regimskifte, kravet framfördes under beteckningen ”avnazifiering”. President Zelenskyj leder fortsatt sitt land. Ukrainas befolkning har med mod och stora uppoffringar visat att landet visst befolkas av en självständig nation. Rysslands försök att så splittring mellan rysktalande och ukrainsktalande har misslyckats. Ukraina slog tillbaka det ryska angreppet under det första året efter 24 februari 2022. Natos utvidgning har inte stoppats. Två nya medlemsstater har beviljats inträde i alliansen och Rysslands drygt 130 mil långa gräns mot Finland är nu en gräns mot Nato.

För ett år sedan fanns det betydande optimism i Ukraina och i stora delar av västvärlden om att områden som blivit ockuperade i landet skulle kunna återerövas under sommarhalvåret. Så blev det inte. I stort sett är den 150 mil långa frontlinjen oförändrad sedan sommaren 2023. Få, om någon, tror att Ukraina under detta år ska kunna ta tillbaka de territorier som antingen gick förlorade 2014 när Ryssland inledde sin krigföring gentemot Ukraina, eller de områden som intagits av de ryska anfallsstyrkorna därefter.

Under överblickbar tid, 2024-2025, är det svårt att se vare sig en militär eller politisk lösning i Ukrainakonflikten som innebär fred efter avslutat krig. Rysslands ställningar vid fronten har stärkts. Frågan nu är om västvärlden har viljan att ge Ukraina tillräckligt stöd för att hindra Ryssland att ockupera än mera av grannlandets territorium.

När detta skrivs finns en betydande oro i Ukraina och, västra Europa, och då inte minst i de nordiska och baltiska länderna, gällande USA:s vilja och förmåga att ge Ukraina ett kraftfullt stöd. Donald Trump har visat att han kunnat försvåra och fördröja stöd till Ukraina innan presidentvalet till hösten äger rum. Enligt opinionsundersökningar finns det skäl att räkna med att Donald Trump mycket väl kan inneha presidentmakten i USA inom ett år. Innan han eventuellt tillträder på nytt har han gjort uttalanden som ifrågasätter om Nato längre kan betraktas som en allians där ”en för alla, alla för en” längre gäller.

Om alliansens särklassigt mäktigaste medlem är den som sår tvivel rubbas säkerheten. Än har vi inte kommit dithän att alliansens trovärdighet är förlo-rad. Men vi kan hamna där.

I Norden har Rysslands krigföring fått stora konsekvenser. Finland och Sverige ansökte redan våren 2022 om medlemskap i Nato sedan Ryssland i ett påbud begärt att inga nya stater skulle tillåtas bli medlemmar i alliansen. Genom sin ansökan visade Finland och Sverige att man själva vill råda över sin säkerhetspolitik och att krigföringen i Ukraina motiverade anslutning till en organisation som har mottot ”en för alla, alla för en”.

Finland blev medlem i Nato våren 2023. I skrivande stund står det klart att också Sverige blir medlem i alliansen efter tålamodskrävande politiska turer från Turkiet och Ungern. Såväl Finland som Sverige var långt integrerade i den militärallians de nu tillhör redan före inträdet som medlemmar. Nu kan integrationen bli fullständig. En ökad samordning och ett ökat samspel mellan de nordiska försvarsmakterna är att vänta. Det är också sannolikt att en ökad Natonärvaro kommer att äga rum, inte minst från USA:s sida, oavsett om Trump väljs eller inte, inte bara i de nya medlemsstaterna i Norden utan också i övriga Östersjöregionen och arktiska delar närmast Norden.

I Europa växer medvetenheten om att alla de stater som vill stå fria från Rysslands inflytande själva måste ta ett större ansvar för sitt oberoende och för sin säkerhet. När det gäller stödet för Ukrainas frihet är det mest märkbart i norra Europa.

I absoluta tal är USA och Tyskland de största ekonomiska och militära bidragsgivarna till Ukrainas försvarskamp. Om man ser dessa bistånd i relation till staternas ekonomier, mätt som bruttonationalprodukter, är det istället de baltiska och nordiska länderna som befinner sig i världstopp i fråga om stöd till Ukraina. I Norden har Danmark och Norge gjort de största förpliktelserna.

Av tillgänglig statistik, Kielinstitutets Ukraina Support Tracker, framgår att de nordiska och baltiska staterna tillsammans, med klart mindre än 40 miljoner invånare, ger Ukraina ett ekonomiskt och militärt stöd på samma nivå som Tyskland, med mera än 80 miljoner invånare, ger.

Ansträngningar behövs för att bibehålla USA:s stöd på minst samma nivå som hittills. Och det behövs också ansträngningar för att de sydliga länderna i EU, exempelvis Frankrike, Spanien och Italien, ska öka sitt bistånd till Ukraina. Inte minst måste förståelse skapas för bistånd under lång tid, med all sannolikhet minst ett årtionde. Annars kan den europeiska rätts- och fredsordningen gå förlo-rad.

Ukraina lär stå högt på dagordningarna inte bara i de nordiska länderna utan också i de nordiska ländernas utrikespolitik flera år framåt. I Nato lär alla de nordiska länderna ge hög prioritet till en politik som vidmakthåller ett så starkt

transatlantiskt samarbete som möjligt. Att detta kommer att kombineras med förstärkta ansträngningar till samarbete i Norden och med de likasinnade i Nordens närområde inom Nato är ytterst sannolikt.

Inom ramen för EU, och EES-samarbetet, kommer det krävas omfattande åtgärder för att bibehålla och helst förstärka sammanhållningen. Utomstående auktoritära stater som Ryssland, Kina och Turkiet söker i sin politik splittra EU och västra Europa. Att hålla dörren öppen för Ukraina och integrera Ukraina i EU förutsätter en förmåga till reformering och vilja att ge EU resurstillskott på en nivå som kräver politisk mästarklass. Detta ska ske samtidigt som klimatpolitiken inte försvagas.

Danmark kampanjar nu för medlemskap i FN:s säkerhetsråd 2025-2026. Det sker med alla de nordiska ländernas stöd. Och det sker i en tid där FN utsätts för mycket stora påfrestningar och i ett läge med flera allvarliga geopolitiska spänningar: Ryssland-Ukraina, Israel-Palestina, Gulfen, Kina-Taiwan etc. Trovärdigheten för FN och förmågan att samla FN:s ursprungliga medlemsstater med de stater i globala syd som inte tillhör grundarländerna står på spel. Att bidra till att Danmark blir medlem i säkerhetsrådet bör ges hög prioritet i alla nordiska stater.

Finland förbereder sig för ordförandeskapet i Organisationen för Samarbete och Säkerhet i Europa (OSSE) 2025 – det vill säga 50 år efter den framgångsrika Europeiska Säkerhetskonferensen i Helsingfors 1975. Det är en diplomatisk utmaning av sällan skådat format som Finland nu står inför. Att vidmakthålla den organisation som bildats för att upprätthålla en rättsordning som kräver att medlemsstaterna inte använder våld för att utvidga sitt territorium är i och med Rysslands krig i Ukraina ytterst krävande.

Norge är fram till 2025 ordförande i Arktiska rådet, då ordförandeskapet överlämnas till Danmark. Rådet befinner sig i en situation som närmast måste beskrivas som prekär. Att Norge alls lyckades överta ordförandeskapet och åstadkomma en överenskommelse om digitalt samarbete och utbyte på arbetsgruppsnivå är i sig en framgång. Men företrädare för regimen i Moskva har uttalat att de tills vidare ställer in betalningarna till Arktiska rådet tills arbetet återupptas i full utsträckning. Samtidigt växer de säkerhetspolitiska spänningarna i området.

Sverige är för närvarande ordförande i Nordiska ministerrådet och leder samarbetet i Norden när det gäller utrikes- och försvarspolitik under 2024. Sverige har också ordförandeskapet i det nordisk-baltiska samarbetet, det så kallade NB8 samarbetet. Från våren detta år kommer det ske i en situation där alla åtta stater är medlemmar i Nato och där sex av åtta är medlemmar i EU.

Island och Norge är nära partners till EU. Ett möte på högsta politiska nivå mellan NB8-staterna och Polen lär finnas på dagordningen.

Vår tid beskrivs ibland som den stora oredans och den stora farans tid. De nordiska staterna är små men råkar under de kommande åren ha viktiga roller i ett storpolitiskt sammanhang. Sällan har motiven för samarbete i Norden och en tät dialog de nordiska staterna emellan varit starkare.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

ÖVERSÄTTNINGENS ROLL I NORDEN

Utdelning LF översättarpris för 2023, samtal och LF-föreläsning

Den 19 december 2023 ägde evenemanget ”Översättningens roll i Norden” rum. Arrangör var Letterstedtska föreningen i samarbete med Stockholms universitet. Moderator var Björn von Sydow, tidigare talman och ordförande i Letterstedtska föreningen. Programmet inleddes av Astrid Söderbergh Widding, professor och rektor Stockholms universitet. Därpå följde prisutdelning för Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen 2023 till Tone Myklebost, Norge. Därefter kom ett samtal mellan översättare, med Tone Myklebost och John Swedenmark som båda prisats för sina isländska översättningar, bland annat av Jón Kalman Stefánssons böcker. De samtalade om utmaningar och glädjeämnen i sitt yrkes vardag, i ledning av språkvårdare Birgitta Agazzi. Efter detta tog sig Yvonne Lindqvist, professor i översättningsvetenskap, Stockholms universitet, an föredraget om Översättningens roll i Norden. Evenemanget avrundades med samkväm på Fakultetsklubben.

Letterstedtska föreningens översättarpris är på 100.000 sek. Det är ett av de största nordiska översättarprisen. Priset utgör belöning för översättning mellan de nordiska språken av litterärt eller essäistiskt verk eller en översättares gärning som helhet. Priset har tillkommit genom en donation till Letterstedtska föreningen från fd universitetslektorn i tyska vid Stockholms universitet Lars-Olof Nyhlén och hans framlidna maka Marthe Urzander, Hässelby.

Så här lyder motiveringen för priset:

”Tone Myklebost har översatt over 50 skjønnlitterære bøker fra islandsk til norsk, og hun har vært en viktig formidler av islandsk litteratur og kultur i flere tiår. Blant oversettelsene må spesielt fremheves den store innsatsen hun har gjort ved å oversette mange verker fra den rike islandske samtidslitteraturen – blant annet en rekke glitrende oversettelser av Jón Kalman Stefánssons romaner.”

Tone Myklebost (f. 1954) har översatt isländsk samtidslitteratur i över 30 år. Hon har ett förflutet som journalist på *Aftenposten*. När Tone Myklebost var elva år flyttade familjen till Island, i samband med att hennes pappa blev Norges ambassadör på Island. De unga åren på Island la grunden för ett livslångt intresse för landet och har starkt bidragit till att hon arbetar som översättare av isländsk litteratur. Tone Myklebost har erhållit många utmärkelser för sin gärning, bland annat den isländska Falkenorden.

Tidigare pristagare är:

Anne Marie Bjerg, Danmark (2012), Per Qvale, Norge (2013), Pentti Saaritsa, Finland (2014), Hjörtur Pálsson, Island (2015), Erik Skyum-Nielsen, Danmark (2016), Gun-Britt Sundström, Sverige (2017), Turid Farbregd, Norge (2018), Birgita Bonde Hansen, Danmark (2019), Sigrún Árnadóttir, Island (2020), John Swedenmark, Sverige (2021) samt Arild Batzer och Jannie Jensen, Norge/Danmark (2022).

Lena Wiklund

Översättning i praktiken – ett hantverk utfört med mycket kärlek

Vägen till att bli en framgångsrik översättare kan lika väl gå via ”språket på gatan” eller ett universitet. Det framkom i samtalet om översättning i praktiken med Tone Myklebost, 2023 års mottagare av Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris, och John Swedenmark, som fick priset 2021.

Tone Myklebost och John Swedenmark har mycket gemensamt konstaterar språkvårdare Birgitta Agazzi som håller i samtalet med de två. De har båda översatt från isländska i 30 år, till norska respektive svenska. De började med samma bok, *Djävulsön* av Einar Kárason. De har båda också utnämnts till ridare av isländska Falkorden som en bekräftelse på sina insatser. De är goda vänner som också kan hjälpa varandra i arbetet, och arbetstiden kan infalla lite när som helst, avslöjade John Swedenmark.

– En gång ringde du mig på tre på natten. Det var 1993 och handlade om kortromanen *Sömnhojen* av Gyrðir Elíasson.

– Det skulle jag inte göra nu, svarade Tone Myklebost skrottande.

Mitt bland alla likheter finns en stor skillnad, hur de närmade sig isländskan och översättaryrket. Tone Myklebost kom första gången i kontakt med isländskan när hon var elva år. Hela familjen flyttade till Island.

– Då kunde jag ingenting mer än att säga typ ”Jag heter Tone och är elva år”. Men inom loppet av en månad hade jag plockat upp språket ”från gatan”.

Grammatiken har hon lärt sig genom praktiken. Ibland kan hon än idag bli osäker, och måste slå upp en böjningsform. John Swedenmark däremot är förtjust i och har studerat grammatik. Han studerade isländska på universitetet i Uppsala. Det ledde till hans första översättningsuppdrag, men det betydde inte att han kunde tala isländska när han första gången besökte landet.

– Det gick ett rykte om mig på Island som sa ” Han översätter fantastiskt men han kan inte snacka”.

Tone Myklebost hade inte planerat att bli översättare. Hon var journalist på *Aftenposten* och träffade några trevliga islänningar på Bokmässan i Göteborg.

– De sa, Tone du kan väl översätta. Jag svarade, jag har aldrig gjort det men det kan jag säkert.

Sedan översatte hon tre romaner på fem månader, samtidigt som hon jobbade på Aftenposten och var ensamstående förälder. Hon kan så här i efterhand inte riktigt förstå hur hon klarade av det, men det gjorde hon. Så småningom blev hon översättare på heltid.

– De där första åren var det ett väldigt tufft arbete, men samtidigt hade jag en sån frisk syn på uppgiften. Jag funderar på vad skillnaden är emot idag. Om det är något som har gått förlorat på vägen.

Läser inte varandra

Birgitta Agazzi frågar de båda översättarna om hur de gör när den andre redan har översatt boken. Båda svarar att de inte läser varandra. Det skulle vara hämmande.

Isländska författare skapar många nya ord, som gör att de båda översättarna måste skapa nya ord. I norskan är det annars fler isländska ord som finns i språket än vad det är i svenskan. Tone Myklebost skriver på bokmål, om hon hade skrivit på nynorsk ha det varit ännu mer som var samma.

Men bara för att ett ord finns behöver det inte betyda att det kommer med i översättningen.

– Förlagen föredrar ofta att man förenklar. Men jag försöker behålla de isländska orden så långt som möjlig. Det finns så många vackra gamla speciella ord, berättar Tone Myklebost.

Det har blivit vanligare vid översättningar att förenkla, alltså ”skära bort hörn”, men då försvinner hela idén med det isländska. Rikedomerna i språket och berättelserna måste man värna, poängterar både Tone Myklebost och John Swedenmark.

– Det måste finnas en tolerans för det konstiga. Att få levandegöra det avvikande. Det är det som gör text till litteratur, säger John Swedenmark.

Samma kärlek till språket

En författare som de båda med stor glädje översatt är Jón Kalman Stefánsson.

Det har varit en krävande uppgift som samtidigt inneburit mycket uppskattning. Både John och Tone har träffat människor som blivit väldigt berörda när de berättat att de översatt just denne författare.

– Det blev ett genombrott när jag översatte Jón Kalman Stefánsson. Jag var på en begravning och berättade att jag översatt honom. En kvinna blev nästan starstruck. Det blev en annan respekt för mitt arbete efter det, berättar Tone Myklebost.

En respekt som de båda översättarna absolut är värda konstaterar Birgitta Agazzi.

– De har närmast sig språket från två helt olika håll – men hamnat i samma kärlek och omsorg om det. Skickliga översättare ger oss inte bara tillgång till en annan kultur, de tillför också det egna språket något. De utvecklar det.

Louise Hertzberg

*Överst: Astrid Söderbergh Widding.
Foto: Sören Andersson.*

Till vänster: Tone Myklebost och Björn von Sydow. Foto: John Swedenmark.

*Nedan till vänster: Tone Myklebost, John Swedenmark, Birgitta Agazzi.
Foto: Louise Hertzberg.*

*Nederst: Yvonne Lindqvist.
Foto: Pia Nordin.*

LETTERSTEDT-FÖRELÄSNING

YVONNE LINDQVIST

Att bli (en uppmärksammad) skönlitterär översättare¹

I samband med 2023-års utdelning av Letterstedtska föreningens översättarpris framgick tydligt att den idealiserade akademiska bilden av hur en lyckosam skönlitterär översättares karriär ser ut sällan stämmer överens med verkligheten. Yvonne Lindqvist, professor i översättningsvetenskap vid Tolk- och översättarinstitutet (TÖI), Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet, beskrev den idealiserade sidan av myntet, det vill säga hur ett relativt autonomt skönlitterärt översättningsfält kan rekonstrueras i forskningssyfte samt hur skönlitterära översättares ackumulerade översättarkapital kan studeras (jfr Lindqvist 2006).

Översättarkapital utgör det symboliska kapital som översättningsfältets agenter strider om – nämligen rätten att avgöra vilken översättningspraktik som bör dominera fältet (Lindqvist 2006, 63). Artikeln kartlägger tydliga institutionella tecken på skönlitterära översättares konsekrationprocesser och använder ett Bourdieu-inspirerat teoretiskt ramverk, där termerna levnadsbana, konsekration, fält och kapital spelar en avgörande roll för analysen (jfr Bourdieu 1986, 1993, 2010; Sapiro 2013; Wolf 2007; Meylaerts 2010; Sela-Sheffy 2006; 2008; 2016). Den består av tre avsnitt förutom inledning och avslutning. I det första avsnittet presenteras studiens metod. Det andra introducerar den generella modellen för hur konsekration kan rekonstrueras. Det tredje diskuterar tre nivåer av distinktion (jfr Bourdieu 2010, 223–227) på det skönlitterära översättningsfältet (Lindqvist 2021).

Metod

För att beskriva de olika faserna i en idealiserad levnadsbana för en skönlitterär översättare har jag konstruerat en konsekrationsskala, som visar det svenska översättningsfältets interna logik. Att offentligt omtala, bedöma – berömma eller kritisera – ett översatt verk innebär att det konsekreras (Casanova 2004, 126).

Ett fält definieras som "[...] a stratified space of positions, with people struggling to occupy these positions, driven by specific kinds of incentives and gratifications." (Sela-Sheffy 2005, 11). Men alla sociala kontexter kan inte definieras som fält. "A field presupposes specialists, consecrated institutions and commonly accepted hierarchies of value, in other words, agents capable of

distinguishing and evaluating different practices.” (Bourdieu 2010, 223–227). I en studie av skönlitterära översättare är sådana agenter exempelvis tidigare konsekrerade översättare, kritiker, ledamöter i pris-, stipendie- och bidragsstyrelser eller betydelsefulla agenter inom prestigefulla litterära institutioner, till exempel den Svenska Akademien. Vad som står på spel är rätten att fälla auktoritativa omdömen om översättningspraktiken, det vill säga kontrollen över det symboliska (översättnings)kapitalet (Lindqvist 2006). Sapiro (2003, 290) hävdar att ett fälts relativa autonomi endast kan uppnås om tre villkor uppfylls: framväxten av ett skrå specialister, specialiserade samhällseliga organ för konsekration samt en förekommande marknad.³ Det svenska skönlitterära översättningsfältet är sålunda relativt autonomt.

Den generella konsekurationsmodellen

Den generella modellen över hur konsekuration kan rekonstrueras på ett verksamhetsfält består av fyra faser: 1) investeringsfasen, 2) initieringsfasen, 3) erkännandefasen samt 4) bekräftelsefasen. Modellen är så generell att den kan tillämpas på de flesta verksamhetsfält, men här kartlägger den erbjudna möjligheter inom den svenska skönlitterära översättningsverksamheten.

Det första steget för att bli översättare, det vill säga för att bli accepterad som positionerad agent på ett relativt autonomt översättningsfält, är att nykomlingen måste göra investeringar, dvs utbilda sig, att medvetande- och explicitgöra rådande normer på fältet för att förbättra sin praktik. Nykomlingen måste göra insättningar på sitt översättarkapitalkonto för att få erfarenhet och göra framsteg. Insättningarna består förutom förkovran till exempel av att skapa allianser med och/eller att utmana centralt positionerade agenter på fältet för att förvärva erkännande (Bourdieu 1993, 30). Enligt Gideon Toury (1995, 53) betyder denna första investering: ”[...] investments first mean approaching ‘translatorship’ as the ability to play the social role of a translator.” Nykomlingen ges endast tillträde till fältet om andra positionerade agenter anser att översättningen håller måttet. En förutsättning för att få tillträde är ett översättningsuppdrag för ett etablerat förlag. Då lyckas den aspirerande översättaren lämna *investeringsfasen* för att avancera till *initieringens* första fas.

För att sedan bibehålla sin nyvunna position inom initieringsfasen på fältet och ytterligare avancera måste översättaren ånyo förtjäna ett förlags förtroende och få nya uppdrag. Förlagets förtroende för översättaren förstärks om översättningen blir föremål för positiva omnämmanden i bokanmälningar eller i recensioner på kultursidorna i dagspressen eller studerade och bedömda i litterära specialtidningar.⁴ Då ökar chanserna för att nya uppdrag ska strömma in och översättaren anses som en lovande nybörjare i den skönlitterära översättarbranschen. För att bli uppvärderad inom fältet krävs att

översättarens arbete blir omskrivet i Benjamins (2021/(1923)) och Lefeveres (1992) betydelse, det vill säga 'skrivet om'. Genom att ständigt bli granskad och värderad skrivs översättaren in i fältets logik, vilket betyder att en position på det skönlitterära översättningsfältet måste förtjänas.

Efter ett antal översatta verk och eventuella recensioner är översättaren inte längre en nykomling på fältet utan en etablerad agent som strävar efter att ytterligare förbättra sin position genom fler konkreta investeringar i sitt översättarkapital. Den här uppnådda positionen ger översättaren möjlighet att ansöka om medlemskap i intresseorganisationer och fackföreningar. Ett medlemskap i sådana organisationer visar för kollegor och andra utomstående att översättaren har blivit accepterad på fältet och är redo att arbeta för att upptas i nästa konsekurationsfas: erkännandefasen.

I *erkännandefasen* kan den lyckosamma översättaren bli föremål för olika typer av stipendier, priser och prestigefulla utnämningar. De översättare som befinner sig i denna fas kan bli ombudda att skriva om sin praktik i prologer eller epiloger till de översatta verken. Sådana texter är säkra tecken på översättarens erkännande. Översättarens praktik bedöms i denna fas som mycket värdefull av andra centralt placerade agenter på fältet – rent av som ett föredöme. Översättaren besitter nu en så hög grad av översättarkapital att hen förväntas fungera som en potentiell så kallad "grindvakt" på det skönlitterära översättarfältet. Översättaren ingår nu i olika litterära nätverk och kan fungera som nodperson (Svedjedal 2012, 67) i dessa, det vill säga utgöra en del i en gemenskap, där vänskapsband är avgörande för individuella beslut. Nodpersonerna är på en gång väsentliga individer och delar av ett överindividuell system som ger plats åt den enskilde.

Att översättaren inbjuds till att delta i styrelser eller kommittéer för olika kulturinstitutioner som ansvarar för stipendier, priser och prestigefulla utnämningar visar att hen har uppnått och trätt in i den högsta fasen av konsekuration: *bekräftelsefasen*. De översättare som ingår i denna snäva krets utgör de verkliga grindvakterna på fältet. De har ackumulerat en så hög grad av översättarkapital att de får råda över fältets logik, det vill säga över översättningens praktik på fältet. I detta stadium i översättarkarriären kan de belönas med olika statliga kulturbidrag. Den högsta formen av konsekuration på det skönlitterära översättarfältet är dock att bli given professors namn i översättning av Sveriges regering – en ynnest förärad ett mycket begränsat antal skönlitterära översättare i Sverige.

Den konverterade konsekrationsskalan

De fyra faserna i den presenterade modellen representerar hur konsekration går till inom en verksamhet som kan konstrueras som ett relativt autonomt fält. Just möjligheten att kunna rekonstruera ett fält utgör en stark indikator på att fältet är relativt autonomt. De möjliga stegen uppför konsekrationsskalan rekonstruerades från möjligheter inom det svenska skönlitterära fältet. Andra översättningskulturer har förmodligen en annan inre logik.

Om man vill undersöka hur konsekrerad en översättare är på det skönlitterära översättarfältet är det lämpligt att närmare skärskåda erkännande- och bekräftelsefasen i modellen, att kartlägga vilka stipendier, utmärkelser och/eller priser som vederbörande blivit föremål för. Eftersom prestige är ett mångfacetterat begrepp, krävs då en operationalisering för att finna entydiga variabler som kan särskilja olika typer av distinktion (Bourdieu 1979). En sådan operationalisering är att konvertera översättarkapital till ekonomiskt kapital, det vill säga att låta det ekonomiska värdet på de olika bidragen, priserna och stipendierna utgöra måttstocken för att mäta prestige på fältet. Men den operationaliseringen är inte oproblematiserad. Inom Bourdieus (1993) omvända ekonomi kan prestige anses vara mer värdefull än pengar. Oaktat fångar konverteringen av översättarkapital till ekonomiskt kapital den här institutionaliserade kontextens komplexa prestigerelationer i förhållande till ekonomisk framgång. Bourdieu-uttolkaren Bennett slår fast i inledningen till den amerikanska översättningen av *La distinction. Critique sociale du jugement* från 1979, *The Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste* (2010): "Just as there are mechanisms for converting one form of economic capital (property) into another (money), there are mechanisms for converting cultural capital into economic capital, and back again." (Bennett 2010). En av de tydligaste konverteringarna av översättarkapital till ekonomiskt kapital är de olika översättarpriser och stipendier som delas ut på det skönlitterära översättningsfältet. "Prizes are the most effective institutional agents of capital intra-conversion." (English 2005, 10).

Ett mycket viktigt karriärbeslut för en blivande översättare är att söka medlemskap dels i Översättarcentrum, dels i Författarförbundets översättarsektion, vilket är möjligt efter ett respektive två översatta och publicerade skönlitterära verk. Om översättaren också är verksam som författare, krävs en översatt roman och en egen författad roman. Medlemskapet är ett viktigt tecken på konsekration inom fältet. Det urskiljer "värdiga" från "icke-värdiga" agenter på fältet för att tala med Bourdieu (2010). Medlemskapet ger också översättaren nya möjligheter att ytterligare investera i sitt översättarkapital genom att ansöka om arbets- och resestipendium. I lyckosamma fall kan översättaren bli mottagare av några av intresse- och fackföreningens priser, till exempel Elsa Thulins översättarpris. Medlemskapet i författarförbundets översättarsektion bekräftar

översättarens status som *erkänd översättare* både för utomstående allmänhet, potentiella uppdragsgivare och för andra centralt positionerade agenter på fältet.

Framstående skönlitterära översättare kan under sin karriär också bli belönade med andra översättarpriser. Två mycket viktiga priser – både beträffande prissumma och prestige – instiftades 2007, Eric och Ingrid Lilliehööks pris (100 000 SEK) samt priset Årets översättning 2016 (75 000 SEK). Det senare var inspirerat av och följer bevekelsegrunderna för The Man Booker International Prize för översättning, som år 2015 beslutade att dela prissumman i två lika stora delar mellan den utländska författaren och översättaren – ett beslut som alltså också påverkat översättaryrkets professionalisering i Sverige,⁵ eftersom det innebär ett erkännande av översättaryrkets betydelse.⁶ Andra viktiga priser är till exempel Samfundets De Nios översättarpris (75 000 SEK) och Svenska Akademiens översättarpris (60 000 SEK).

Den lyckosamma översättaren som utsetts till något eller några av dessa priser klättrar sålunda ett eller flera pinnhål på konsekrationsskalan och kan därmed beskrivas som en *prisbelönt översättare*. Medlemmar i Författarförbundets översättarsektion erbjuds möjligheten att ansöka om arbetsstipendium som gäller för ett, två, fem eller tio år. Besluten att tilldela arbetsstipendier tas av Författarfondens styrelse. Det är den svenska staten som finansierar Författarfonden genom ett kompenationssystem för författares och översättares förlorade copyright-inkomster vid statliga bibliotekslån. Normalt tilldelas arbetsstipendierna efter ett fastlagt mönster: den meriterade som söker för första gången tilldelas ett ett-årigt stipendium (50 000 SEK per år) och om översättarskapet utvecklas kontinuerligt kan ett förtjänat två-årsstipendium (80 000 SEK per år) ges. Först efter en lång period av högkvalitativt översättningsarbete kan översättaren ansöka om ett fem- eller tio-års arbetsstipendium. Översättaren i denna fas av konsekration är således bedömd som en värdig agent på fältet och påbörjar då sin karriär som (statligt) *understödd översättare* – en mycket begränsad och utvald grupp av översättare i det nutida Sverige.

Den högsta formen av konsekration för en översättare på den konverterade skalan var tidigare att bli utsedd till mottagare av så kallad statlig konstnärslön (214 000 SEK per år). Den här utmärkelsen gavs enbart till översättare som enligt förslagsnämnden mycket förtjänstfullt har bidragit till svenskt kulturliv både kvalitativt och kvantitativt. Fram till år 2010 kunde en ytterst begränsad skara av konstnärer, författare och översättare få motta en livslång statlig konstnärslön. Lönen var tänkt att kompensera dessa kulturarbetare, som regelbundet arbetar på frilansbasis och sällan har tillgång till pension eller andra former av sociala trygghetssystem. Men denna typ av ekonomiskt stöd av kulturlivet avskaffades år 2010 och ersattes av en speciell form av ett förnybart 10-årigt stöd (Berggren 2010).

Den absolut högsta formen av konsekration på det svenska skönlitterära översättningsfältet är dock att få motta Professors Namn i Översättning av den svenska regeringen. Utnämningen medför inte någon ekonomisk vinst, men desto mer prestige.⁷ Därför fångas denna form av konsekration inte heller i den konverterade konsekrationsskalan. Den prestigefulla titeln Professors Namn betyder att en av de högst ansedda institutionerna i Sverige – regeringen – hedrar personen i frågas översättningskompetens offentligt.

Avslutning

Genom studiens operationalisering att konvertera ekonomiskt kapital till kulturellt (översättar)kapital samt att skapa en generell konsekrationmodell med fyra faser av kulturspecifika yttringar har jag visat att det föreligger ett relativt autonomt skönlitterärt översättningsfält i Sverige idag. Fältet har dock ingen ontologisk status, utan utgör endast ett pedagogiskt verktyg för att förstå den svenska översättningsverksamhetens inre logik. Detta stod klart i diskussionen mellan två av de skönlitterära översättare som förärats Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen (100 000 SEK). Diskussionen visade tydligt att verklighetens slumpmässiga vindlingar in på en översättar bana sällan stämmer överens med den idealiserade bild, som tecknats i den här artikeln.

Referenser

Arbetsrapport från Europeiska unionens kulturinstitutioner (2022): *Translators on the Cover. Multilingualism & Translation*. [hämtad 27.12.23].

Benjamin, Walter (2021/1923). The Translator's Task. *The Translation Studies Reader*. I översättning av Steven Rendall. red. Lawrence Venuti. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 138–151.

Bennett, Tony (2010): Introduction to the Routledge Classics Edition, *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, Pierre Bourdieu, xvii. London/New York: Routledge.

Berggren, Emma (2010): "Konstnärslöner slopas", *Sydsvenska dagbladet*. <https://www.sydsvenskan.se/2010-05-27/konstnarsloner-slopas> [hämtad 7.11.2018].

Bourdieu, Pierre (1986): *Kultursociologiska texter*. I översättning av Mikael Palme och Donald Broady. Stockholm: Salamander.

Bourdieu, Pierre (1993): *The Field of Cultural Production*. I översättning av Claude Duverlie. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre (2010): *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. I översättning av Richard Nice. London/ New York: Routledge.

Casanova, Pascale (2004): *The World Republic of Letters*. I översättning av M. B. DeBevoise. Cambridge, MA: Harvard University Press.

English, James F. (2005): *The Economy of Prestige. Prizes, Awards and the Circulation of Cultural Value*. Cambridge, MA/London: Harvard University Press.

Lefevere, André (1992): *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London/New York: Routledge.

Lindqvist, Yvonne (2006): "Consecration Mechanisms – The Reconstruction of the Swedish Field of High Prestige Literary Translation during the 1980s and 1990s", *Übersetzen – Translat- ing – Traduire: Towards a "Social Turn"?*, red. Michaela Wolf. Münster (etc.): LIT, s. 65–75.

Lindqvist, Yvonne (2021): Det sverigesvenska översättningsfältet och det skönlitterära översättarkapitalet. 15 översättares arbete med nutida spanskspråkig litteratur som exempel. *Finsk tidskrift. Kultur, Ekonomi, Politik*. 2/21. 7–35.

Meylaerts, Reine (2010): "Habitus and Self -Image of Native Literary Autor-Translators in Diglossic Societies", *Translation and Interpreting Studies* 5(1), s. 1–19.

Sapiro, Gisèle (2003): "Autonomie esthétique, autonomisation littéraire", *Travailler avec Bourdieu*, red. Pierre Encrevé & Rose- Marie Lagrave. Paris: Flammarion, s. 289–296.

Sapiro, Gisèle (2013): "Translation and Identity: Social Trajectories of the Translators of Hebrew Literature in French" *TTR: Traduction, Terminologi, Rédaction* 26, s. 59–82.

Sela-Sheffy, Rakefet (2005): "How to be a (recognized) translator. Rethinking habitus, norms and the field of translation", *Target* 17(1), s. 1–26.

Sela-Sheffy, Rakefet (2006): "The pursuit of symbolic capital by a semi-professional group: the case of literary translators in Israel", *Übersetzen – translating – traduire: towards a social turn*, red. Michaela Wolf. Wien/Berlin: LIT Verlag, s. 243–252.

Sela-Sheffy, Rakefet (2008): "The Translators' Personae: Marketing Translatorial Images as Pursuit of Capital", *Meta* LIII(3): s. 609–622.

Sela-Sheffy, Rakefet (2016): "Profession, Identity, and Status", *Researching Translation and Interpreting*, red. Claudia V. Ange- lelli & Brian James Baer. Milton Park/New York: Routledge, s. 131–145.

Statens offentliga utredningar (SOU) (2012): *Läsandets kultur – slutbetänkande av Litteraturutredningen*. Stockholm: Fritzes offent- liga publikationer.

Svedjedal, Johan (2012): "Svensk skönlitteratur i Världen", *Svensk litteratur som världslitteratur: En antologi*, red. Johan Svedjedal. Uppsala: Avdelningen för litteratursocio- logi, Uppsala univer sitet, s. 9–82.

Toury, Gideon (1995): *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Toury, Gideon (2012): *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

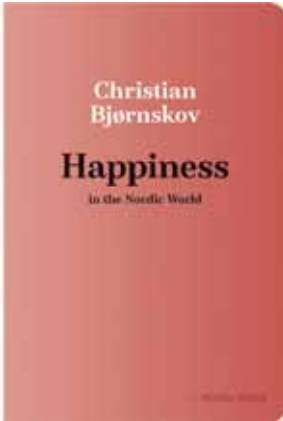
Wolf, Michaela (2007): "The location of the 'translation field'. Negotiating borderlines between Pierre Bourdieu and Homi Bhabha", *Constructing a Sociology of Translation*, red. Michaela Wolf & Alexandra Fukari. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 109–119.

Noter

1. Artikeln är en bearbetning av ett avsnitt i en tidigare publicerad text i Finsk tidskrift. Kultur, Ekonomi, Politik 2/21 *Det sverigesvenska översättningsfältet och det skönlitterära översättarkapitalet. 15 översättares arbete med nutida spanskspråkig litteratur som exempel.* 7–35.
2. Samtal mellan översättare: Tone Myklebost och John Swedenmark med språkvårdaren Birgitta Agazzi som samtalsledare samt föreläsning: Professor Yvonne Lindqvist, Institutionen för svenska och flerspråkighet/Tolk och översättarinstitutet ”Att inta en plats på översättarfältet”.
3. ” [...] l’émergence d’un corps de producteurs spécialisés; d’instances de consécration spécifiques; l’existence d’un marché.” [...], min översättning.
4. Alla romaner recenserar naturligtvis inte, men ett positivt omdöme från en kritiker om översättningens kvalitet förstärker översättarens position på översättningsfältet
5. Andra europeiska priser där prissumman delas mellan författaren och översättaren är t ex The Leipzig Book Fair Prize, The International Dublin Literary Award, Dutch Europese Literatuurprijs, The Latvian International Janis Baltvilks’ Prize in Children’s Literature and Book Art (EU 2022).
6. Professionaliseringen av översättaryrket gäller hur synen på översättaryrket förändras i samhället och inte – vilket är en vanlig missuppfattning – huruvida en enskild översättare är professionell eller ej.
7. Här råder liknande premisser som till exempel för det franska Goncourtpriset, där prissumman är symbolisk, men priset i sig garanterar höga försäljningssiffror.

BOKESSÄ

NORDISK LYKKE – UDEN SKYGGE...

Som der harpes på lykken og skrives om den som aldrig før – og ikke blot i Norden, hvor den efter alt at dømme længe har været på sin højde – er det både forståeligt og velkomment at en lykkeforsker i kort form søger at opsummere hvor tingene står – hvad økonomiprofessor Christian Bjørnskov fra Aarhus Universitet netop forsøger på ca. 100 sider i sin bog om *Happiness in the Nordic World*.

I ti korte kapitler fremlægger han på basis af kanoniske internationale statistikker og forskningsbidrag hvad antropologer, psykologer, sociologer, samfundsforskere og økonomer er kommet frem til om lykkens karakter og udbredelse i verden, og om grunden(e) til at den særligt trives i Norden. Referencer til skønlitteratur og filosofi glimrer stort set ved deres fravær, og den empiri fremstillingen bygger på, er gerne grundet på folks egne svar på spørgsmål om deres lykke og livskvalitet.

Som udgangspunkt sonderer forfatteren mellem kort- og langvarig lykke, lokaliseret forskellige steder i hjernen og balanceret forskelligt alt efter ens alder. *Inden for* hver af fire undersøgte dele af verden afhænger gennemsnitslykken desuden af målestokken – enten GWP- eller WVS- statistikken – tilmed sådan at forskellen *mellem* de fire områders lykketal ikke ligger fast. Mange angiveligt lykkefremmende faktorer – som parforhold – viser sig svære at dokumentere, mens andre – som social interaktion – virker mere indisputable. Af den såkaldte U-kurve, hvis venstre side står for lykkens nedtur fra ungdom til midt i livet, og højre side for dens optur herfra mod alderdommen, er kun sidste del et mysterium, ifølge forfatteren. For denne anmelder at se er et ikke mindre mysterium hvordan en sådan udviklingskurve kan være uberørt af den særlige samtidshistorie udviklingen forløber i. Er det virkelig muligt at en person med alderen bliver mere lykkelig uanset om det samfund personen tilhører måtte forfalde til terror og krigslyst? Nok sagt, til listen over potentielle lykkefremmere hører også børneavl og arbejde, dog med den forskel at selv om børn umiddelbart regnes for en kilde til livskvalitet, synes forældreglæden at tabe højde med årene, hvorimod arbejde, som er noget mange mennesker brokker sig over, utvetydigt viser sig både lykke- og identitets-fremmende, ifølge forskerne.

Om penges betydning for lykken hersker der særlig usikkerhed. Rigere lande er lykkeligere end fattige, men hvorfor? Teorien om en lykkelig omfordeling fra velstående til ubemidlede er specielt svær at bakke op. Hvis alle bliver rigere, bliver ingen lykkeligere, lyder én udlægning; visse goder tager man hurtigt for givne og glæder sig derfor ikke længe over. Forbrug synes at give større glæde end penge, især hvis pengene bruges på erfaringer, som en rejse, og ikke blot på ting. Selv det sociale sikkerhedsnet har en tvetydig lykkeeffekt. Demokratier – især de direkte og pengestærke – synes generelt lykkebefordrende, men hvad der specielt er lykken ved nordisk demokrati, er stadig uklart. Mindre diskutabel er tillid til institutioner som retsvæsenet, der er udtalt i Norden. Social tillids betydning for livskvalitet er endda så stor at selv mistillidsfulde mennesker påvirkes deraf. (Typisk nok er korruption sjælden i Norden – ja i nogen grad selv i Minnesota i USA, hvad der gerne tilskrives statens skandinaviske indvandrerbaggrund.)

Højt på den nordiske lykkeskala står personlig og social frihed (mindst udtalt i Sverige), også for indvandrere og andre minoriteter. Derimod rager den nordiske velfærdsmodel kun op på det niveau, fordi dens kilde er den store sociale tillid. Hvad folks uddannelse angår, står dens betydning for demokratiet ret klar, men ikke for lykken. Selv folks helbred, hvordan man faktisk har det eller føler man har det, synes mindre vigtigt end gode sociale relationer, og religion har en kun marginal betydning for de flestes lykke.

Christian Bjørnskov slutter med at spørge hvor gammel Nordens exceptionelle lykke kan være – og med at svare: lige så gammel som databasernes ældste oversigter fra 1973 og 1975, hvis niveau har holdt sig lige siden, og måske endda en del længere, idet Norge og Danmark allerede i 1850 var 4. og 5. rigeste land (af i alt 44 målte, ifølge *Madison database of historical income data*) og efter et lille dyk omkring 1900 igen i 1935 var tilbage som 2. og 3. rigeste. Lidt tvetydigt går forfatterens konklusion på at ”mange lande er rigere men har mindre tilfredse borgere”, mens ”folk i Norden ikke er lykkeligere fordi de er rigere end andre vestlige lande”? Videre skriver han at ”rigere lande generelt bliver lykkeligere med tiden”, hvad der tyder på at velstand over en ret lang tidsperiode er nordisk lykkes grundlag. Med forfatterens ord: ”Nogle af de vigtigste faktorer der gør Norden til verdens lykkeligste region er gamle.”

Hvad der førte så vidt, bliver man desværre ikke klogere på af Christian Bjørnskovs konklusion. Hvordan gik tillidsniveauet op, og hvordan blev 95 procent af befolkningen tilfreds med deres friheder? Det skete organisk og spontant, lyder svaret, med den tilføjelse at Norden med sine ”s sofistikerede fattigborgere” (en lidt sær sprogbrug om angiveligt velstående), der var ”bedre uddannede, mere tolerante og stærkt individualistiske,” overhalede andre lande. Lidt distanceret fra bogens ofte nuancerede og uafgjorte vurderinger,

går dens slutord utvetydigt på at ”fortællingen om Nordens fortrinlighed er fortællingen om tillid, tolerance, gode institutioner, stærk økonomisk udvikling i mere end et århundrede, en livlig demokratisk kultur.” Ja, måske handler den sågar om ”en noget rastløs gruppe mennesker der tror stærkt på at de har friheden – og bør bruge den – til at vælge og føre det liv de føler er bedst for dem”. Eller måske ligefrem om at det er ”vikingestilens kombination af social tillid og lettere uordentlig, ureguleret personlig frihed der gør forskellen”?

At en slutkarakteristik må være pointeret og, sin rummelighed til trods, forbigå nuancer i den forudgående fremstilling, er forventeligt. Overraskende er mere at så mange vigtige aspekter af lykken lades uomtalt bogen igennem. Havde forfatteren også haft skønlitterære eller andre kunstneriske kilder at henvise til, ville det næppe være sket. Allerede salmedigteren Thomas Kingo skrev som bekendt at ”Sorrig og Glæde de vandre til hobe, Lykke, Ulykke de gange paa Rad.” Og hvem siger at når folk i dag kalder sig lykkelige, er det fordi de faktisk føler sådan, og ikke blot fordi de taler med mel i munden og bruger ord som netop ulykkelige, tyr til for at føle sig bedre tilpas? Lykkepilleord – med andre ord! Eller som Johannes Vig i Martin A. Hansens roman *Løgneren* siger om den Annemari, der kredser om hans liv: ”hun er bundet af en besværlig Drøm om Lykke. Af en stor løgnagtig Drøm om Kærlighed og Glæde. ... Et moderne Lykkemenneske,” der som ”hele den yndige nyere Civilisation er bygget paa Lykkebegrebet, drives af Lykkejagten.”

Længere tilbage i tiden, men stadig inden for tidsrammen i Christian Bjørnskovs danske lykkehistorie, endte forfatteren og Nobelpristageren Henrik Pontoppidan sit sidste storværk, *De dødes rige*, med at skildre den kvindelige hovedperson Jytte Abildgaards ”følelse af blidelig selvudslettelse, af hinsidighed og glemsel, der var blevet hendes eneste fornemmelse af lykke” – skønt hun på både sin elskers og en venindes spørgsmål, om hun føler sig lykkelig, reagerer bekræftende. Endelig var titelfiguren i Pontoppidans tidligere og største værk, *Lykke-Per*, også en Skygge-Per, hvis livslange kamp med sit sinds modsætninger ender i en blindgyde. Med skolelærer Mikkelsens ord: Fra den dag vi spørger hvem vi selv er, ”er vort eget sande Jeg blevet den store Sfinx.” Eller med mine ord fra en anmeldelse af bogens engelske oversættelse: ”Det er Pers ulykke at ... skygger underminerer hans liv, men hans lykke at han tager udfordringen op til at takle den knibe han er i.”

Det havde været ønskeligt om Christian Bjørnskov i sin *Happiness*-bog havde søgt at takle de mere modsætningsfyldte sider af lykkefænomenet i Norden. Nu må vi nøjes med en oversigt over lykken som noget der kan måles og vejes – med skyldigt hensyn til diverse komplikationer forbundet med denne metodiske proces. Lykke som et holdningskompleks i sig selv er ikke på tapetet.

Sammenlignet med landsmanden Meik Wiking og hans mere underholdningsorienterede og reklamebevidste hygge- og lykkebøger, som slet ikke nævnes i *Happiness in the Nordic World*, virker Christian Bjørnskov mindre lykke-euforisk, men ikke mere opmærksom på lykkens skyggesider. Bundlinjen er at Bjørnskovs værk er grundet i mere omfattende data, hvis relevans for sider af lykken han sobert afvejer – og som det derfor ville være spændende en dag at erfare ham konfrontere med en lykestudie, der som den nærværende bog er baseret på dataanalyser, men som ikke blot måler velværets positive sider. Jeg tænker her på de amerikanske forskere David Blanchflower og Alex Bryson splinterny studie, der i nogen grad giver nordboeres lykke baghjul og amerikaneres vind i sejlene.

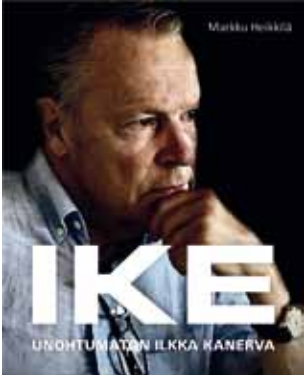
Poul Houe

Christian Bjørnskov *Happiness in the Nordic World*. Aarhus Universitetsforlag. Unipress.dk 2021.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

IKE – POLITIKERN SOM VANN FOLKETS GUNST

TROTS SINA TABBAR

Markku Heikkilä har försökt vara tydlig med vad hans bok om Ilkka Kanerva inte är. Det är inte en summering av politikern Kanervas liv, det är inte ett försök till postuma memoarer, det är inte en linjär berättelse om Ilkka Kanervas liv.

Det är en bok baserad på egna minnen, upplevd vänskap, intervjuer med tiotals av Kanervas vänner, uppgifter från radio-, tv- och tidningsintervjuer där Kanerva medverkat.

Ilkka Kanerva – Ike kallad – hann vara minister i tre regeringar, han var riksdagsledamot för Samlingspartiet sedan 1975 tills den dag han dog. Redan 2017 satte han rekord i antal riksdagsmännaår i Finland och han satt kvar tills sin död 2022. De sista åren fick han njuta av att betraktas och respekteras som en statsman. Det är ingen självklarhet att det gick så. Det har funnits flera djupa dalar i hans karriär.

Författaren Markku Heikkilä är en journalist och entreprenör i Åbo. Han har känt "Ike" i decennier – porträttet i denna bok serveras med vännens insyn och rätt mycket ryggdunk, även om Heikkilä inte förbigår Kanervas svårare smällar.

Ilkka Kanerva förknippas med Åbo, som var hans studieort och där han var skriven sedan dess. I riksdagen representerade han alltså Samlingspartiet från Egentliga Finlands valkrets och i Åbo stadsfullmäktige kunde han skämta om att höra till inventarierna. Men han föddes i januari 1948 i Lokalax, en by som numera hör till Nystad och ligger cirka fem mil nordväst om Åbo. För honom var det självklart att han inte skulle fortsätta med familjens jordbruk, det blev studier i allmän statslära vid Åbo Universitet. Han skrevs in där 1969.

Redan tre år senare ställde han för första gången upp i riksdagsvalet, utan att bli invald, men bidrog till partiets framgång med över 3000 röster. Det här var ett val där han samtidigt gjorde valarbete för sin lärofader Juha Vikatmaa. Gänget kring Vikatmaa blev en sammansvetsad och inflytelserik grupp som kom att jobba tillsammans i flera decennier. Heikkilä beskriver vilken chock det var för Kanerva när riksdagsledamoten Vikatmaa begick självmord 1974.

Det var inte enbart en politisk förebild utan en fadersgestalt som dramatiskt gick bort. Vikatmaa hörde till de samlingspartister som kallades socialreformer, och det blev också Kanervas hemvist. Det är intressant att höra att Harri Holkeri – som långt senare skulle bli statsminister och utse Kanerva till trafikminister – i de här herrarnas ungdomsår inom Saml ska ha bett Kanerva dra till skogs “med sina rödgröna vänner”.

1975 blev det riksdagsval igen, då president Urho Kekkonen hade utlyst nyval. Nu blev Kanerva invald, och blev sedan omvald vid varje val så länge han levde. Detsamma gällde i Åbo stadsfullmäktige, där han första gången blev invald 1972. När det gäller det offentliga livet i Åbo var Ilkka Kanerva involverad i mångt och mycket. Av hans förtroendeuppdrag fanns många inom idrottens värld, han var en stor vän av all sport. Kanervas partibroder Alexander Stubb har i något sammanhang beskrivit Kanerva med det träffande ordet “öbersocial”. En annan humoristisk “Ike”-beskrivning ger Heikkilä Kanervas riksdagskollega Ben Zyskowicz äran för. Han ska ha sagt: “Om man tillsammans med Ike går tvärs över Åbo torg och möter två människor så känner Ike tre av dem”.

Smaka på det citatet, för sådan var Ilkka Kanerva. Han sägs ha haft ett otroligt namn- och ansiktsminne, och förmågan att kommunicera med alla han mötte. Till exempel gällde det i riksdagen även städare och vaktmästare. Han hade också ett till synes omätligt intresse för kvinnor, och det fanns de som såg honom som en me too-farbror (långt innan begreppet ens nått oss) och inte minst efter en sms-skandal (dåtidens sätt att kommunicera) med en erotisk dansare tidig vår 2008. Den här sms-skandalen blev så stor att den kom att kosta Kanerva den post som han hade siktat på hela sitt politiska liv. Han var då utrikesminister.

Ordförande i Saml, Jyrki Katainen, gav honom beskedet. Det blev ett hårt fall från toppen. Han åkte hem till Åbo till sambon Elina Kiikko, en kvinna som faktiskt mig veterligen aldrig citerats med kritik av sin man. Kanerva var kring 50 och frånskild, far till två döttrar, när han och Kiikko, då kring 30, inledde sitt förhållande. De hade bestämt att om de är tillsammans ännu 20 år senare så gifter de sig. Så blev det, giftermålet förverkligades 2019.

Skandalthösten 2008 var det dessutom riksdagsval – men väljarna visade Kanerva stöd, han valdes in med det högsta antalet personliga röster i sin valkrets.

Drömjobbet som utrikesminister hade kommit i Matti Vanhanens regering 2007. Innan dess hade han på 1990-talet varit arbetsminister i Esko Ahos regering och trafikminister i Harri Holkeris.

I jämförelse med våra nordiska grannar är det sällan en minister i Finland avgår trots diverse skandaler. Att sms-skandalen blev så stor förklarar säkert

delvis av det internationella intresset då Kanerva var utrikesminister, delvis av vem motparten var. Efter att sms-skandalens vågor lagt sig fick Kanerva lite plåster på såren; partibrodern Sauli Niinistö ska enligt Heikkiläs bok vara den som såg till att Kanerva fick efterträda Niinistö på posten som ordförande för OSSE, organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, ordförandeskapet var då Finlands. Några år senare blev Kanerva organisationens president.

Men skandalerna tog inte slut där. Kanerva hade firat sin 60-årsdag stort och ståtligt, både i Åbo och i Helsingfors och sammanlagt sägs upp mot 100.000 människor ha deltagit i festligheterna. Sponsorpengar gavs bland annat av tre framgångsrika företagare, som senare åtalades för att de skulle ha försökt muta Kanerva. Det var hans inflytande i Egentliga Finlands förbund och förbundets inflytande över markplaneringen i landskapet som fanns i bakgrunden. Åtal väcktes 2011, och mot Kanerva väcktes samtidigt åtal för tagande av muta. Sommaren 2012 blev det efter omröstning en fällande dom i tingsrätten. Det var som ridå för Ilkka Kanerva, han ska enligt vänner som citeras i Heikkiläs bok verkligen ha mist något av sin ständigt positiva attityd till livet den sommaren.

Dessutom råkade smällen igen komma strax före ett val, kommunalval i Åbo. Så han bedrev ingen egentlig kampanj, höll låg profil överlag. Han blev invald som den fjärde populäraste politikern i Åbo, i konkurrens med bland annat några andra riksdagsledamöter.

Kring midsommar 2013 togs muthärvan upp i hovrätten och Kanerva friades. Mellanperioden från fällande till friande dom verkar ha varit den tyngsta i hans liv, åtminstone fram tills den sjukdomsdom han senare skulle få. Men han vägrade tala om den, frun fick inte ens berätta för sin eller hans döttrar.

Två veckor innan sin död ska Kanerva ha gått med på att hans fru berättar för nära anhöriga om cancers framfart. Han dog som 74-åring 14.4.2022.

Anja Kuusisto

Markku Heikkilä: *Ike – unohtumaton Ilkka Kanerva*. Förlaget Readme.fi, Helsingfors 2023.

*ESTRID ERICSON – ESTET, ENTREPRENÖR
OCH GRUNDARE AV FIRMA SVENSKT TENN*

Textil med vandrande elefanter, den vindlande ljusstaken *Vänskapsknuten*, skulptrisen Anna Petrus grinande tennlejon och – inte minst – arkitekten Josef Franks alla färgstarka mönster, med fantasieggande namn som *Hawaii*, *Baranquilla* och *Celotocaulis*. Listan kan göras lång över alla de föremål, möbler och mönster från Firma Svenskt Tenn, som har blivit moderna klassiker.

Kvinnan bakom det välkända inredningsföretaget hette Estrid Ericson (1894–1981) och var formgivare, inredare och entreprenör – skulle man kalla det i dag. Tack vare ett litet farsarv kunde hon 1924, endast 30 år ung, grunda firman som kom att bli hennes livsverk.

”Jag startade Svenskt Tenn världsfrämmande och ganska opraktisk. Litade på den goda smakens ovissa framtid”, skrev hon långt senare.

Svenskt Tenn firar alltså hundraårsjubileum 2024, och i samband med det har boken *Estrid Ericson – en biografi* utkommit. Författaren Hedvig Hedqvist (född 1940) är inredningsarkitekt och journalist, länge på *Svenska Dagbladet*, där hon främst bevakade design. Som formgivare har hon arbetat på Kooperativa förbundets textiltateljé, Marimekko och Mahjong, och som mycket ung praktiserade hon på Svenskt Tenn. Hon skriver:

”Engagemanget i skapandet av Svenskt Tenn var under 55 år av Estrids liv en prioriterad kärleksrelation /.../ Den var en förutsättning som de tre eller fyra männen i hennes liv hade att förhålla sig till för att få finnas i hennes intima sfär.”

Männen var arkitekterna Uno Åhrén och Josef Frank, som båda hade mycket stor betydelse för Svenskt Tenns utveckling. Med författaren och akademiledamoten Bo Bergman hade Estrid en kärleksfull relation i fem decennier – men det var med sjökaptenen Sigfrid Ericson hon gifte sig.

Estrid Ericsons historia har berättats i flera böcker tidigare, men till den här har Hedvig Hedqvist kunnat tillfoga nya perspektiv, eftersom hon fick i uppdrag av en yngre släkting till Estrid att sortera upp dennas privata arkiv.

Estrid Maria Erikson (stavningen Ericson gifte hon sig till) föddes i Öregrund den 16 september 1894. Familjen flyttade vidare till staden Hjo i Västergötland, där föräldrarna kom att driva en framgångsrik restaurangrörelse och där de sju syskonen växte upp.

Som barn tyckte Estrid om natur och växter, att rita, läsa – och hon älskade äventyr, ”som troligen fanns någon annanstans”. Efter realen 1913 lyckades hon övertala sina föräldrar att få studera vidare vid Tekniska skolan i Stockholm, nuvarande Konstfack. Med tvekan godkände de en utbildning till teckningslärare, ett yrke som ansågs passande för en ung kvinna.

Ett avgörande möte skedde redan en av de första dagarna på skolan, då Estrid träffade en syskonsjäl, den blivande konstnären, skulptören och formgivaren Tyra Lundgren. De var oskiljaktiga under ett antal år, delade intresset för fester och att klä ut sig – och att ta del av nya, moderna konstriktningar.

Det sista året på skolan bodde Estrid inackorderad hos poeten Bo Bergman (1869–1967) och hans fru Hildegard. Hustrun hade släkt i Hjo, vilket troligen kändes som en trygghet för Estrids föräldrar. Men de hade knappast räknat med att den 25 år äldre poeten skulle bli förälskad i Estrid, något som blev ömsesidigt. Tyra Lundgren var bekymrad över den stora ålderskillnaden mellan de två, men erbjöd dem sin lägenhet som mötesplats. Vad fru Bergman visste och kände framgår inte av boken, märkligt nog. Hon var sjuklig och avled redan vid 50 års ålder 1928¹, men då hade relationen mellan Estrid och Bo redan pågått i flera år.

Estrid fick arbete som teckningslärarinna hemma i Hjo, men insåg att hon inte passade för yrket. 1920 var hon tillbaka i Stockholm för att arbeta i inredningsbutiker. Hennes främsta styrkor visade sig redan här – att skapa miljöer av föremål från vitt skilda håll, liksom att knyta till sig andra talanger. Estrid blev frilans och började, tillsammans med bröderna Nils och Tage Fougstedt, att formge föremål i tenn, ett material på modet. Med den ene brodern, Nils, som medarbetare, kunde hon investera sitt farsarv i en liten butik och verkstad. För inredningen stod arkitekten Uno Åhrén, en av svensk funktionalisms pionjärer, som en period stod Estrid nära.

Hon hade redan från början fingertoppskänsla för marknadsföring. Hon bjöd in VIP-gäster till invigningen och lyckan var gjord när kronprinsparet kom. Ett par år senare blev Svenskt Tenn deras hovleverantör. Redan 1927 blev den lilla lokalen för trång och butiken flyttade till sin nuvarande adress på Strandvägen på Östermalm, ett exklusivt läge vid Nybroviken.

Företagets inredningsstil varierade i början, från 1920-talets Swedish Grace mot den stramare funktionalismen. Men ett mer permanent skifte i stil skulle komma att ske, i och med att Estrid i början av 1930-talet lyckades värva Josef Frank, den österrikisk-judiske arkitekten och formgivaren. Han fick en fristad här, undan antisemitismen i Österrike.

En skamfylld paradox var dock att verkstaden vid samma tid arbetade med en mindre smickrande beställning. Den tyske nazisten Hermann Göring hade beställt en stor tennkista avsedd för sin svenska hustru Carin, som hastigt

¹ Christer Enander: ”Mycket mer än Hjalmar Söderbergs kompis”, *Gefle Dagblad* 2014-08-17, läst 2024-02-03.

avlidit. Ett uppdrag som firman inte kunde tacka nej till, sades det, under den rådande ekonomiska depressionen.

Det lyckosamma samarbetet mellan Estrid och Josef Frank är desto mer positivt att lyfta fram. Frank tyckte varken om materialet tenn eller funktionalismens räta linjer. De två kom att personifiera begreppet *Swedish Modern*, som stod för en mjukare, mer fantasifull och ombonad modernism än den strikta funktionalismen. Eva von Zweigbergk, dåtida journalist på *Dagens Nyheter*, beskrev deras samarbete:

”De båda artisterna bildade en säregen symbios. Estrid godtog allt som Frank gjorde, han gjorde allt vad hon bad om”.

På en av sina många resor lärde Estrid känna kaptenen på Amerikabåten, Sigfrid Ericson. Hösten 1944 gifte de sig och kapten, Sig kallad, flyttade in i Estrids vindsvåning, i samma hus som butiken. Där levde de ett gott liv, med hundar och katt. När Sig var hemma från sjön, vill säga. Ett gemensamt projekt blev sportstugan Tolvekarna.

Med stigande ålder började Estrid att planera för företagets framtid. Hon stannade som ägare ända till 1975, då hon sålde till Kjell och Märta Beijers stiftelse, senare Beijerstiftelsen. En del av Svenskt Tenns avkastning går sedan dess till naturvetenskaplig forskning och till projekt inom kultur.

Det är en faktaspäckad, bildrik bok, vackert formgiven av Carl Johan Hane. För Estrid fanns det knappt någon gräns mellan arbete och privatliv, ”hon tänkte alltid på butiken”. Det spiller över på boken, då hon i så hög grad är synonym med företaget att det till stora delar blir en berättelse om – Svenskt Tenn! Det är en mycket initierad skildring av 1900-talets design, men jag saknar att få syn på Estrid som person, att höra hennes egen röst.

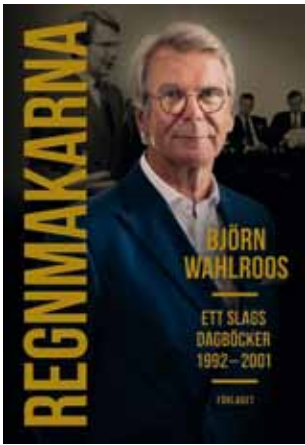
Hon ska ha haft en ganska reserverad attityd, som kunde upplevas som ”förnäm”. Till dels skulle det ha berott på blyghet. Å andra sidan beskrivs hon som en exceptionellt god nätverkare, som uppenbarligen lyckades knyta många goda kontakter.

Hedvig Hedqvist själv har, som tidigare nämnts, praktiserat i butiken som ung. Hon fick hedersuppdraget att bära in posten till Estrid, som kunde vara mycket kort i tonen – eller ibland visa eller berätta något. Mycket mer än så får läsaren inte veta om den erfarenheten, men det hade jag velat läsa mer om.

Marianne Nordenlöv

Hedvig Hedqvist, *Estrid Ericson – en biografi*. Norstedts, Stockholm 2023.

REGN- OCH PENNINGMAKAREN BJÖRN WAHLROOS

Björn Wahlroos är en av Finlands mest kända finansmän, affärsmän, investerare eller vad man sedan väljer att kalla honom. Själv vill han inte förknippas med någon speciell titel utan föredrar att kallas helt enkelt - Nalle.

Han har en lång och färggrann karriär bakom sig som till stora delar är känd. Själv har han valt att skriva sina memoarer för att lite lätta på förlåten kring de många affärer han har varit med om i olika roller. Den första delen av hans memoarer "Från barrikaderna till bankvärlden" utkom 2021 och nummer två gavs ut för några månader sedan. Den har fått titeln "Regnmakarna" och täcker åren 1992-2001, den period då Nalle

Wahlroos definitivt lade grunden till sin stora förmögenhet.

Boken tar oss med in i kända finländska och nordiska företags kabinett, till arbetsluncher på Helsingfors förnämsta krogar, på fasanjakter runtom i Europa och till pisterna i Alperna. Till och med i bastun på Wahlroos sommarnöje i den åboländska skärgården förhandlas det och diskuteras miljon- eller miljardaffärer. Det sker ofta på uppdrag av andra, men alltid även med egen vinning för Wahlroos ögon.

1992, det år den andra memoarboken börjar, var ett avgörande år för Wahlroos. Han grundade då tillsammans med några kolleger Mandatum, den första finländska investmentbanken. Det skulle visa sig vara ett synnerligen lyckat drag. Banken blev framgångsrik, växte snabbt till en ledande rådgivare vid företagsköp och fusioner både i Finland och i Norden. Mandatum arrangerade även emissioner och lanserade en ny produkt på den finska finansmarknaden - kapitallån. Framgången med Mandatum ledde slutligen till betydande personliga innehav för Wahlroos egen del i betydligt större bolag.

Början av den period Wahlroos skriver om i *Regnmakarna* var tuffa tider i Finland, bland annat på grund av Sovjetunionens kollaps. 1992-94 sjönk bnp med 13 procent och arbetslösheten klättrade upp till nästa 20 procent.

Skogsindustrin konsoliderades kraftigt under det decennium Wahlroos berör i boken och han hade själv många fingrar med i spelet.

Mandatums första kund kom också just från skogsindustrin. Det var Krister Ahlström, som var chef för familjebolaget med samma namn. Han behövde hjälp med att sälja en stor del av bolagets vidsträckta skogar och få betalt i skogsindustriaktier. Wahlroos kommenterar uppdraget med att konstatera att det egentligen var egendomligt att ingen annan - inte minst han själv - kommit på idén. Så bra var den.

Nalle Wahlroos har aldrig varit blyg och anspråkslös. Han har aldrig tänkt små tankar om sig själv, tvärtom, och det har även syns och hörts.

Det hela slutade lyckligt i en skogsförsäljning där köpesumman uppgick till en dryg miljard mark och Ahlström blev stor aktieägare i Enso.

Mandatum hade styrt upp sin första stora affär och med en nöjd kund som slutresultat. Det skulle bli många fler.

Till exempel Enso blev en ständigt återkommande kund. Det blev flera affärer och fusioner och 1998 hade bolaget kommit så långt att man gick samman med Sveriges äldsta bolag Stora Kopparbergs Bergslags Ab. I alla transaktioner var Mandatum Ensos rådgivare.

Att Ensos chef Jukka Härmälä är en person som Wahlroos räknar till sina vänner minskade knappast Mandatums chanser till att vara med på ett hörn vid olika affärer.

Speciell uppskattning uttrycker Wahlroos också för den årliga förfesten till självständighetsbalen som Härmälä bjöd på i Ensos huvudkontor, ett stenkast från presidentens slott där balen hålls. "Tillställningen uppskattades särskilt av balens stamgäster som visste att trakteringen på slottet inte var något vidare och därför tog för sig rikligt av champagnen och det imponerande delikatesstutbud Härmälä och Ensos kök dukat upp", skriver Wahlroos.

Wahlroos är i affärlivet som fisken i vattnet med sitt enorma nätverk han har byggt upp med tiden. Han förefaller känna alla och är du och bäste bror med de flesta och alla förefaller ha ett ofta klämmigt smeknamn - Abbe, Råddan, Casse, Nippe, Gusse, Mylle, Snutte, Toffe, Dodde osv.

Wahlroos drar sig inte för att i boken komma med sina egna åsikter om hur affärer görs eller borde göras. Han kan också på ett mycket rakt sätt kommentera centrala spelares bristande förmågor och tillkortakommanden. Men han sparar inte heller på beröm och uppskattning då han anser att det finns orsak.

Fortum kan utgöra ett gott exempel. Bolaget som uppstod efter en fusion mellan statliga elbolaget IVO och oljebolaget Neste. Dess första chef blev Heikki Marttinen. Enligt Wahlroos beskrivning "en av de minst kompetenta storförtagschefer jag träffat". Han fick också snabbt sparken.

Raka motsatsen var då Marttinens efterträdare, Mikael "Mike" Lilius ,som gav Fortum en nystart. "Mike, en skicklig chef som hade mod att fatta de rätta besluten".

Lilius blev senare en nagel i ögat för många då han i medierna närmast blev bespottad för sina optionsvinster. Wahlroos kallar häxjakten på sin kompis för skamfull och utan motsvarighet i finsk presshistoria.

Under 1990-talet jobbade Mandatum med nästan alla de tunga finlands-svenska familjerna och deras bolag. Beträffande familjeföretag konstaterar Wahlroos att "i bjärt kontrast till ett verkligt partnerskap binds familjeföretag inte samman av yrkesskicklighet eller vision".

Han har också noterat oron i vissa familjer för att den ärvda förmögenheten går förlorad. "Det är först när man vant sig vid en dyr livsstil som man förstår hur skrämmande tanken på att förlora familjeförmögenheten kan vara. Det är inte bara konsumtionen som då måste anpassas till nya omständigheter, också kvaliteten på umgängeslivet tar lätt en vändning söderut, då inkomstbortfall leder till färre inbjudningar och sämre bordsplacering", skriver Wahlroos.

Själv löper han ingen risk för ett sådant öde.

Wahlroos hade vid grundandet av Mandatum uppskattat att den årliga faktureringen skulle uppgå till cirka fem miljoner mark, men redan under det andra verksamhetsåret stod den tio gånger högre. Den fortsatte att växa med 50 procent per år.

"Det låg en hel del hårt arbete bakom framgången, men naturligtvis hade vi också tur", skriver Wahlroos. Samtidigt som Mandatum startade anslöt sig Finland till det europeiska ekonomiska samarbetsområdet och två år senare gick både Finland och Sverige med i EU. Det satte fart på ekonomin.

Efter hand blev Wahlroos själv majoritetsägare i Mandatum.

I slutet av år 2000 fusionerades Mandatum med finansvaruhuset Sampo, där Wahlroos blev koncernchef och femte största aktieägare med sina 11 839 890 aktier.

Han hade stora reformförslag, men det första vid det första styrelsemötet i januari 2001 var av lite udda slag.

"Jag var inte oroad för vilket mottagande min ganska radikala reformplan skulle få i styrelsen, men lite nervös var jag ändå. Delvis berodde det på att jag var trött. Jag hade inte som vana att börja min arbetsdag kl.8. Finland tillhör ju Europas östligaste tidszon, vilket innebär att man kan börja ringa till London först efter kl 11. Därför är det absurt att i finansvärlden köra med samma tidschema som på en östfinsk bondgård. Mitt första reformförslag för dagen var därför att flytta styrelsemötena till kl 9.00."

Så blev det och hans program för att förändra Sampos strategi och organisation mötte inte heller något motstånd.

Berättelsen om Sampos resa med Wahlroos vid rodret från finskt finansvaruhus till Nordeuropas största försäkringsbolag blir enligt Wahlroos ryggrad i den tredje och sista delen av hans memoarer.

Wahlroos svänger sig i boken med en massa, i huvudsak engelska, i affärsvärlden vedertagna uttryck, men språket i boken är mycket bra och flyter på väl, på ett sätt som gör den lättläst och stundvis rentav medryckande. Inte minst då affärer som Wahlroos beskriver går in i avgörande skeden med dramatiska vändningar. Boken är onekligen också kryddad med stänk av humor.

Tommy Westerlund

Björn Wahlroos. *Regnmakarna. Ett slags dagböcker 1992–2001*. Förlaget, Helsingfors 2023.

TEATERFÖRLAGET I GRÄNDEN

Historien om Colombine

Om man, smått elakt, och i slängiga ordalag kort ska beskriva Berit Gullbergs bok om det teaterförlag hon har drivit under tjugofem år skulle den kunna lyda: En korsning mellan skvaller-tidning och uppslagsverk. *Gaffelgränd 1A* är bitvis en hänförande ytlig historia där – nog så underhållande – anekdoter från förlagsvardagen lite osorterat liksom ramlar ut över sidorna för att strax därpå följas av ett eller annat initierat kapitel om teaterbranschens villkor.

Fast det där med elakheter känns egentligen inte särskilt aptitligt i sammanhanget. Berit Gullberg själv skriver med en allt annan än vass penna, och då menar jag vass i bemärkelsen stickande och farlig. Den numera pensionerade teaterförläggaren har ett gott öga till de flesta, hon stöttar, förstår och förlåter till höger och vänster. Kanske är det också en av nycklarna till att hon i så många år varit så lyckosam i branschen. Berit Gullberg tycks alltid ha haft ett skarpt intellekt, ett gott sinne för affärer samt en stor famn och dito kaffebord på förlaget i Gamla stan i Stockholm.

Gaffelgränd 1A är en brokig bok, inte helt lätt att beskriva rättvist, men undertiteln ”minnen ur teaterförlaget Colombines historia” ger en fingervisning om innehållet. Precis som i en dagbok, eller fotobok, har Gullberg tecknat ner händelser från åren som gått. De hamnar på sidorna – sida vid sida med tekniskt sett bristfälliga fotografier – som minnen gör mest. Förvisso någorlunda kronologiskt, men lite lagom osorterat. Gullberg minns privata tabbar, som när hon vid biennalen i Bonn lovade den tyske dramatikern och regissören Tankred Dorst att ”Ich will nicht sterben/jag vill inte dö”, fast hon menade ”Ich will nicht stören/jag vill inte störa”. Här finns dråpliga anekdoter, som när hon och regissören Per Sjöstrand dansade omkull på Teaterförbundets julfest och Vilhelm Moberg hjälpte henne hem.

Men Berit Gullbergs bok vittnar förstås i första hand om hennes aldrig sinande kärlek till och sinhängivna kamp för den nyskrivna dramatiken och dess upphovspersoner. År efter år har hennes mission varit att få texterna spelade, att få till fungerande avtal, att föra ut de svenska dramatikererna i världen – Mattias Andersson, Lisa Langseth, Sara Stridsberg, Lucas Svensson, Jonas Hassen Khemiri – och att introducera de mest intressanta utländska namnen i Sverige – Zinnie Harris, Marius von Mayenburg, Roland Schimmelpfennig, Mark Haddon, Naomi Wallace.

Boken är utgiven före tillkännagivandet av Nobelpriset i litteratur, men Jon Fosse har ändå sin beskärda del av utrymmet. Kontakten mellan Gullberg och den norske författaren/dramatikern knöts redan 1995, då Berit Gullberg läste hans pjäs *Nokon kjem till å komme* på planet från Oslo och genast upptäckte något nytt, något annorlunda och blev fast.

När hon skrev till honom för att be om att få företräda honom i Sverige svarade han med ett högtidligt brev på nynorsk. ”Eg håper vi kan få til eit samarbeid til beste både for deg og meg.” Det första mötet minns Gullberg. ”Jon var oerhört blyg och satte handen över hakan och munnen nästan hela tiden, höll blicken sänkt.” skriver hon. Sedan dess har de tillsammans gjort många teaterresor runt världen och Berit Gullberg är en av Fosses mest trogna understödjare (tillika vänner). Enligt hennes egen utsago har ett pressmeddelande kring Nobelpriset legat klart sedan länge och ett år, då hon tyckte priset hade dröjt alltför länge, gick hon resolut till Nobelmuseets shop och köpte en T-shirt med texttrycket ”Nobelpriset” över bröstet.

Berit Gullberg är inte ensam författare till *Gaffelgränd 1A*. I flödet av texter dyker flera av teatervännerna upp. Lars Löfgren, som var Dramatenchef då hon började sin karriär som presschef vid nationalscenen, berättar om en kreativ PR-kupp som gjorde självaste Ingmar Bergman rasande; inför premiären av Tomas Ponténs uppsättning av David Rabes *Hurly burly* placerade Gullberg en kraschad amerikanare på Dramatentrappen. Regissören Stefan Larsson understryker Gullbergs betydelse för de urpremiärer som kommit till stånd på svenska scener. ”Hon gav oss konsten och vi fick presentera tavlorna” skriver han apropå samarbetet de hade under hans tid som konstnärlig ledare vid Elverket i Stockholm. En av de mest läsvärda texterna står, föga förvånande, regissören Staffan Valdemar Holm för. I kapitlet ”Die liebe Berit” sätter han, via ett par obeskrivliga anekdoter som kastar sig mellan tyska motorvägar och franska förorter, fingret på storheten hos Berit Gullberg – teaterförläggaren med det varma leendet, den gedigna kunskapen och den pålitliga näsan för dramatiskt spinnfiske, hon som lyckas ro iland de mest märkvärdiga affärer i dramatikens namn.

I *Gaffelgränd 1A* hyllar Gullberg också teaterbranschens mer osynliga aktörer, såväl dramaturgerna som översättarna, eller gendiktarna som det heter på norska. Bland annat får Marie Lundquist dela med sig av några tankar kring att översätta Fosse, dramatikern som har ”gett röst åt det osägbara” som det heter i Nobelkommitténs motivering. Lundquist skriver: ”Som översättare gäller det att respektera det osagda, inte lägga till småord som dränker tystnaden, låta det vara rymd mellan orden.”

Med Colombine teaterförlag har Berit Gullberg lämnat outplånliga spår i svensk teaterhistoria. Vid nu 84 års ålder har hon lämnat förlaget vidare till nya krafter. Den 5 oktober 2023 kunde förlaget sända ut det pressmeddelande som legat och väntat så länge: ”Nobelpriset i litteratur till Jon Fosse.”

Jon Fosse är själv en av skribenterna i *Gaffelgränd 1A*. Han skriver: ”Colombine, eller Berit, har sjölv sagt vore heilt avgjerande både for dramatikken min, og for meg som dramatikar.”

Anna Hedelius

Berit Gullberg. *Gaffelgränd 1A, minnen ur teaterförlaget Colombines historia*. Pajazzo förlag, Stockholm, 2023.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:
Anna Hedelius, journalist och författare, Stockholm
Poul Houe, professor em, Minnetonka
Anja Kuusisto, bitr. chefredaktör *HSS Media*, Kaskö
Marianne Nordenlöw, journalist, Stockholm
Tommy Westerlund, ledarskribent *Hufvudstadsbladet*, Helsingfors

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Partitillhörighet och antal

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 1 november 2022

Socialdemokratiet	50
Venstre	23
Moderaterne	15
Socialistisk Folkeparti	15
Liberal Alliance	15
Danmarksdemokraterne	14
Det Konservative Folkeparti	10
Enhedslisten	9
Radikale Venstre	7
Danske Folkeparti	7
Alternativet	5
Inuit Ataqatigiit(Grönlands repr.)	1
Siumut (Grönlands repr.)	1
Sanbandsflokkurin (Färörarnas repr)	1
Javnaðarflokkurin (Färörarnas repr)	1
Uden for folketingsgrupperne	5

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 2 april 2023

Samlingspartiets riksdagsgrupp	48
Sannfinländska riksdagsgruppen	46
Socialdemokratiska riksdagsgruppen	43
Centerns riksdagsgrupp	23
Gröna riksdagsgruppen	13
Vänsterförbundets riksdagsgrupp	11
Svenska riksdagsgruppen	10
Kristdemokratiska riksdagsgruppen	5
Liike Nyt-rörelsens riksdagsgrupp	1

Island		Färöarna	
Alltinget 63 medlemmar		Lagtinget 33 medlemmar	
Val 25 september 2021		Val 8 december 2022	
Nästa val 2025		Javnaðarflokkurin	
Selvtændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	17	(Sociademokraterne) 9	
Fremskrittspartiet/ Framsóknarflokkurinn	13	Sambandsflokkurin (Samhørigheidspartiet) 7	
Venstrepartiet – De Grønne/ Vinstrihreyfingin – grænt framboð	8	Fólkaflokkurin (Folkepartiet) 6	
Alliancen/Samfylgin	6	Tjóðveldi (Det republikanske Parti) 6	
Piratpartiet/Píratar	6	Framsokn 3	
Folkets parti/Flokkur fólksins	6	Miðflokkurin (Centerpartiet) 2	
Liberal reform/Viðresin	5	Grönland	
Centerpartiet/Miðflokkurinn	2	Inatsiartut 31 medlemmar	
Norge		Val 6 april 2021	
Stortinget 169 representanter		Inuit Ataqatigiit	10
Val 13 september 2021		Siumut	10
Nästa val 2025		Partii Naleraq	5
Arbeiderpartiet	48	Demokraterne	3
Høyre	36	Attasut	2
Senterpartiet	28	Åland	
Fremskrittspartiet	21	Lagtinget 30 ledamöter	
Sosialistisk Venstreparti	13	Val 15 oktober 2023	
Venstre	8	Åländsk Center	7
Rødt	8	Liberalerna på Åland	9
Kristelig Folkeparti	3	Moderat samling	4
Miljøpartiet De Grønne	3	Obunden samling	5
Pasientfokus	1	Ålands socialdemokrater	4
Sverige		Hållbart initiativ	1
Riksdagen 349 ledamöter		/LW per februari/mars 2024	
Val 11 september 2022		källor: Parlamentens hemsidor	
Socialdemokraterna	107		
Sverigedemokraterna	72		
Moderaterna	68		
Centerpartiet	24		
Vänsterpartiet	24		
Kristdemokraterna	19		
Miljöpartiet de gröna	18		
Liberalerna	16		

SAMMANFATTNING

2024 års första utgåva av *Nordisk Tidskrift* har det gångna årets politiska händelser i Norden som huvudtema. De politiska översikter för 2023 ger en ganska splittrad bild av den politiska utvecklingen i de nordiska länderna under året som gått, skriver *NT*:s finländske redaktör Guy Lindström som står för den sammanfattande inledningen. För de ländervisa översikterna svarar Arne Hardis för Danmark, Tommy Westerlund för Finland, Orri Páll Ormarsson för Island, Harald Stanghelle för Norge, Owe Nilsson för Sverige samt Jan Kløvstad för de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland. Tecknarna är för Danmark Jens Hage, Finland Wilfred Hildonen, Island Ívar Valgarðsson och Björn Heimir, Norge Inge Grødum och Sverige Magnus Bard.

Ytterligare bidrag på artikelsidan är Mats Lundborgs "Den nordiska litteraturen som ett fönster och en spegel". Torben Weirup har besökt Frihedsmuseets nya byggnad i Köpenhamn. Hans H. Skei, *NT* redaktör i Norge skriver om Karin Boyes dikt och akvareller.

I *NT*-intervjun samtalar *NT*:s huvudredaktör Lena Wiklund med Nordiska ministerrådets generalsekreterare Karen Ellemann.

Under vinjetten *För egen räkning* återfinns en betraktelse av Bengt Lindroth om politikerna, medierna och det offentliga nordiska samtalet.

Krönikan om nordiskt samarbete av Anders Ljunggren understryker att stödet till Ukraina fordrar uthållighet.

I avdelningen *Letterstedtska föreningen* omskrivs evenemanget "Översättningens roll i Norden" som omfattade utdelningen av Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen 2023 till Tone Myklebort, Norge, ett samtal mellan översättare samt en Letterstedt-föreläsning på temat.

I *Bokessän* har Poul Houe läst skriften *Happiness in the Nordic World*.

Kring böcker och människor består av fyra bidrag. Anja Kuusisto recenserar en nyutkommen bok om politikern Ike Kanerva. Marianne Nordenlöw har fördjudat sig i den omfattande boken om Estrid Ericson, grundare av inredningsföretaget Svenskt Tenn som 2024 har 100-årsjubileum. Tommy Westerlund har tagit sig an memoarerna av Björn Wahlroos, en av Finlands mest kända finansmän. Avdelningen avrundas med Anna Hedelius anmälan av den nyutkomna boken om teaterförlaget Colombine.

Sist i numret återfinns mandatställningen i de nordiska parlamenten.

LW

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin vuoden 2024 ensimmäisen numeron pääaihe on Pohjolan viime vuoden poliittiset tapahtumat. Vuoden 2023 poliittiset katsaukset antavat melko hajanaisen kuvan Pohjoismaiden poliittisesta kehityksestä, kirjoittaa NT:n suomalainen toimittaja Guy Lindström, joka vastaa tiivistävästä johdannosta. Eri maiden katsauksista vastaavat Arne Hardis Tanska, Tommy Westerlund Suomi, Orri Páll Ormarsson Islanti, Harald Stanghelle Norja, Owe Nilsson Ruotsi sekä Jan Kløvstad itsehallintoalueet Fäärsaaret, Grönlanti ja Ahvenanmaa. Piirtäjät ovat Jens Hage Tanska, Wilfred Hildonen Suomi, Ívar Valgarðsson ja Björn Heimir Islanti, Inge Grødum Norja ja Magnus Bard Ruotsi.

Artikkeliosiossa on myös Mats Lundborgin "Den nordiska litteraturen som ett fönster och en spegel". Torben Weirup on tutustunut Frihedsmuseetin uuteen rakennukseen Kööpenhaminassa. *NT:n* norjalainen toimittaja Hans H. Skei kirjoittaa Karin Boyen runoudesta ja akvarelleista.

NT:n haastattelussa *NT:n* päätoimittaja Lena Wiklund keskustelee Pohjoismaiden ministerineuvoston pääsihteerin Karen Ellemannin kanssa.

Vinjetin *För egen räkning* alla on Bengt Lindrothin mietteitä poliitikoista, viestimistä ja virallisesta pohjoismaisesta keskustelusta.

Anders Ljunggrenin *Krönikan om nordiskt samarbete* korostaa, että Ukrainan tukeminen vaatii kestävyyttä.

Letterstedtska föreningen -osastossa kirjoitetaan "Översättningens roll i Norden" -tilaisuudesta jossa Letterstedtska föreningenin Nyhlénin rahaston pohjoismainen kääntäjäpalkinto 2023 luovutettiin norjalaiselle Tone Myklebortille, keskustelusta kääntäjän kanssa ja aihetta käsittelevästä Letterstedt-luennosta.

Bokessän-osioon Poul Houe on lukenut julkaisun *Happiness in the Nordic World*.

Kring böcker och människor käsittää neljä artikkelia. Anja Kuusisto arvostelee äskettäin ilmestyneen kirjan poliitikko Ike Kanervasta. Marianne Nordenlöw on syventynyt laajaan, sisustusyritys Svenskt Tennin perustajaa Estrid Ericsonia käsittelevään kirjaan. Svenskt Tennin perustamisesta on 2024 sata vuotta. Tommy Westerlund esittelee Björn Wahlroosin, yhden Suomen tunnetuimman finanssimiehen muistelmat. Viimeisenä osastossa on Anna Hedeliuksen ilmoitus uudesta, Colombine-teatterikustantamoja käsittelevästä kirjasta.

Viimeisenä numerossa on Pohjoismaiden parlamenttien paikkajakauma.

LW

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utges sedan 1878 av Letterstedtska föreningen, sedan 1925 i ny serie i samarbete med Föreningen Norden. Tidskriften vill framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Tidskriften har en samnordisk redaktion och arbetsspråken är danska, norska och svenska. Artiklar på finska och isländska översätts till något av de skandinaviska språken.

I Nordisk Tidskrift publiceras översikter, artiklar, intervjuer, bokessäer, recensioner, krönikor samt under rubriken För egen räkning personligt hållna bidrag om nordiskt samarbete. I varje årgång återkommer ett temanummer om Politik och ekonomi i Norden respektive Litteraturen i Norden under det gångna året.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationspriset inom Norden för 2024 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr. Prenumeration för 2024 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5, Nordisk Tidskrift. För medlemmar av föreningarna Norden gäller, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris. Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Letterstedtska föreningen arbetar sedan 1875 med att befrämja samarbetet mellan de fem nordiska länderna inom vetenskap, konst och industri. Föreningen har nationella avdelningar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Föreningen delar ut anslag till nordiska ändamål, arrangerar nordiska seminarier, utdelar en nordisk förtjänstmedalj och ett översättarpris samt ger ut Nordisk Tidskrift.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Nordisk Tidskrifts redaktion:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Vasagatan 28, Stockholm
Tel +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12. E-post: info@letterstedtska.org
Redaktionssekreterare: Fil. kand. Louise Hertzberg
Tel. +46(0)73-327 69 90. E-post: louise.hertzberg@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Lena Wiklund, Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Tel. +46-(0)70-405 00 31. E-post: lena.wiklund@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Egekærvej 19, DK-3220 Tisvildeleje
Tel. +45-20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel. +358-(0)50 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Hallgerðargata 7, IS-105 Reykjavík
Tel. +354-854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel. +47-97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no